

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Diplomová práce

Apelační soud v letech 1548 – 1620

Vznik, pravomoc a činnost

Praha, 2006

Jaroslav Pleskot

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně a že jsem vyznačil literaturu a prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Obsah

1. Úvod	4
2. Zřízení apelačního soudu a jeho obsazení	11
2.1. Příčiny zřízení	11
2.2. Vznik a obecné problémy složení apelačního soudu	19
2.3. Prezident nad apelacemi	25
2.4. Ostatní radové	37
2.5. Administrativní personál	50
3. Pravomoc	53
3.1. Vymezení pravomoci apelačního soudu a její prosazování	53
3.2. Specifika vývoje na Moravě	75
4. Činnost rady nad apelacemi	83
4.1. Právo aplikované apelačním soudem	83
4.2. Odvolací řízení, soudní řád apelačního soudu	90
4.3. Revize odvolacího řízení	110
4.4. Příklady ze soudní praxe apelačního soudu	117
5. Závěr	129
The Court of Appeal (1548-1620). The Origin, Competence and Activity	132

1. Úvod

Tématem diplomové práce jsem si zvolil vznik, pravomoc a působení apelačního soudu, který zřídil Ferdinand I. jako odvolací instanci převážně od městských soudů. K hlubšímu zájmu o tuto problematiku mě přivedlo studium právních dějin na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Jedním z důvodů výběru tématu bylo, že se jím přes jeho zajímavost nezabývá komplexně žádná novodobá monografie, ačkoliv k němu existuje bohatý pramenný materiál. Dále jsem si uvědomil, že budu moci využít znalosti právních institutů a vztahů, které jsem nabyl právnickým studiem. Domnívám se totiž, že zpracování této látky vyžaduje kromě nezbytných znalostí a dovedností historika také přístup právníka. Svoji víceoborovost jsem proto vnímal jako výzvu pro volbu takového tématu.

Téma jsem časově omezil na dobu předbělohorskou, tj. údobí od vzniku nové soudní stolice v roce 1548 do dvacátých let 17. století. Toto vymezení není nahodilé. Doba před Bílou horou totiž představuje ucelenou etapu z hlediska vývoje apelačního soudu. Nebylo by praktické se zabývat delším obdobím, protože instrukce Ferdinanda I. z roku 1548, která soud zřizovala a upravovala řadu otázek (obsahovala mj. i soudní řád), platila jen do roku 1628, kdy ji nahradil reskript Ferdinanda II. Od roku 1628 měl apelační soud jinou podobu, získal nové složení, definitivně v něm města ztratila zastoupení, se vzrůstající agendou narostl administrativní aparát a změnily se i některé procesní postupy. Dílčí změny znamenala také instrukce z roku 1644. V roce 1651 byla na soud přenesena působnost hejtmanství německých lén a v následujících letech došlo k dalšímu rozšíření pravomoci v souvislosti s hrdelním řádem Josefa I. (1707) a tereziánským hrdelním soudním řádem (1770). V pobělohorském období byla také omezena územní působnost apelačního soudu vytvořením vrchní instance pro Moravu

v Brně (1752). I když téma nezahrnuje období po Bílé hoře, zmínil jsem v případech, kde jsem to považoval za užitečné, také pozdější úpravu apelačního soudu.

Nebylo by ani vhodné sledovat kratší časový úsek, než je doba předbělohorská, např. vládu Ferdinanda I., neboť bych nemohl postihnout v úplnosti řadu podstatných problémů, které se týkaly apelačního soudu, což by značně zkreslovalo jeho obraz. Např. na problém obsazení soudu měšťany narážíme po celé předbělohorské období, také prosazování pravomoci apelačního soudu by se obtížně vystihovalo při práci s kratším úsekem a podobně by tomu bylo i u problematiky slepých ortelů, finančního ohodnocení a společenské prestiže apelačních radů ap. V neposlední řadě by se zobecňovala velmi obtížně kritéria, na jejichž základě habsburští panovníci vybírali jednotlivé osoby do funkce prezidenta apelačního soudu a ostatních radů.

Práce se zabývá příčinami zřízení apelačního soudu, a to jak bezprostředními, tak dlouhodobějšími. Dále si klade za cíl vymezit rozsah jeho kompetencí, má postihnout, jak se prosazovala jeho pravomoc a jaká úskalí s tím byla spojena. Věnuje se též specifickým podmínkám akceptace nového odvolacího tribunálu ve vedlejších zemích Koruny české s důrazem na Moravu. Odpovídá na otázky související s obsazením soudu, tj. které společenské vrstvy ho tvořily, jaké předpoklady musely splňovat osoby podílející se na jeho činnosti, jaké bylo jejich právní postavení a odměňování, kdo je jmenoval a na základě jakých kritérií. Není opomenuta ani vlastní činnost soudu, jeho působení v soudní praxi. Práce uvádí způsoby vyřizování apelací včetně početního poměru mezi nimi. Má vytvořit představu o povaze projednávaných kauz, rychlosti projednání, kvalitě rozhodování, a to nejen před apelačním soudem, ale i před soudy prvního stupně. Snaží se vystihnout možnost přístupu k opravným prostředkům a v neposlední řadě charakter odvolacího řízení. Zabývá se procesními

pravidly, která řízení upravují. Všimá si, k jakým změnám docházelo během vývoje instituce, přičemž v případech, kdy jsem to považoval za vhodné pro lepší pochopení určitého jevu, upozorňuje též na změny, které nastaly až po Bílé hoře.

Pokud jde o základní prameny, hraje nezastupitelnou roli augšpurská instrukce Ferdinanda I. z 20. ledna 1548, kterou byl zřízen apelační soud a jež upravuje řadu otázek souvisejících s jeho činností včetně soudního řádu. Pracoval jsem se zněním otištěným v edici *Sněmy české*¹, ale její text je obsažen i v jiných zdrojích, např. ve Schmidově *Monographie des kaiserlichen königlichen Böhmischen Appellations Gerichtes*². Schmidt také uvádí znění pozdějších předpisů, které představovaly novou úpravu apelačního soudu: vídeňského reskriptu Ferdinanda II. z 29. listopadu 1628³ a instrukce Ferdinanda III. z 26. listopadu 1644.⁴ Dále jsem používal edici Koldínových *Práv městských*, která mají velký význam pro poznání některých procesních norem.⁵

Značné množství pramenů, které se týkají zejména činnosti soudu (ale též některých organizačních záležitostí) nalezneme v Národním archivu ve fondu Apelační soud. Podstatnou část fondu tvoří knihy napravených nebo potvrzených ortelů. Jsou vedeny ve dvou řadách - v české a německé. Toto dělení je určeno místem, odkud apelace přišly, zda z jazykově českých nebo jazykově německých oblastí.⁶ Česká řada je až na výjimky souvislou chronologickou řadou z let 1548-1783. Do roku 1681 se jedná o příruční knihy („Manuály ortelní“), v nichž se nachází záznamy jednotlivých kauz v pořadí, v jakém byly vyřizovány. Nejprve je nadepsáno město, kam se posílal

---

¹ *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu*. Sv. 2. 1546-1557, Praha 1880, s. 545-546.

² Schmidt von Bergenhold, J. F., *Monographie des kaiserl. königl. Böhm. Appellations Gerichtes*, Prag 1850, s. 41-46.

³ Tamtéž, s. 50-53.

⁴ Tamtéž, s. 55-82.

⁵ Jireček, J. (ed.), *Pavel Kristián z Koldína - Práva městská království českého a markrabství moravského*, Praha 1876.

rozsudek, pak následují jména stran a velmi stručná charakteristika případu.⁷ Knihy byly psány zběžným, nedbalým písmem, obsahují škrty a opravy, z čehož se usuzuje na prozatímní povahu těchto zápisů.⁸ To ale neplatí o první knize (pro rok 1548), jejíž zápisy jsou podrobnější. Obsahují nejen ortely apelačního soudu, nýbrž také rozsudky první instance.⁹ Řada je značně rozsáhlá, zaměřil jsem se na zmíněnou první knihu pro rok 1548, abych mohl postihnout počátek činnosti soudu. Další knihy z této řady jsem použil pro získání počtu apelací, které byly vyřizovány ve vybraných letech.¹⁰ Pro úplnost dodávám, že na Manuály ortelní navazují od roku 1682 „Ortelové a naučení“, které disponují obsáhlejšími a pečlivějšími zápisy definitivního charakteru.¹¹

Fond dále obsahuje „Knihy nálezů a ortelů“ z let 1548-1566, které mají charakter čistopisu, tzn. knih definitivních.¹² V nich se nachází rozsudky již obsažené ve zmíněné české řadě, ale jsou a rozříděny podle krajů. V rámci kraje jsou až na výjimky vedeny chronologicky. Jedná se o sbírky ortelů pro Prahu s okolím a kraje Hradecký, Boleslavský, Plzeňský, Žatecký, Slánský, Podbrdský, Prácheňský, Bechyňský, Rakovnický, Kouřimský a Čáslavský.¹³ Používal jsem je kvůli postihnutí některých souvislostí regionálního charakteru a také proto, že rozsudky jsou v nich zaznamenány obšírněji než v knihách vedených po jednotlivých letech. Kromě vlastního ortelu apelačního soudu zápisy obsahují rozhodnutí první, eventuálně další instance. Název města se uvádí výrazným písmem v nadpisu, pod ním jsou jména stran a věc, které se spor týká (např. co

---

⁶ Termíny jazykově české a jazykově německé oblasti užívám z důvodu, že nelze ještě hovořit o národnostech v moderním smyslu.

⁷ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 102-142, Manuály ortelní.

⁸ Křepelková, A., *Apelační soud 1548-1783 (1788). Inventář*, Praha Národní archiv, 1964, s. 5.

⁹ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 102 (sign. 23/161/3), *Knihy českých ortelů (1548)*.

¹⁰ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 102 (sign. 23/161/3), 105 (21/270), 109 (21/274), 115 (22/280), 116, 117 (23/281), 120 (23/284), 123 (23/287), 126 (23/290), 133 (23/297).

¹¹ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 143-182, *Ortelové a naučení*.

¹² Křepelková, A., *Apelační soud*, s. 5.

¹³ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 96 (sign.17/265), 97 (20/266), 98 (19/267), 99 (20/268), *Knihy nálezů a ortelů*.

se mordu dotýče apod.). Pak je opsán ortel městské rady a následuje rozhodnutí apelačních radů.

Jak jsem již uvedl, fond zahrnuje kromě české také německou řadu knih ortelů („Protokoly“ neboli „Knihy německých ortelů“) z let 1550-1780.¹⁴ Na ně navazuje pět knih (1548-1570) obsahující čistopisné záznamy týchž rozsudků. Dalším pramenem je „Kniha německých rozsudků“ (1549-87).¹⁵

Jako zdroj informací o jednotlivých kauzách mohou sloužit i knihy právních případů, které tvoří torza z původních pravděpodobných řad.¹⁶

Částečně souvislou řadu představují taxovní rejstříky z let 1611-1644, které poskytují údaje o taxách placených stranami apelačnímu soudu. Z předbělohorského období jsou čtyři (z let 1611, 1612, 1615, 1617), resp. tři, neboť rejstřík z roku 1612 t. č. v Národním archivu chybí.¹⁷

Dvě knihy se týkají apelačních radů a úředníků soudu.¹⁸ Vzhledem k tomu, že nebyly vytvářeny průběžně, nýbrž až následně, je třeba s tím při hodnocení těchto pramenů počítat. Na nepřesnosti v seznamech radů a úředníků upozorňuji v dalším textu.

Kromě fondu Apelační soud v Národním archivu jsem pracoval s knihami ortelů apelačního soudu ve Státním oblastním archivu v Mladé Boleslavi.¹⁹ Mají charakter sbírky nálezů vyšších soudů, které se vedly některých městech a měly sloužit jako pomůcka při rozhodování městské rady. Převažují v nich rozsudky a právní naučení

---

¹⁴ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 184-280, Protokoly.

¹⁵ Křepelková, A., *Apelační soud*, s. 5.

¹⁶ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 57 (sign. XV.F.9.), Manuál právní nálezů městských opravených od jiných soudů (nejvíce od apelace) 1534-1592; Apelační soud, kn. č. 100 (sign. XV.F.10.), Manuál právní, tj. nálezy soudů městských s jich konfirmací a reformací od Královské rady nad appellacemi 1548-1563.

¹⁷ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 48, 49, 50, 51 (sign. VII.A.21, VII.A.22., VII.A.23, VII.A.24), Registra taxy české.

¹⁸ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 68 (sign. A.9.), Manuál apelačního soudu; Apelační soud, kn. č. 69 (sign. 3344), Seznam zřízených radů a úředníků Apelačního soudu (Instalationes).

¹⁹ Státní oblastní archiv Mladá Boleslav. Archiv města Mladá Boleslav, Knihy soudní (sign. II B A 1).

apelačních radů, ale v několika případech obsahují též rozhodnutí jiných soudů (většího zemského, komorního). Rozhodnutí nejsou řazena chronologicky, ale tematicky, což je dáno funkcí sbírky. Význam tohoto pramene spočívá ve skutečnosti, že soustřeďuje případy, které byly z nějakého důvodu považovány za významné a zároveň následně ovlivňovaly soudní praxi první instance. Vzhledem k jejich účelu a časovému rozpětí (1546-1616) lze tyto knihy považovat za reprezentativní vzorek kauz, které apelační soud projednával v předbělohorském období. K reprezentativnosti přispívá také provenience zaznamenaných odvolání. Ve sbírce se nenachází pouze případy pocházející z Mladé Boleslavi a jejího okolí, ale též z dalších českých měst. Některé ortely jsou opsány prakticky doslova, u jiných se zaznamenává pouze jejich podstata s uvedením stran, v jejichž při bylo rozhodnuto. Na závěr se někdy vyjmenovávají spory, které byly rozsouzeny podobně.

Co se týče literatury, věnuje se problematice apelačního soudu řada děl, nicméně u převážné většiny z nich se nejedná o hlavní téma. Dotýkají se problematiky buď jen okrajově, nebo sice komplexně, ale pojmají ji jako součást většího celku (typicky se jedná o přehledy právních dějin), kteréžto pojetí neumožňuje detailnější pohled na věc. Práci, jež se systematicky věnují tématu, není mnoho. Ze starších je to dílo Josefa hraběte Auersperga (1767-1829) *Geschichte des königlichen böhmischen Appellationsgerichtes* vydané v Praze roku 1805. Auersperg byl velmi vzdělaný člověk, byl ve styku s Goethem, zastával nejvyšší úřady v zemi a mj. se stal prezidentem apelačního soudu zřízeného pro Moravu v Brně v polovině 18. století.²⁰ Nebyl ale moderním historikem, neprováděl kritiku použitých pramenů, což ovlivňuje výpovědní hodnotu díla. Dopustil se některých chyb, zejména v seznamech radů a úředníků soudu (viz níže). Podobné nepřesnosti se

---

²⁰ Glücklich, J., *Nová redakce zemského zřízení království českého z posledních let před českým povstáním*, Brno 1936, s. XVII.

objevují ve výše uvedené monografii Johanna Ferdinanda Schmidta von Bergenhold z roku 1850, která se rovněž systematicky věnuje apelačnímu soudu. Schmidt patrně vycházel ze shodných zdrojů jako Auersperg, popř. ze samotné Auerspergovy knihy.

Obě díla jsou psána německy a jejich vliv se částečně projevil v pozdější práci Václava Zdeňka z roku 1933, byť ten k nim přistupuje kriticky. Také Zdeněk nebyl historik, působil jako knihovník Vrchního soudu v Praze, a proto je nutné tuto skutečnost brát na zřetel při hodnocení jeho *Dějin královského apelačního soudu na Hradě pražském, nyní Vrchního soudu v Praze od roku 1548-1933*. Stejně jako v předchozích případech upozorňuji na jeho omyly v dalším textu. Dílo není rozsáhlé, postihuje velký časový úsek a navíc velkou část tvoří seznamy prezidentů a viceprezidentů apelačního a později vrchního soudu se stručnými životopisy.

Auersperg, Schmidt i Zdeněk se soustřeďují zejména na normy upravující postavení apelačního soudu a na personální otázky. Vycházejí přitom z normativních pramenů, knih instalací a přísah, které obsahující seznamy osob působících u soudu, a z dřívější literatury (je-li to možné). S vlastními rozsudky apelačního soudu prakticky nepracují a tím uniká jejich pozornosti řada problémů.

Z novějších prací se speciálně danou problematikou zabýval článek Karoliny Adamové²¹ a dále článek Marie Ryantové, i když ten se věnoval specifickému problému působení Ladislava II. z Lobkovic jako prvního prezidenta apelačního soudu a v obecných záležitostech soudu vycházel téměř výlučně z Adamové.²² Obě autorky již podrobily používané prameny a literaturu důsledné historické kritice.

Ohledně dalších pramenů a literatury, z nichž jsem čerpal, odkazují na seznam použitých pramenů a literatury.

---

²¹ Adamová, K., *Apelační soud v Českém království v letech 1548-1651*. In *Pocta akademiku Václavu Vaněčkovi k 70. narozeninám*, Praha 1975, s. 101-111.

2. Zřízení apelačního soudu a jeho obsazení

2.1. Příčiny zřízení

Od zřízení apelačního soudu Ferdinandem I. (1526-1564) v roce 1548 bylo zakázáno odvolávat se k jiným stolicím nebo brát u nich naučení.²³ Nešlo však o první zákaz českých panovníků tohoto typu. Již ve středověku se objevily snahy o zamezení apelací (odvolání) do ciziny. Jejich projevem bylo především nařízení Václava IV. z roku 1387, aby všechna odvolání z měst směřovala pouze do Prahy či Litoměřic nebo k podkomořímu, hofrychtěři, popř. přímo ke králi. Mělo se tak zabránit apelacím do cizích měst (hlavně Magdeburku) a tím posílit suverenitu země. Nicméně nařízení nebylo respektováno a dál trvaly vztahy českých měst k zahraničním stolicím.²⁴

Ferdinand I. ustanovením apelačního soudu nesledoval v žádném případě posílení suverenity Českého království. Je to zřejmé také z toho, že nezakázal odvolávat se pouze ven ze země, nýbrž i k domácím městským soudům. Pro pochopení důvodů, které ho k tomu vedly, nelze opomenout postoj Ferdinanda vůči rakouským městům, ale též rodový přístup Habsburků k městům v jejich ostatních zemích.

Ferdinandův bratr Karel V. získal negativní zkušenosti s městy během povstání comuneros v letech 1520-1521 v Kastilii. Nejednalo se sice pouze o odpor měst, ale ta v něm hrála rozhodující úlohu. Cílem hnutí bylo omezit panovnickou moc sněmem (cortesy). Karel povstání

---

²² Ryantová M., Ladislav Popel II. z Lobkovic jako první prezident apelačního soudu. In *Stavovský odboj roku 1547*, (Sborník příspěvků z konference konané v Pardubicích ve dnech 29. a 30. září 1997, Praha-Pardubice 1999).

²³ *Sněmy české II*, s. 545.

²⁴ Zdeněk, V., *Dějiny královského appellačního soudu na Hradě pražském, nyní Vrchního soudu v Praze od roku 1548-1933*, Praha 1933, s. 5.

potlačil, potrestal hlavní účastníky, dosadil do měst své úředníky vykonávající nad nimi dozor a nařídil zaplacení značných částek jako pokut. Z této porážky se městský stav ve Španělsku politicky již nevzpamatoval a v dalším vývoji nehrál podstatnější roli. Karel V. také podlomil ekonomickou sílu měst potlačením povstání cechů ve Valencii a na Mallorce. Protiměstskou politiku prosazoval i v Nizozemí, kde zasáhl zvláště proti Gentu.²⁵ Sám Ferdinand I. musel rázně zakročit proti městské opozici v rakouských zemích.

Špatné zkušenosti Habsburků s městským stavem jistě formovaly počáteční nedůvěru Ferdinanda vůči královským městům v zemích Koruny české. Týkala se více měst v Čechách než na Moravě, neboť pouhých šest moravských královských měst nepředstavovalo z hlediska panovnické moci výraznější hrozbu.²⁶

Ferdinand I. stejně jako bratr Karel V. viděl velké nebezpečí právě v nižších stavech, protože nepočtenou vyšší šlechtu mohl lépe zainteresovat na své moci, čímž se snižoval její opoziční potenciál. Případně mohl individuálně zakročit proti konkrétní osobě. Tyto postupy se nedaly uplatnit u mnohem početnějšího rytířského a městského stavu. Proto se Ferdinand snažil systematicky omezit jejich vliv.²⁷

Dalším zdrojem napětí mezi panovníkem a královskými městy byly finance. Výnosy z rakouských daní nebyly vysoké a ani jako uherský král nemohl Ferdinand I. počítat s velkými příjmy kvůli vnitřním bojům a tureckému nebezpečí. Slábla i pomoc přicházející ze Španělska od Karla V. Proto hlavním zdrojem finančních prostředků měly být pro Ferdinanda české země. Jeho očekávání se ale nenaplnilo, protože královský majetek se po vládě Jagellonců nacházel v žalostném

---

²⁵ Tomas, J., Praha – hospodářské a sociální poměry a předpoklady událostí r. 1547. In *Stavovský odboj roku 1547*. (Sborník příspěvků z konference konané v Pardubicích ve dnech 29. a 30. září 1997), Praha-Pardubice 1999, s. 159-161.

²⁶ Janáček, J., Města v českých zemích v 16. století. *Hospodářské dějiny*, 1979, 4, s. 174.

²⁷ Vorel, P., *Velké dějiny země Koruny české VII*, Praha-Litomyšl 2005, s. 70.

stavu a výběr daní podléhal stavovskému schválení.²⁸ Král nelibě nesl, že mu z měst proudily velmi nízké roční platy a navíc narážel na jejich neochotu platit daně či poskytovat půjčky.²⁹

Jak už jsem uvedl, královým cílem bylo systematicky podlomit moc nižších stavů, v nichž spatřoval možná ohniska protipanovnického odboje. První kroky namířené proti nim, začal podnikat už dva roky po svém nástupu na český trůn. Politický vliv rytířského stavu výrazně omezil zákazem konání krajských sněmů (1528) bez panovníkova souhlasu. Na krajských sněmech přijímali stavové stanoviska k důležitým otázkám, které měl projednávat nastávající zemský sněm. Ferdinandovo rozhodnutí je fakticky o tuto funkci připravilo, neboť se nemohly pravidelně scházet. To mělo dopad především na nižší šlechtu, která si nemohla dovolit nákladnou cestu do Prahy na zemský sněm.

Ve stejném roce vystoupil panovník také proti královským městům. Zakázal shromáždění celých obcí bez svého svolení, čímž narušil politický život uvnitř měst. Posílil vliv městských rad a vytvořil si tak předpoklady, aby mohl ovládat královská města prostřednictvím prosazování svých stoupenců mezi konšely. Zasáhl též proti pražským městům, která byla vůdčí silou městského stavu. V roce 1528 rozpustil jejich jednotu (v jeden celek spojena v roce 1518) a ukončil samovládu Jana Paška z Vratu, který ve svých rukou soustředil prakticky všechnu moc v pražských městech a představoval potenciální nebezpečí pro krále.³⁰

Také v dalších letech usiloval o oslabení městské politiky. Do městských rad prosazoval své stoupence nebo alespoň neprůbojné osoby. K vážnějšímu konfliktu došlo v polovině 30. let v souvislosti s Ferdinandovou daní z obchodního obratu, která se nazývala alkabala

---

²⁸ Pánek, J., První krize habsburské monarchie. In *Stavovský odboj roku 1547. Sborník příspěvků z konference konané v Pardubicích ve dnech 29. a 30. září 1997*, Praha-Pardubice 1999, s. 21-22.

²⁹ Janáček, J., *Města v českých zemích v 16. století*, s. 174.

³⁰ Vorel, P., *Velké dějiny země Koruny české*, s. 70-75; Janáček, J., *České dějiny. Doba předbělohorská 1526-1547*. Kniha I. Díl I, Praha 1968, s. 144-145; Pánek, J., Politický systém předbělohorského českého státu. *Folia historica bohemica*, 1987, 11, s. 52.

podle obdobné daňové povinnosti ve Španělsku. Měly jí podléhat všechny prodeje a vývoz z Čech. Přestože ji dokonce schválil zemský sněm, města ji bojkotovala. Jejich odpor byl natolik důrazný, že se ji králi nepodařilo prosadit. Mohl pouze zakročit proti vůdcům v jednotlivých městech.³¹

Zásah do postavení městského stavu tedy připravoval Ferdinand delší dobu. V prvních dvou dekadách své vlády nebyl ještě v pozici, aby reálně mohl radikálním způsobem omezit práva královských měst. Příležitost se mu naskytla až po porážce stavovského odboje v roce 1547, v němž města představovala rozhodující sílu. Teprve potom mohl se vší razancí zlomit jejich moc.

Ke konfliktu mezi českými stavy a panovníkem v letech 1546-1547 došlo v souvislosti s válkou proti šmalkaldskému spolku, v níž Karel V. bojoval proti německým luteránům v Říši. Ferdinand I. se mu snažil pomoci také zemskou hotovostí z Čech, čímž se nakonec dostal do přímého střetu s většinou českých stavů, které dlouhodobě nebyly spokojeny s jeho vládou. Konfliktem a jeho průběhem se nebudu zabývat, neboť není předmětem této práce. Důležité jsou ale jeho důsledky. Zatímco šlechta nebyla postížena jako celek, měla porážka nejtěživější dopad na královská města. Z řad šlechticů potrestal panovník exemplárně pouze jednotlivce, i když přísnými postihy. Nejhuře dopadli rytíři Václav Pětipeský z Krásného Dvora a Bernard Barchanec z Baršova, kteří spolu s pražskými erbovními měšťany Jakubem Fikarem z Vratu a Václavem z Jelení, byli popraveni 22. srpna 1547 na Hradčanech naproti Pražskému hradu. Dalším šlechticům král zkonfiskoval majetek nebo jejich statky přeměnil v královské léno a některým uložil doživotní domácí vězení.³²

---

³¹ Janáček, J., *Města v českých zemích v 16. století*, s. 175; Vorel, P., *Od pražského groše ke koruně české*, Praha 2000, s. 125-126.

³² Čechura, J., *Historie českých spiknutí*, Praha 2000, s. 72-80; Vorel, P., *Velké dějiny zemí Koruny české VII*, s. 195-201; Janáček, J., *Přehled dějin Československa 1/2*, Praha Academia, 1982, 16-22.

Ferdinandův přístup ke šlechtě v roce 1547 určil další charakter stavovské opozice v zemi. Její nositelkou se stala výlučně šlechta a pokud vystupovala jednotně, byla schopna prosazovat své požadavky. Od roku 1575 až do Bílé hory se šlechtická opozice štěpila na ideologickém základě na novoutravvisticko-bratrskou a katolicko-staroutravvistickou část, což oslabovalo její účinnost.³³

Opatření, kterými byla postižena královská města, se týkala těch českých měst, která se v odboji zřetelně nepostavila na stranu panovníka a neposkytla mu vojenské jednotky. Sankcionována byla tedy byla také města, jež se v odboji snažila zachovávat neutralitu, např. Kutná Hora. Celkem se jednalo o 28 královských měst. Ušetřeny byly pouze Plzeň, České Budějovice a Ústí nad Labem.³⁴ Z moravských měst se ho účastnila pouze Jihlava, která však nebyla sankcionována konfiskací statků ani omezením pravomoci orgánů vykonávajících městskou správu, pouze jí byla uložena vysoká peněžní pokuta a působnost tamějšího soudu jako vrchního práva oslabilo zřízení apelační komory. Komise, která projednávala postihy účastníků spiknutí, uznala argument představitelů Jihlavy, že město zachovávalo soudržnost s českými stavy jen kvůli svým statkům na území Čech.³⁵ Pro svůj postoj v krizi bylo potrestáno také šest hospodářsky a politicky nejvýznamnějších hornolužických měst, která tvořila tzv. Šestiměstí. Tresty pro města v Čechách a Horní Lužici byly podobné. Musela vydat privilegia, odevzdat zbraně, složit vysoké pokuty, platit věčné posudné a v neposlední řadě přišla o statky.³⁶ Česká královská města ztratila na konfiskacích přes půl milionu zlatých, mimo Prahu jim byla uložena kolektivní pokuta 80 tisíc a v Praze 139 jednotlivců muselo zaplatit

---

³³ Pánek, J., Zápas o charakter české stavovské opozice a sněm roku 1575. *Československý časopis historický*, 1980, č. 28/6, s. 863-887.

³⁴ Vorel, P., *Velké dějiny země Koruny české VII*, s. 201.

³⁵ Jordánková, H. - Sulítková, L., Kompetence brněnských radních v předbělohorské době. Porovnání se situací v dalších moravských královských městech. In Fejtová, O. - Ledvinka, V. – Pešek (red.), *J. Osm set let pražské samosprávy*, Praha 2002, s. 43.

celkem 33 tisíc zlatých, přičemž se nebrala v úvahu ani tak míra zavinění jako spíš majetkové poměry jednotlivých osob.³⁷ Šestici hornolužických měst král uložil pokutu ve výši 100 tisíc zlatých.³⁸ Konfiskací statků se v Čechách zhroutil ohromný majetek královských měst mající svůj původ v husitské době. Tato skutečnost znamenala spolu s dočasným zabavením všech městských důchodů a uloženými pokutami zadlužení měst, která se tím ocitla bez prostředků.

I když v té době královská města těžce nesla především ztrátu privilegií a pozemkového majetku, představovala pro ně horší důsledky nová opatření, která podlomila jejich politickou moc a zvyšovala královu pravomoc nad městy.³⁹ Zůstala nadále zemským stavem, ale jejich účast na sněmu podmiňoval panovníkův souhlas. Do sněmovních jednání zasahovala jen málokdy. Ve stavovské obci získala navrch jednoznačně šlechta, která se stala jedinou stavovskou opozicí proti králi, a všeobecně poklesla společenská autorita měšťanstva. Ferdinand si zabezpečil bezprostřední dozor nad městskou samosprávou a politickým životem ve městech dosazením královského hejtmána a královských rychtářů do Prahy a ostatních měst. Tyto nové úřady byly obsazovány králem, bez jejich povolení se nemohla scházet městská rada, disponovaly dozorcími a v nejdůležitějších věcech též řídicími pravomocemi. Rychtáři vykonávali dozor nad prospěchy panovníka, hájili jeho finanční zájmy, zasedali na městském soudu a vydávali pro radu závazné pokyny. Některým městům (např. Praze, Mělníku) král odňal právo ustanovit purkmistra vinic ležících v jejich obvodě a vyhradil ho vlastní osobě.⁴⁰

---

³⁶ Posudné neboli pobečovné byla pravidelná dávka mající charakter pivní daně. Pro Plzeň, České Budějovice a Ústí n. L. byla dobrovolná. Platila jí také Jihlava, která se z ní vykoupila v roce 1575; Kapras, J., *Právní dějiny zemí Koruny české II*, Praha 1913, s. 488.

³⁷ Janáček, J., *Města v českých zemích v 16. století*, s. 180.

³⁸ Bobková, L., Pönfall neboli Šestiměstí v protihabsburském odboji roku 1547. In *Stavovský odboj roku 1547*. (Sborník příspěvků z konference konané v Pardubicích ve dnech 29. a 30. září 1997), Praha-Pardubice 1999, s. 41, 57.

³⁹ Později jim některá hospodářská práva byla navracena a města vykupovala svá ztracená venkovská panství.

⁴⁰ Kapras, J., *Právní dějiny zemí Koruny české II*, s. 485-486.

Ferdinand I. zasáhl do života měst také zrušením cechů v září 1547, přičemž chtěl řemesla organizovat na základě společného policejního řádu, jak to provedl v roce 1527 v dolnorakouských městech a Vídní. Tam se ale řád neosvědčil, proto nakonec nedošlo k jeho vydání ani v Čechách a cechy polooficiálně řídily nadále organizační záležitosti řemesel.⁴¹

Další opatření mířila proti soudní pravomoci měst, která byla podrobena kontrole již zmíněným zasedáním královského rychtáře na městském soudu. Kromě toho v Horní Lužici ztratila města soudní pravomoc nad svým okolím ve prospěch zemského soudu.⁴² Avšak nejvýznamnější zásah v tomto ohledu představovalo zřízení apelačního soudu, jemuž panovník podřídil městské soudnictví v konečné instanci. Vytvořením výlučně královského tribunálu si chtěl Ferdinand zajistit rozhodující vliv na městskou jurisdikci a právní život ve městech.⁴³ Podle Pavla Stránského král sám uváděl jako důvod zřízení okleštění přílišné pýchy Pražanů.⁴⁴ Tomu je třeba rozumět tak, že Staré Město pražské přišlo o postavení vrchní odvolací instance pro většinu českých měst. To byl případ též Litoměřic, které představovaly odvolací stolicí pro druhou (menší) skupinu měst. Jak podrobněji uvádím níže (viz subkapitola 4.1.), česká města spadala do dvou hlavních právních oblastí, přičemž každá z nich se řídila jiným právem a až do vzniku apelačního soudu měla svoji vlastní odvolací instanci, kam směřovala odvolání a žádosti o naučení od městských soudů. Od roku 1548 se novou vrchní instancí pro města z obou oblastí stal apelační soud. Vznik soudu proto nezasáhl jen Staré Město pražské a Litoměřice, ale také ostatní města. Rozhodovací činnost jejich soudů se chtě nechtě musela přizpůsobovat soudní praxi apelační stolice.

---

⁴¹ Janáček, J., *Města v českých zemích v 16. století*, s. 179-185.

⁴² Bobková, L. *Pönfall neboli Šestiměstí*, s. 61.

⁴³ Adamová, K., *Apelační soud v Českém království v letech 1548-1651*. In *Pocta akademiku Václavu Vaněčkovi k 70. narozeninám*, Praha 1975, s. 101; Klabouch, J., *Staré české soudnictví (jak se dříve soudovalo)*, Praha Orbis, 1967, s. 142.

⁴⁴ Stránský, P., *O státě českém*, Praha 1946, s. 283.

Zřízení apelačního soudu tedy bylo součástí souboru opatření, která měla podlomit moc královských měst. Navíc bylo též projevem centralizačního úsilí Ferdinanda I., které nejdříve uplatnil v dědičných rakouských državách. Českých zemí se týkala centralizace, kterou prováděl na úrovni celého habsburského soustátí (zřízení tajné rady, dvorské rady, dvorské kanceláře a dvorské komory, 1527) a na úrovni Koruny české. Jako ústřední úřad českých zemích vytvořil v roce 1527 radu komory královské neboli českou komoru, která byla přímo podřízena dvorské komoře a organizovala správu panovníkových financí nezávisle na stavech. Tomu odpovídalo i její obsazení rady jmenovanými a placenými králem.⁴⁵ Na místa radů dosadil Ferdinand své stoupence. Nejvyšším radou (prezidentem) učinil Jana z Vartenberka, dalšími jmenoval Šebestiána z Weitmile, Jindřicha Hložka ze Žampachu, Volfa Planknara z Kynšperka a Kryštofa Jandorfa z Jandorfu. Pravomoc nového úřadu byla ve zřizovací instrukci z 25. března 1527 vymezena velmi vágně: radové měli *uvažovat o všem, co uznají za vhodné ve prospěch o povznesení komorních statků v zemích Koruny české*. V praxi byla česká komora naprosto závislá na králi a dvorské komoře, kteří jí určovali rozsah kompetencí a postup práce.⁴⁶

Kromě české komory se stal další institucí s působností pro všechny země Koruny české právě apelační soud, jak bude objasněno v dalším textu. Stejně jako česká komora byl byrokratickým orgánem nezávislým na stavovské obci. Příčiny jeho zřízení je tedy třeba spatřovat nejen ve snaze krále vypořádat se s městským stavem, ale i v centralizačních tendencích Habsburků, které v konečném důsledku měly znamenat prosazení panovníckého principu na úkor principu dualistického, v němž se o moc dělil panovník se stavy.

---

⁴⁵ Malý, K. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Praha 2003, s. 64; Vorel, P., *Velké dějiny zemí Koruny české VII*, s. 62-63.

⁴⁶ Pešák, V., *Dějiny královské české komory od roku 1527*, Praha 1930, s. 13-21; Pánek, J., *Politický systém předbělohorského českého státu*, s. 62-63.

Ke vzniku tribunálu, k němuž měla být soustředěna odvolání od všech městských soudů, vedlo Ferdinanda I. zajisté též úsilí o posílení panovníkových financí, neboť apelace byly zpoplatněny a netvořily zanedbatelný zdroj peněz do královské pokladny.

Samotnou porážku odboje v roce 1547 můžeme chápat jako bezprostřední příčinu vzniku soudu, resp. okolnost, která ho umožnila.

2.2. Vznik a obecné problémy složení apelačního soudu

Apelační soud zřídil král Ferdinand I. instrukcí, kterou vydal v pátek na den sv. Fabiána a Šebestiána, tedy 20. ledna, roku 1548 v bavorském městě Augšpurku (Augsburgu). Nazýval se rada nad apelacemi a kromě tohoto názvu se v literatuře běžně užívá označení apelační soud⁴⁷, popř. latinská verze *consilium appellationum*⁴⁸. V pramenech, se kterými jsem pracoval, se o něm často hovoří zkráceně jako o apelacích nebo také (královských) radech nad apelacemi. Zasedal v Praze na Hradě, kde měl pro svoji činnost podle výslovné zmínky v instrukci vymezenou místnost. Panovník v ní stanovil pravidla, která platila až do roku 1628.⁴⁹

Královská instrukce byla jmenovitě určena osobám, které byly ustanoveny k zasedání v radě nad apelacemi. První složení soudu tak král určil již přímo v ní. Čtrnácti rady nového tribunálu se stali Ladislav Popel z Lobkovic na Chlumci, Jindřich Planský ze Ziberku (Síberku), Ludvík Bezdružický z Kolovrat, Adam Řepický ze Sudoměři na Řepici, Petr Bechyně z Lažan na Pičíně, Albrecht Kaplíř ze Sulevic, Ludvík Šradín, Vavřinec Knor z Roznrotu, Gerhart z Cách, Kryštof Klekler, Tomáš z Javořice, Blažej Nožička, Jan Panphilus (Pamphilus) a Jan

⁴⁷ Zdeněk, V., *Dějiny královského appellačního soudu*, s. 18.

⁴⁸ Ryantová M., Ladislav Popel II. z Lobkovic jako první prezident apelačního soudu, s. 186.

⁴⁹ *Sněmy české II*, s. 546; Kalousek, J., *České státní právo*, Praha 1892, s. 295; Zdeněk, V., *Dějiny královského appellačního soudu*, s. 6.

Lukáš.⁵⁰ Prvních šest uvedených bylo z panského a rytířského stavu, další čtyři byli doktoři práv a zbylí čtyři příslušníci městského stavu (patřili k měšťanům Starého a Nového Města pražského)⁵¹.

U Hermegilda Jirečka se objevuje i jiný počet radů: *prezident se čtyřmi pány, čtyřmi rytíři, čtyřmi měšťany a čtyřmi doktory*, tzn. celkem sedmnáct osob, který s ohledem na zřizovací instrukci, jež podává jejich taxativní výčet, není správný.⁵² Správný není ani celkový počet patnácti radů (čtyři páni, dva rytíři, čtyři doktoři, pět měšťanů), který uvádí Auersperg. Jako pátého měšťana jmenuje Johanna Wollingera.⁵³ Toto jméno nalezneme i u Emila Otta (zde jako Johanna Wallingera) a v přehledu radů u J. F. Schmidta, ale ten ho zařazuje mezi doktory⁵⁴. Je zajímavé, že si Schmidt sám ve svém díle odporuje, když ve výkladové části na rozdíl od přehledu udává správný počet radů bez Wollingera. V obou případech však místo Jana Lukáše chybně hovoří o Janu Turasovi. Podobně není jednotný ani v odlišování osob zasedajících na měšťanské a doktorské lavici a dále u Tomáše z Javořice, kterého zprvu správně řadí mezi měšťany, ale v přehledu ho usazuje na lavici rytířskou.⁵⁵ Podle Otty Peterky soud tvořilo třináct osob (dva páni, tři rytíři, čtyři měšťané a čtyři doktoři), přičemž pravděpodobně opomněl započítat prezidenta, kterého vůbec nezmiňuje.⁵⁶ Celkový počet třinácti radů včetně prezidenta nalezneme též ve dvou německých seznamem radů, sekretářů a jiných úředníků uchovávaných ve fondu Apelační soud Národního archivu. Podle nich prvními apelačními rady byly tři páni (Ladislav Popel z Lobkovic, Jindřich Planský ze Síbaerku a Ludvík Bezručický z Kolovrat), pouze

⁵⁰ Planští ze Ziberku se označují častěji ze Žeberku, někdy též z Eberku, popř. Seeberg, např. Bílek, T. V., *Dějiny konfiskací I*, Praha 1882, s. 436.

⁵¹ *Sněmy české II*, s. 545; Adamová, K., *Apelační soud v Českém království v letech 1548-1651*. In *Pocta akademiku Václavu Vaněčkovi k 70. narozeninám*, Praha 1975, s. 105.

⁵² Jireček, H., *Spisy právnícké o právu českém v XVI. století*. Vídeň 1883, s. 90.

⁵³ Auersperg, J. C., *Geschichte des königlichen böhmischen Appellationsgerichtes*. Prag 1805, s. 15.

⁵⁴ Ott, E., *Beiträge zur Receptions-Geschichte des römisch-canonischen Process in den böhmischen Ländern*, Leipzig 1879, s. 224; Schmidt, J.F., *Monographie*, s. 144.

⁵⁵ Schmidt, J.F., *Monographie*, s. 6, 144-145.

⁵⁶ Peterka, O., *Rechtsgeschichte der Böhmischer Länder II*. Reichenberg 1928, s. 99.

dva rytíři (Petr Bechyně z Lažan a Albrecht Kaplíř ze Sulevic) a osm doktorů (Gerhart z Cách, Kryštof Kläkler, Vavřinec Knorr, Ludvík Šradín, Jan Wollinger, Blažej Nožička, Jan Pamphilus a Jan Lukáš).⁵⁷ V rozporu s instrukcí Ferdinanda I. seznamy nezmiňují vůbec Adama Řepického ze Sudoměře, místo Tomáše z Javořice jmenují Jana Wollingera a všechny měšťany uvádějí jako doktory práv. Tyto významné odchylky jsou způsobeny tím, že zápisy vznikly až mnohem později po jmenování prvních radů.

Jindy dochází sice ke shodě celkového počtu členů soudu včetně poměru šlechtických a nešlechtických osob, ale rozdíly jsou v chápání toho, zda daná osoba náleží k pánům či rytířům. Na jedné straně se uvádějí tři páni (prezident a dva další) a tři rytíři,⁵⁸ na druhé čtyři páni (včetně prezidenta) a pouze dva rytíři,⁵⁹ aniž by se až na výjimky jmenovitě určovalo, kdo je kdo. Na tomto místě je vhodné krátce pojednat o pojmech pán a rytíř, o vnitřním členění české šlechty a tom, jaký je vztah mezi příslušností rodu k dané skupině a jeho majetkovou základnou.

Rozlišování mezi pány a rytíři v polovině 16. století je již významné. Proces diferenciací na vyšší a nižší šlechtu začal na přelomu 12. a 13. století, kdy skupina jedinců kolem panovníka disponovala lepšími předpoklady pro získání velkého pozemkového majetku a vlivu než ti, kteří nepatřili ke králově družině. Ještě ve 14. století se česká šlechta vnitřně diferencovala zejména podle majetku a životního stylu, i když se stále více zdůrazňoval starobylý původ ze vznešených předků jako kritérium urozenosti (od poloviny 14. století). Rozdíl mezi oběma vrstvami se v předhusitském období projevil také v titulatuře. Výraz pán se postupně vyhradil vyšší šlechtě, nižší šlechta

---

⁵⁷ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 68 (sign. A.9.), Manuál apelačního soudu, fol. 3; Apelační soud, kn. č. 69 (sign. 3344), Seznam zřízených radů a úředníků Apelačního soudu (Instalationes), fol. 1-2.

⁵⁸ Stránský, P., *O státě českém*, Praha 1946, s. 283; Tomek, W. W. *Dějepis města Prahy XII*, Praha 1901, s. 5; Janák, J. - Hledíková, Z., *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*, Praha 1989, s. 118; Kalousek, J., *České státní právo*, Praha 1892, s. 295; Baxa, B., *Dějiny práva na území republiky Československé*, Brno 1935, s. 162.

se označovala jako rytíři, zemani nebo vladykové. Od poloviny 15. století se užívalo pro vyšší šlechtu oslovení *urozený pán*, *pan*, aby se odlišila od nižších šlechticů a zámožných měšťanů, kteří se v té době rovněž titulovali slovem pán. U nižší šlechty se používala adjektiva *statečný a slovutný*.⁶⁰

V pohusitské době začala česká šlechta pomalu směřovat ke stratifikaci po právní stránce. V jejím rámci se vymeziply dvě skupiny, dva stavy – panský a rytířský, které se uzavíraly zdola, panský vůči rytířům, rytířský vůči nešlechticům.⁶¹ Na zemském sněmu v roce 1497 si páni odsouhlasili, že o přijetí do panského stavu, mohou rozhodovat pouze oni hlasováním na sněmu. Tomu musel předcházet zápis svobodného pozemkového majetku nového pána do zemských desek. Právní úpravu přijímání mezi pány přineslo pak Vladislavské zřízení zemské, které zároveň konstituovalo 47 starodávných panských rodů. Mezi pány se potom rozlišovaly rody *starožitné* a *novožiténé*. Novožiténé byly rody nově přijaté do stavu (např. Lobkovicové, páni z Weitmile) a starožitné (Berkové z Dubé, Rožmberkové, Vartenberkové, Zajícové z Házmburku aj.) měly oproti nim daleko významnější postavení. Podle řádu panského stavu a zemského zřízení se k nim „nováčci“ museli náležitě uctivě chovat.⁶²

Na Moravě došlo k uzavření panského stavu již v roce 1480.⁶³

V předbělohorských Čechách se neutvořil (na rozdíl od Říše nebo Slezska) samostatný knížecí stav s nadřazeným postavením vůči panského stavu.⁶⁴

---

⁵⁹ Zdeněk, V., *Dějiny královského appellačního soudu*, s. 5; Křepelková, A., *Apelační soud*, s. 1.

⁶⁰ Bůžek, V., *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha-Litomyšl 2002, 43-49.

⁶¹ Šmahel, F., *Obrysy českého stavovství od konce 14. století do počátku 16. století. Český časopis historický*, 1992, č. 90, s. 161-187; Bůžek, V., *Nižší šlechta v politickém systému a kultuře předbělohorských Čech*, Praha 1996, s. 10.

⁶² Glücklich, J., *Nová redakce zemského zřízení království českého z posledních let před českým povstáním*, Brno 1936, s. 48; Bůžek, V., *Věk urozených*, s. 46.

⁶³ Bůžek, V., *Věk urozených*, s. 46.

⁶⁴ Pánek, J., *Český stát a stavovská společnost na prahu novověku ve světle zemských zřízení*. In Malý, K.-Pánek, J., (red.), *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500-1619)*. Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 7.-8. prosince 2000 v Praze, s. 17-19; Pánek,

Rovněž rytířský stav se bránil rozšiřování. Od přelomu 15. a 16. století do něho mohly vstoupit pouze ty nobilitované osoby (osoby, jimž panovník udělil erb a predikát), které byly přijaty zástupci rytířského stavu na zemském sněmu. Předtím jim ale musel být povolen zápis svobodného pozemkového majetku do zemských desek. Zásady pro přijetí mezi rytíře se opakovaně objevovaly ve všech zemských zřízeních v předbělohorské době počínaje Vladislavským zřízením zemským.⁶⁵

S příslušností k vyššímu stavu byla spojena i větší prestiž ve společnosti, která nicméně musela být podložena odpovídajícím majetkem. V roce 1557 bylo v Čechách podle Petra Maťy 184 panských a 1438 rytířských vrchností, zatímco Josef Janáček napočítal 182 panských a 1445 rytířských rodin.⁶⁶ Poměr majetku patřící šlechtickým stavům činil v absolutních číslech zhruba stejný objem. Z toho zřetelně vyplývá, že držitelé největšího majetku se rekrutovali z řad panstva, byť to neplatilo ve všech případech. Také mezi největšími vlastníky, tj. s majetkem nad 50 000 českých kop včetně poddanského majetku, se objevují rytíři.⁶⁷ Známé je ohromné bohatství Trčků z Lípy, kteří ještě ve 2. polovině 16. století patřily k rytířskému stavu. Naopak existovaly panské rody, které po finančním krachu zchudly a disponují jen nepatrným majetkem. Příkladem je kdysi bohatý starý panský rod Planských ze Žeberka, z něhož pocházel Jindřich, jeden z prvních členů rady nad apelacemi. Tato česká rodina německého původu v 16. století již neoplývala žádným významnějším majetkem, tři z jejích představitelů (Jan Jiří, Jan Vilém a Jiří Planští) dokonce před pobělohorskou konfiskační komisí byli zproštěni žaloby a osvobozeni od pokuty, protože neměli žádné jmění, Janu Šebestiánu Planskému komise udělila pro nedostatek pozemkového majetku pouze pokutu a ta

---

J., Zápas o vedení české stavovské obce v polovině 16. století. *Československý časopis historický* 31/6, 1983, s. 877-881.

⁶⁵ Bůžek, V., *Věk urozených*, s. 47; Macek, J. *Jagellonský věk v českých zemích 1471-1526 II*, Praha 1994, s. 43-89.

⁶⁶ Maťa, P., *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha 2004, s. 159; Janáček, J., *České dějiny I/1*, s. 263. J. Janáček vychází z jiných zdrojů než P. Maťa.

mu ještě byla na jeho *snažnou žádost* snížena. Obdobně dopadl Šebestian Joachym Planský, který také vyšel bez pokuty, neboť jeho jediný statek byl vydrancován.⁶⁸ Bohuslav Balbín rodinu Planských v 17. století označuje za velmi zchudlou.⁶⁹ Majetek sice netvořil kritérium pro odlišení obou skupin šlechty, ale také měl nezastupitelný význam z hlediska postavení jednotlivých rodů ve společnosti.

Jak jsem uvedl, v apelačním soudu byly zastoupeny oba stavy. Panský stav reprezentovaly tři osoby. Prvními panskými členy soudu ustanovil Ferdinand I. Ladislava Popela z Lobkovic, o němž bude pojednáno níže, potom již zmiňovaného Jindřicha Planského ze Žeberka, hejtmána Menšího Města pražského a Ludvíka Bezdrůžického z Kolovrat, hejtmána Nového Města pražského.⁷⁰ Čtvrtým radou se stal Adam ze staročeského rodu Řepických ze Sudoměři, královnin podkomoří a hejtmán Starého Města pražského.⁷¹ Řepický je zřejmě důvodem, proč se literatura liší v poměru pánů a rytířů, kteří tvořili první obsazení soudu (viz výše). Václav Zdeněk, jenž jako knihovník Vrchního soudu v Praze sepsal ve 30. letech 20. století stručné dějiny apelačního soudu, ho výslovně označuje za pána ve shodě s Auerspergem a Schmidtovým přehledem radů.⁷² Nicméně August Sedláček Řepické mezi pány neřadí a za rytíře ho považuje také Tomáš Václav Bílek nebo Václav Vladivoj Tomek.⁷³ Tomu odpovídá též údaj u Pavla Stránského, podle něhož mezi členy soudu byli tři páni a tři rytíři.⁷⁴ Královské instrukce sice výslovně nepoužívá titulaturu pán a rytíř, nicméně na základě kritéria urozenosti vyjmenovává nejdříve

---

⁶⁷ Janáček, J., *České dějiny I/1*, s. 133-134, 263-264.

⁶⁸ Bílek, T. V., *Dějiny konfiskací I*, s. 436.

⁶⁹ Sedláček, A., *Ze Žeberka*. In *Ottův slovník naučný XXVII*, s. 766.

⁷⁰ Jindřich Planský se v zřizovací instrukci z 20.1.1548 nesprávně uvádí jako hejtmán Staršího Města pražského, *Sněmy české II*, s. 545.

⁷¹ Pochován v katedrále v Miláně, kde zemřel roku 1551, když jel naproti králi Maxmiliánovi, jenž se vracel ze Španělska; Sedláček, A., *Řepický ze Sudoměře*. In *Ottův slovník naučný XXI*, Praha 1904, s. 570.

⁷² Zdeněk, V., *Dějiny královského appellačního soudu*, s. 8; Auersperg, J. C., *Geschichte*, s. 14; Schmidt, J.F., *Monographie*, s. 5-6, 143. Ve výkladové části Schmidt neprovádí rozlišení radů na pány a rytíře.

⁷³ Sedláček, A., *Řepický ze Sudoměře*. In *Ottův slovník naučný XXI*, s. 570; Tomek, W. W. *Dějepis města Prahy XII*, s. 5; T. V. Bílek, *Dějiny konfiskací I*, s. 106.

⁷⁴ Stránský, P., *O státě českém*, s. 283.

pány jako nositele větší společenské prestiže. Jména prvních tří ze šesti šlechticů, tj. Popela z Lobkovic, Planského ze Žeberka, Bezdrůžického z Kolovrat, uvádí s přívlastkem *urození*, jímž se oslovovali páni, zbylé tři včetně Adama Řepického ze Sudoměři označuje jako *slovutné a statečné*, čímž se rozuměli rytíři.⁷⁵ Vzhledem k tomu, že zařazuje Řepického do stejné skupiny jako ostatní rytíře nesouhlasím s Václavem Zdeňkem a dalšími, pokud jde o poměr pánů a rytířů v apelační komoře, a přikláním se k závěru, že v ní oba stavy byly zastoupeny stejným počtem osob (po třech).⁷⁶

Rytířstvo dále zastupovali Petr Bechyně z Lažan na Pičíně a Albrecht Kaplír ze Sulevic pocházející z čižkovské větve tohoto rodu.⁷⁷ Studované prameny a literatura⁷⁸ se shodují a hovoří o nich a jejich rodech jako o rytířích s výjimkou Augusta Sedláčka, který starou slezskou rodinu Bechyňů z Lažan nazývá *staropanským* rodem.⁷⁹

2.3. Prezident nad apelacemi

Na přední místo mezi rady jmenoval Ferdinand I. Ladislava Popela z Lobkovic na Chlumci (Vysokém Chlumci). Přímo v instrukci z 20. ledna 1548 není tato funkce pojmenována, ale vžilo se označení prezident. V literatuře se často uvádí, že apelační soud tvořilo 13 radů a prezident.⁸⁰ Není to zcela přesné, protože z instrukce vyplývá, že prezident byl také radou, pouze měl v jejich sboru výsadní postavení,

⁷⁵ *Sněmy české II*, s. 545.

⁷⁶ Janák, J. - Hledíková, Z., *Dějiny správy*, s. 118; Baxa, B., *Dějiny práva*, s. 162. Uvádějí se stejný poměr bez jmenovitého určení příslušníků jednotlivých stavů.

⁷⁷ Větev založil jeho otec Jan; Sedláček, A., Kaplír ze Sulevic. In *Ottův slovník naučný XIII*, Praha 1898, pag. 967.

⁷⁸ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 68 (sign. A.9.), Manuál apelačního soudu, fol. 3. Auersperg, J. C., *Geschichte*, s. 14; Schmidt, J.F., *Monographie*, s. 143; Bílek, T. V., *Dějiny konfiskací I*, s. 3-6, 230-245; Sedláček, A., Kaplír ze Sulevic. In *Ottův slovník naučný XIII*, s. 967; Bůžek, V., *Nižší šlechta v politickém systému a kultuře předběllohorských Čech*, s. 135.

⁷⁹ Sedláček, A., Bechyně z Lažan. In *Ottův slovník naučný III*, Praha 1890, s. 627.

⁸⁰ Janák, J. - Hledíková, Z., *Dějiny správy*, s. 118; Kalousek, J., *České státní právo*, s. 295; Vaněček, V., *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*, Praha 1970, s. 163.

kteřé upravovala instrukce.⁸¹ Stál v jejich čele a ve vztahu k nim vykonával organizační a kontrolní činnost. Ostatní radové (označují se též jako přisedící) museli uposlechnout jeho výzvu k účasti na radě a *dát se najíti*.⁸² Dále měli vůči němu informační povinnost, jestliže chtěli opustit Prahu. K tomu potřebovali i jeho svolení.⁸³ Jemu osobně mohl povolení k odjezdu z města udělit pouze panovník, který jím patrně neplýtvá, jak dokládá korespondence Ladislava Popela z Lobkovic. V dopisech švagrovi Jindřichovi staršímu ze Švamberka a na Zvíkově se opakovaně omlouvá, že ho nemůže navštívit pro povinnosti v Praze a stýská si, že má sotva čas přijet domů.⁸⁴ V listě z 18. října 1569 dokonce žádá Vratislava z Pernštejna o přímluvu u císaře, aby mu dovolil odjet na dva nebo tři týdny za manželkou, jež byla v závěrečné fázi těhotenství.⁸⁵ Důvod pro takové omezení pohybu spočíval ve snaze zabránit průtahům v řízení, ke kterým by mohlo docházet pro nedostatečný počet osob.

Přední z radů též oznamoval králi, pokud některý z členů kolegia přes jeho výtku nadále neplnil řádně své úkoly. Dohlížel (a spolu s ním každý rada) na administrativní aparát. Ferdinand I. výslovně stanovil, že prezident a ostatní apelační radové dbají na to, aby sekretář soudu a jeho písař nevybírali od osob podávajících apelaci více, než mají, a aby od nich neoprávněně nevyžadovali jakýkoli jiný prospěch nebo splnění dalších podmínek pro podání apelace. Prezident uchovával jedna ze dvou register, do kterých se zapisovaly apelace, a jedny z páru klíčů od truhly, v níž se ukládaly peníze vybrané za rozsudky. Druhá registra a druhý klíč měl sekretář.⁸⁶ Předseda rady nad apelacemi skládal při uvedení do funkce panovníkovi přísahu stejně jako další radové.⁸⁷

⁸¹ „...aby Ladislav Popel mezi jmenovanými radami našimi přední místo držel...“; *Sněmy české II*, s. 545; „...aby jmenovaný Ladislav Popel a jiné zřízené rady naše obzvláště zřízení na to měli...“; tamtéž, s. 547.

⁸² Termín *přisedící* použil Vaněček, V., *Dějiny státu a práva*, s. 163.

⁸³ *Sněmy české II*, s. 545.

⁸⁴ Bůžek, V., *Věk urozených*, s. 340.

⁸⁵ Ryantová, M., Ladislav II. Popel z Lobkovic, s. 198-199.

⁸⁶ *Sněmy české II*, s. 545-546.

⁸⁷ Zdeněk, V., *Dějiny královského appellačního soudu*, s. 47; *Sněmy české II*, s. 545.

Jejímu obsahu se budu blíže věnovat v pasáži vymezené postavení ostatních radů.

Funkce prezidenta apelačního soudu si záhy získala nemalou prestiž. Šlechta, která se s panovníkem podílela na politické moci v Českém království, hledala při budování kariéry v prvé řadě uplatnění v nejdůležitějších zemských (stavovských) institucích. Pokud na ně nedosáhla, představovaly pro ni další variantu zeměpanské (královské) úřady. Po zřízení apelačního soudu jako královské instituce se také jeho prezident stal jednou z hodností, kde se mohla důstojně uplatnit. Pro společenský postup šlechtice neměly královské úřady takový význam jako nejvyšší zemské úřady, ty byly zdaleka nejprestižnější a znamenaly vrchol kariéry, nicméně představovaly startovací pozici, ze které bylo možné dosáhnout na nejvyšší zemský úřad. V 16. století se staly hlavním personálním zdrojem pro nejvyšší zemské úřady soudy – zemský, komorní, dvorský a také apelační, i když ve srovnání s prvními třemi uvedenými ne v takové míře. Postupem doby, jak rostl její mocenský význam a společenská prestiž, začala funkce prezidenta apelačního tribunálu znamenat i slušné zakončení šlechtické kariéry.⁸⁸ Jednotliví šlechtici si začali uvědomovat, že patří mezi úřady, který jim umožňuje podílet se na skutečném úřadování a získat značnou faktickou moc.⁸⁹ Byla spjata s důvěryhodností a vážeností, což dokládá např. závěť Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic datovaná dne 8. července 1619, kde figuruje mezi svědky tehdejší prezident apelačního soudu Fridrich (Bedřich) z Talmberka.⁹⁰ V takových případech si totiž zůstavitelé vybírali svědky mezi osobami, které se obecně považovali za vážené a věrohodné, a to především kvůli zastávanému úřadu.

Prvním prezidentem král Ferdinand jmenoval Ladislava Popela z Lobkovic na Chlumci (narozen 1501, zemřel 18. prosince 1584), jenž

---

⁸⁸ Maťa, P., *Svět české aristokracie*, s. 166, 333.

⁸⁹ Pánek, J., Politický systém předbělohorského českého státu. *Folia historica bohemica*, 1987, 11, s. 51.

⁹⁰ Helclová, E. (ed.), *Testament Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic*. In *Porta Bohemica*. Sborník historických prací 2. Litoměřice 2003, s. 103.

zastával svůj post v letech 1548-1570.⁹¹ Patřil do chlumecké větve Lobkoviců, nazývané podle statku Vysokého Chlumce ve středních Čechách, kterou založil jeho otec Ladislav (zemřel 1505).⁹² Sám pak byl zakladatelem vlastní chlumecké linie, která vznikla spolu se zbirožskou linií rozdělením chlumecké větve. Zbirožskou odnož založil jeho bratr Jan, který byl od roku 1554 do své smrti (1569) nejvyšším hofmistrem.⁹³ Ladislav Popel z Lobkovic byl velmi vzdělaný člověk, ovládal několik jazyků, patřil k horlivým katolíkům a samozřejmě byl loajální vůči králi. Svoji věrnost Habsburkům osvědčil už v době, kdy se jako válečný komisař ve službách císaře Karla V. a krále Ferdinanda I. zúčastnil tažení proti Turkům (roku 1532). V roce 1534 stál opět na straně krále proti městům, která vystoupila kvůli nesouhlasu s novými daněmi. Svoji oddanost trůnu prokázal ve vypjatém roce 1547, kdy participoval na vojenském tažení proti saskému kurfiřtu Janu Fridrichovi a šmalkaldskému vojsku a v květnu byl členem poselstva stavů k Ferdinandovi I. a Karlovi V. do Wittenberku. Král ho považoval za spolehlivého a pro jeho zásluhy ho pověřoval dalšími úkoly. Jako královský komisař spolu s Melicharem Hoburkem prováděl na základě zvláštní instrukce konfiskaci majetku Kašpara Pluha z Rabštejna, který se coby představitel radikální skupiny účastnil odboje v roce 1547 a u něhož lze hovořit i o osobním nepřátelství k Ferdinandovi I.⁹⁴

Ladislav Popel z Lobkovic splňoval předpoklady, které panovník vyžadoval od královského úředníka. Byla jimi loajalita a jistá míra vzdělanosti. Univerzitní právnické vzdělání ale neměl, ostatně v té době jeho absolvování netvořilo podmínku ani pro zastávání zemských úřadů. Také osoby působící v městském soudnictví nemuseli být

---

⁹¹ Jako rok narození se uvádí i 1502, A. Sedláček, *Hrady, zámky a tvrze české*, Praha 1927, s. 136.

⁹² Pro odlišení od svého otce se první prezident apelačního soudu někdy označuje jako Ladislav II. Popel z Lobkovic, např. Ryantová, M., Ladislav II. Popel z Lobkovic, s. 185-204.

⁹³ Kasík, S., *Lobkoviczové, dějiny a genealogie rodu*. České Budějovice 2002, s. 30.

⁹⁴ Ryantová, M., Ladislav II. Popel z Lobkovic, s. 190; Schmidt, J.F., *Monographie*, s. 121; Janáček, J., *Přehled dějin Československa 1/2*, Praha Academia, 1982, s. 18.

právníky.⁹⁵ Při zastávání úřadu mohl (stejně jako jeho následovníci) využívat čtyři doktory práv, kteří zasedali mezi přísedícími apelačního soudu. O nich se zmíním podrobněji níže.

První prezident rady nad apelacemi byl mimořádně schopný, pragmaticky si budoval kariéru a posiloval postavení své rodiny. Již předtím v roce 1536 se stal královským radou a komořím a od roku 1542 zastával úřad dvorského maršálka. Po porážce stavovského odboje se jako dvorský maršálek účastnil královského tribunálu zahájeného 8. července 1547.⁹⁶ Po odchodu z funkce prezidenta v roce 1570 nahradil zesnulého bratra Jana na Zbiroze v úřadu nejvyššího hofmistra. Jako nejvyššího hofmistra ho Rudolf II. učinil jedním z královským místodržících, jimž svěřil správu země po dobu své nepřítomnosti v Čechách.⁹⁷ Na příkladu Ladislava Popela z Lobkovic tedy dobře vidíme, že předsednictví v apelačním soudu mohlo tvořit z hlediska kariéry mezistupeň k získání nejvyšších zemských úřadů (zde úřadu nejvyššího hofmistra). Ladislav se však nestal nejvyšším purkrabím, jak chybně uvádí Václav Zdeněk.⁹⁸ Hodnost nejvyššího purkrabího zastával až do roku 1592 Vilém z Rožmberka.⁹⁹

Ladislav Popel z Lobkovic byl jedním z nemnoha českých šlechticů v době předbělohorské, kteří získali panství v cizině - někdejší česká léna Neustadt nad Waldnábou a Störnstein v Horní Falci.¹⁰⁰ To

---

⁹⁵ Kindl, V., Příležitost k získání a uplatnění právnického vzdělání a právních vědomostí v Čechách do počátku dvacátých let 15. století (studenti a učitelé práv, úředníci, písaři a notáři). In *Dějiny právnického stavu a právnických profesí*, Praha 1999, s. 85.

⁹⁶ Janáček, J. (ed.), *Šest z Ottersdorfu - O pokolení stavu městského léta 1547*, Praha 1950, s. 77.

⁹⁷ Janáček, J., *Rudolf II. a jeho doba, Praha-Litomyšl 1997*, s. 204-205; Sedláček, A., *Hrady, zámky a tvrze české*, Praha 1927, s. 136; tentýž, z Lobkovic. In *Ottův slovník naučný XVI*, Praha 1901, s. 226; Ryantová, M., *Ladislav II. Popel z Lobkovic*, s. 199; Dačický z Heslova, M. *Paměti* (ed. J. Janáček), Praha 1996, s. 125.

⁹⁸ Zdeněk, V., *Dějiny královského appellačního soudu*, s. 47.

⁹⁹ Palacký, F., *Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků zemských i dvorských ve království českém, od nejstarších časů až do nynějška*. Doplnil J. Charvát. In *Dílo Františka Palackého I*, Praha 1941, s. 366-371; Sedláček, A., *Z Lobkovic*. In *Ottův slovník naučný XVI*, s. 226.

¹⁰⁰ Tato panství leží v Bavorsku, severně od Weidenu. Po smrti původních vlastníků Georga a Hanse Ulricha von Heideckových, ho císař Maxmilián II. roku 1562 propůjčil a roku 1575 definitivně přenechal Ladislavu z Lobkovic; Šípek, R., *Vrchní správce Christoph Philipp Zickel. Příspěvek k dějinám správy*

se v budoucnosti ukázalo jako dobrý krok, neboť po udělení dědičného říšského knížecího titulu v roce 1624 měli Lobkovicové z chlumecko-roudnické větve jako držitelé bezprostředního říšského panství nárok na místo a hlas na říšském sněmu.¹⁰¹

Popelové z Lobkovic se střídali ve funkci prezidenta apelačního soudu s výjimkou let 1577-1585 až do roku 1603. Rodová kontinuita v obsazování úřadů ve 2. polovině 16. století a na počátku 17. století se týkala též postu nejvyššího hofmistra, který byl v letech 1554-1609 (kromě krátkého období 1594-1596) obsazen čtyřmi Popely z Lobkovic včetně výše uvedeného Ladislava na Vysokém Chlumci v letech 1570-1584. Roli při výběru vhodných osob do funkce prezidenta apelačního soudu (platilo to i o ostatních funkcích), hrály nejen zásluhy uchazeče, ale i zásluhy jeho předků a dalších příbuzných. Věřilo se, že příbuzný osoby, která úspěšně vykonávala úřad, bude na základě zděděných schopností stejně úspěšný a naopak.¹⁰² Popelové z Lobkovic se dostávali na toto místo především pro svoji loajalitu vůči Habsburkům. Jistý význam měl určitě také jejich katolicismus, byť nešlo o podmínku pro obsazování královských úřadů. Např. synovec prvního prezidenta apelačního soudu rovněž Ladislav Popel z Lobkovic (ale tentokrát ze zbirožské větve) byl v únoru 1580 jmenován prezidentem české komory, ačkoli přešel k protestantství.¹⁰³

Lobkovicové tvořili velmi početný a rozvětvený rod, avšak semknutý silným pocitem sounáležitosti. Dravě se prosazoval u dvora, v diplomacii a pronikal do všech oblastí veřejné činnosti. Bývá

---

lobkovického panství Neustadt-Störnstein (1656-1675). In *Porta Bohemica. Sborník historických prací 2.*, Litoměřice 2003, s. 79-91.

¹⁰¹ Požadavkem, že přístup na říšský sněm měla pouze knížata, která vlastnila bezprostřední říšské panství, se říšská knížata snažila zamezit přílišnému nárůstu svých řad o nové osoby, kterým císař udělil knížecí titul v pobělohorském období. Potomci Ladislava Popela z Lobkovic díky prozíravosti svého předka tak měli velkou výhodu oproti jiným novým knížatům, která později musela usilovat o získání i jen symbolické državy na území Svaté říše římské, aby se mohla zařadit mezi kolegium říšských knížat; Maťa, P., *Svět české aristokracie*, s. 154-156.

¹⁰² Maťa, P., *Svět české aristokracie*, s. 356, 816.

¹⁰³ Janáček, J., *Rudolf II. a jeho doba*, s. 205, 206.

označován za *klan*.¹⁰⁴ Ve sledovaném období byla z nich nejvýraznější linie Popelů.

Za Rudolfa II. dosáhli významné postavení čtyři synové někdejšího nejvyššího hofmistra Jana z Lobkovic na Zbiroze, zakladatele zbirožské odnože chlumecké větve Popelů: Jan Popel z Lobkovic na Točníku a Nové Bystřici, Jiří Popel z Lobkovic, svrchu jmenovaný Ladislav Popel a Mikuláš Popel na Nových Hradech. O prvním z nich, který se stal prezidentem apelačního soudu pohovořím níže. Další tři zřejmě vděčí za svůj vstup na politickou scénu prezidentovi dvorské rady a maršálku císařského dvora Pavlu Sixtu Trautsonovi, jenž u dvora disponoval nezanedbatelným vlivem. Trautson měl osobní vazby na Mikuláše Popela, neboť si vzal jeho dceru Annu. Na počátku 80. let 16. století se jeho přičiněním stal Ladislav z Lobkovic prezidentem české komory, Jiří zemským soudcem a Mikuláš královským hejtmanem Starého Města pražského. Nejprůbojněji a nejbezohledněji se z bratrů choval Jiří, proto se hovoří o skupině kolem Jiřího Popela z Lobkovic. V roce 1584 vystřídal Jiří svého strýce a někdejšího prvního prezidenta apelačního soudu Ladislava v úřadu nejvyššího hofmistra. Proti svým konkurentům vystupoval velmi tvrdě. Ve snaze získat úřad nejvyššího purkrabího neváhal očernit u císaře Viléma z Rožmberka, kterého v roce 1586 nařkl ze spolupráce s arciknížetem Ferdinandem Tyrolským. Tento tah mu ale nevyšel a nedočkal se funkce nejvyššího purkrabího ani po smrti svého rivala (1592). Proto zklamaný Jiří připravil se svým bratrem Ladislavem vystoupení proti Rudolfu II. na zemském sněmu v roce 1593, jemuž jako nejvyšší hofmistr předsedal. Za to měl být původně popraven, ale nakonec mu císař změnil trest v doživotní vězení. Zemřel na Lokti roku 1607.¹⁰⁵

---

¹⁰⁴ Maťa, P., *Svět české aristokracie*, s. 598; Bůžek, V., *Věk urozených*, s. 144.

¹⁰⁵ Janáček, J., *Rudolf II. a jeho doba*, s. 205, 206, 277-279, 314-320.

V kauze Jiřího Popela se projevila soudržnost Lobkoviců, když v únoru 1594 osm zástupců různých větví (včetně Jiřího) sepsalo protest císaři proti ponižování svého rodu, ke kterému docházelo útoky na Jiřího.¹⁰⁶

Významným Popelem z Lobkovic byl za Rudolfovy vlády také radikální katolík Zdeněk Vojtěch z Vysokého Chlumce, který v roce 1599 vstoupil do úřadu nejvyššího kancléře a potom z pozice své funkce prosazoval přísnou protireformační politiku.¹⁰⁷ Z bílinské větve Popelů vynikli v Rudolfově době Jiří a zejména Kryštof, kteří obsadili funkci prezidenta apelačního soudu. Jim se budu věnovat více v následujícím výkladu o dalších prezidentech apelačního stolice.

V pořadí druhým prezidentem apelačního soudu byl jmenován v roce 1570 Jan Popel z Lobkovic na Točníku ze zbirožské odnože chlumecké větve Popelů. V úřadu vystřídal svého strýce. U soudu působil již od roku 1560 jako apelační rada, takže mohl využít bohaté zkušenosti. Ani v jeho případě předsednictví soudu neznamenovalo konec kariéry. V roce 1577 odešel z apelačního soudu do čela české komory, dalšího panovnického orgánu zřízeného Ferdinandem. Po třech letech uvolnil místo pro svého bratra Ladislava Popela a začal vykonávat úřad hejtmana německých lén.¹⁰⁸

Po Janu Popelovi nastupuje na místo prezidenta apelačního soudu Jan Bezdrůžický z Kolovrat (1577) a načas tak přerušuje řadu Popelů z Lobkovic. Stejně jako jeho předchůdce nebyl u soudu nováčkem. Apelačním radou se stal v roce 1571. Také jeho jmenování mezi rady mohla ovlivnit skutečnost, že jeho příbuzný Ludvík zastával stejnou funkci. Dále můžeme dovodit, že předchozí účast na činnosti soudu ovlivňovala výběr nového prezidenta. Osobu, která se osvědčila a

---

¹⁰⁶ *Sněmy české VII*, s. 468.

¹⁰⁷ Janáček, J., *Rudolf II. a jeho doba*, s. 372-375.

¹⁰⁸ Janáček, J., *Rudolf II. a jeho doba*, s. 205, 206; Sedláček, A., *Hrady, zámky*, s. 136; Sedláček, A., *Z Lobkovic*. In *Ottův slovník naučný XVI*, s. 225; hejtmanství německých lén (deutsche Lehenhauptmannschaft) spravovalo zahraniční léna (feuda extra curtem), současně bylo také soudní

získala zkušenosti jako apelační rada, pokládal král za vhodného kandidáta do čela soudu. Kromě Jana Popela z Lobkovic a Jana Bezdrůžického z Kolovrat to byl případ Václava Budovce z Budova, který byl v roce 1584 jmenován apelačním radou a roku 1619 prezidentem. Jan Bezdrůžický z Kolovrat odešel z úřadu prezidenta na vlastní žádost kvůli nízkému platu (viz níže).

V roce 1585 se vedení rady nad apelacemi ujal Jiří z Lobkovic na Duchcově a Střekově z bílinské větve Popelů (zemřel v úřadě 11. září 1590). Uvádí se o něm, že vedl pobožný život.¹⁰⁹

Z bílinské větve pocházel i jeho nástupce Kryštof Popel z Lobkovic (pro své tělesné proporce zvaný Tlustý), který složil přísahu až 16. března 1592.¹¹⁰ Rok a půl bylo místo prezidenta neobsazeno. Opět se jednalo o velmi vzdělaného, schopného člověka a katolíka. Vychovali ho jezuité, získal cenné zkušenosti při cestování. Podnikl kavalírskou cestu po Evropě, studoval v Boloni. Z důvodů dvorské služby u Rudolfa pobýval ve Španělsku. Při příležitosti jeho svatby s Marií z Mollartu v roce 1579 mu Rudolf II. uspořádal velkolepý turnaj na staroměstském rynku v Praze, jehož náklady prý stály císaře 100 tisíc kop českých grošů.¹¹¹ Psal si deník, který se zachoval a je významným pramenem pro poznávání každodenního života aristokrata v raném novověku. Byl nejvyšším komořím, v období 1592-1603 prezidentem apelačního soudu a z části souběžně nejvyšším hofmistrem (1599-1608). Pokračoval v renesanční přestavbě zámku v Horšovském Týně, jež zahájil v padesátých letech jeho otec Jan Popel z Lobkovic (zemřel 1570).¹¹² Také u Kryštofa Václav Zdeněk mylně

---

institucí německých lén; Janák, J. - Hledíková, Z., *Dějiny správy*, s. 122; Kapras, J., *Přehled právních dějin*, s. 122.

¹⁰⁹ Šubert, A., Borovský, fol. A., *Čechy III/1*, Praha J. Otto, neuvedeno, s. 74; Sedláček, A., Z Lobkovic. In *Ottův slovník naučný XVI*, s. 224.

¹¹⁰ Schmidt, J.F., *Monographie*, s. 122.

¹¹¹ Bůžek, V., *Věk urozených*, s. 329.

¹¹² Janáček, J., *Rudolf II. a jeho doba*, s. 184, 195, 233, 372-373; Bůžek, V., *Věk urozených*, s. 171; Maťa, P., *Svět české aristokracie*, s. 317, 598.

uvádí, že vykonával úřad nejvyššího purkrabího.¹¹³ Ten ale po působení Adama z Hradce (1593-1596) nebyl v období 1596-1608 obsazen a pak ho získal Adam ze Šternberka na Bechyni (1608-1619).¹¹⁴ Ctižádostivý Kryštof Popel by ho jistě velmi rád dosáhl už jen z důvodu, že ho v letech 1554-1570 zastával jeho otec.¹¹⁵ Kryštof ukončil půlstoletí, kdy Popelové z Lobkovic kromě krátké přestávky stáli v čele apelačního soudu.

Od roku 1603 do roku 1610 se můžeme setkat na místě prezidenta nad apelacemi s Ferdinandem z Donína, který coby nekatolík přestoupil na katolickou víru. Byl příslušníkem benátecké větve této rodiny. Benátecká větev pánů z Donína jeho generací vymřela, neboť Ferdinand ani jeho bratři neměli potomky. Také v jeho případě došlo k tomu, že byl jmenován nejvyšším hofmistrem.¹¹⁶

Sedmý v pořadí následoval vysoce vzdělaný a uměnilovný Jan Zbyněk z Házmburku (zemřel 1616). Disponoval výbornými znalostmi z oblasti práva a nasbíral mnoho praktických zkušeností v době, kdy zasedal jako jeden z dvanácti přísedících v komorním soudu,¹¹⁷ který měl stejně jako apelační celostátní působnost. Je zajímavé, že na konci života představoval pro něj stálý plat prezidenta dokonce hlavní zdroj příjmů. I když zprvu hospodařil úspěšně, rozšiřoval majetek a děděním nabyl finanční prostředky ze šelmberské pozůstalosti, vydal později značné množství peněz na honosnou přestavbou zámku v Budyni nad Ohří a další nákladné stavby v Mšeném, Hostimicích (Hostěnicích)¹¹⁸ a Brozanech. Hlavně se ale zadlužil kvůli své slabosti k tehdy módní alchymii. Na budyňském zámku si zřídil proslulou alchymistickou

---

¹¹³ Zdeněk, V., *Dějiny královského appellačního soudu*, s. 47.

¹¹⁴ Palacký, F., *Přehled současných nejvyšších důstojníků*, s. 371.

¹¹⁵ Palacký, F., *Přehled současných nejvyšších důstojníků*, s. 366, 369; Mařa, P., *Svět české aristokracie*, s. 50-51; Sedláček, A., *Z Lobkovic*. In *Ottův slovník naučný XVI*, s. 223; Kasík, S., *Lobkowiczové*, s. 216.

¹¹⁶ Sedláček, A., *Z Donína*. In *Ottův slovník naučný VII*, Praha 1893, s. 834-835; Dačický z Heslova, M. *Paměti*, s. 170.

¹¹⁷ Komornímu soudu předsedal nejvyšší hofmistr, měl dvanáct členů (osm pánů, čtyři rytíře), Malý, K. *Dějiny státu a práva*, s. 63.

¹¹⁸ Některá literatura mylně uvádí Hostivice u Prahy, Zdeněk, V., *Dějiny královského appellačního soudu*, s. 48; též Sedláček, A., *Z Hasenburka*. In *Ottův slovník naučný X*, Praha 1896, s. 933-934.

dílnu, hostil řadu alchymistů a investoval ohromné částky do pseudovědeckých pokusů. Jeho vzdělanost a vůbec kladný vztah ke vzdělání se projeví i shromážděním unikátní knihovny a skutečností, že mezi jeho hosty nalezneme takové osobnosti jako byl autor *Diadocha* Bartoloměj Paprocký nebo Tycho de Brahe, který mu dokonce pro jeho lásku k astronomii (mimo dalších důvodů) věnoval své dílo *Astronomiae instaurata mechanica* (1598). Dva roky před smrtí musel již jako prezident apelační komory prodat Adamovi ze Šternberka na Bechyni budyňský zámek, krásný příklad renesanční architektury, jehož dvě z původních čtyř křídel můžeme do dneška obdivovat. Protože utržené peníze nestačily ani na splacení všech dluhů, žil po zbytek života částečně z výnosů brozanského statku své manželky Polyxeny z Minkvic a ve značné míře z platu prezidenta, kterým byl v letech 1610 až 1616. Pouze pro úplnost doplňuji, že panský rod Házmburků vymřel půl století po smrti Jana Zbyňka.¹¹⁹

Vzhledem k tomu, že tématem diplomové práce je apelační soud v době předbělohorské, musím se ve výčtu prezidentů apelačního tribunálu zmínit ještě o Bedřichu z vlašimské větve staročeského panského rodu Talmberků (zemřel 1643), který složil přísahu 12. října 1616 a jenž působil v úřadě i v době pobělohorské až do roku 1643.¹²⁰ Z výše uvedeného vyplývá, že Habsburkové obsazovali úřad prezidenta nad apelacemi katolíky. Také Bedřich (Fridrich) z Talmberka netvořil výjimku. Řadil se mezi horlivé stoupence katolické víry. Dokonce vyšetřoval účastníky českého stavovského odboje z let 1618-1620 jako člen komise, které předsedal kníže z Lichtenštejna. Kromě Lichtenštejna ji tvořilo dalších jedenáct osob, přičemž byla obsazena lidmi, kteří zastávali důležitý úřad, např. nejvyšším hofmistrem Adamem z Valdštejna. Stejně tak Bedřich z Talmberka se nestal jejím členem pouze pro svoji spolehlivost a loajalitu, nýbrž především jako

---

¹¹⁹ Sedláček, A., *Hrady, zámky a tvrze české XIV*, Praha 1923, s. ; Sedláček, A., *Z Házmburku*. In *Ottův slovník naučný X*, Praha 1896, s. 933-934.

prezident rady nad apelacemi. Spolu se skutečností, že mezi dalšími komisaři byli tři apelační radové Melichar (Melchior) Gnyzen (Gniess) z Kobachu, Václav z Flüßenbachu (Fliessenpachu) a Daniel Kapr z Kaprštejna, to svědčí o důvěře krále v apelační tribunál a o významu, jaký mu přikládal. Členové tohoto soudu tedy tvořili čtvrtinu vyšetřovací komise. Důležitý je i další fakt. Všichni tři výše uvedení byli doktoři práv.¹²¹ Když panovník vybíral mezi apelačními rady vhodné kandidáty do komise, dal přednost právníkům.

Bedřich z Talmberka si svým postavením prezidenta apelačního soudu a komisaře zajistil takový vliv, že se mu podařilo účinně intervenovat ve prospěch svého otce Jiřího z Talmberka (zemřel 1623), který si v době stavovského povstání podržel úřad nejvyššího komorníka, slavnostní řečí uvítal Fridricha Falckého před královskou oborou Hvězda a i jinak se povstání aktivně účastnil. Přestože se po jeho porážce vydal Ferdinandu II. na milost, byl doma uvězněn. Na základě Bedřichovy opakované prosby byl osvobozen od pokuty a jeho statky Jankov, Nemyšl, Postupice a Petrovice nebyly zkonfiskovány, ale přenechány synům Bedřichovi a Janovi s podmínkou vyživovací povinnosti vůči otci. Od té doby se Bedřich píše na Jankově a Nemyšli.¹²² Ve vyšetřovací komisi měl jako prezident apelační komory významnou pozici, a proto mohl výrazně ovlivnit její návrh na zmírnění některých trestů, který císař akceptoval. Zasloužil se např. o změnu trestu smrti pro Viléma Popela z Lobkovic nebo Jana Theodora Sixta z Ottersdorfu.¹²³

I u něj představoval post prezidenta nad apelacemi jakousi iniciační funkci pro pozdější vstup do nejvyšších zemských úřadů.

---

¹²⁰ Schmidt, J.F., *Monographie*, s. 122-123.

¹²¹ Petráň, J., *Staroměstská exekuce*, Praha 1985, s. 96-108, 243-244; Bílek, T. V., *Dějiny konfiskací I*, s. XXXIV.

¹²² Bílek, T. V., *Dějiny konfiskací I*, s. 672; Slavík, F. A., *Dějiny města Vlašimě a jeho statku*, Tábor 1889, s. 182-183; Helclová, E. (ed.), *Testament Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic*, s. 103.

¹²³ Petráň, J., *Staroměstská exekuce*, s. 243-250; Bílek, T. V., *Dějiny konfiskací I*, s. XLV-XLVII.

V roce 1625 se stal nejvyšším sudím, 1636 nejvyšším komorníkem, 1638 nejvyšším hofmistrem.¹²⁴

Aby byl výčet úplný, nemohu opomenout Václava Budovce z Budova, který se stal apelačním radou v roce 1584 a v době stavovského povstání byl jmenován prezidentem nad apelacemi králem Fridrichem Falckým.¹²⁵ Byl mimořádnou osobností, která se náboženstvím (byl příslušníkem jednoty bratrské) a v jiných ohledech vymykala z řady předsedů apelačního soudu. Základní údaje o jeho životě podá další text.

Ve sledovaném období nebyla zřízena funkce viceprezidenta. K tomu došlo až později v roce 1627, kdy se prvním viceprezidentem stal Jiří Adam z Martinic.¹²⁶

2.4. Ostatní radové

Po vymezení postavení prezidenta a přehledu osob, jež tuto funkci zastávaly v předbělohorském období, se budu věnovat ostatním radům s výjimkou problematiky, o níž jsem již pojednal výše. Složení soudu se průběžně obnovovalo, předem nebyla určena pevná doba pro působení v úřadě. Na základě instrukce museli radové (stejně jako prezident) složit přísahu králi a v souladu s ní postupovat při projednávání věci a nalézání práva. Po formální a obsahové stránce se víceméně nelišila od přísahy nejvyšších zemských úředníků. Osoba povoláná do funkce musela přísahat ve stoje s tváří obrácenou k východu slunce a se zdviženými dvěma prsty. Zavazovala se, že bude v úřadě hájit pravdu, tupit křivdu, zachovávat úřední tajemství a nebude přitom brát ohledy na eventuální přízeň či nepřízeň vůči

¹²⁴ Sedláček, A., Z Talmberka. In *Ottův slovník naučný XXV*, Praha 1906, s. 58-59.

¹²⁵ Palacký, F., Přehled současný nejvyšších důstojníků, s. 376. Budovec se jako prezident apelačního soudu za stavovského povstání vůbec v některé literatuře neobjevuje; Auersperg, J. C., *Geschichte*, s. 18n.; Schmidt, J.F., *Monographie*, s. 118n.; Zdeněk, V., *Dějiny královského appellačního soudu*, s. 47-48.

komukoli nebo na jinou věc. Na závěr měla pronést formuli: *Tak mi Buoħ pomáhaj i všickni svatí!*¹²⁷ Na rozdíl od moravských zemských úřadů se nepřisahal na Matku boží.¹²⁸ Závěrečná slova slibu si z náboženských důvodů upravil Václav Budovec z Budova, který byl jmenovaný apelačním radou v roce 1584. Jako oddaný stoupenec jednoty bratrské v souladu se svým přesvědčením pronesl: *Toho mi dopomáhej svaté evangelium.*¹²⁹ Jeho modifikace nebyla chápána jako přísaha s výhradou a neměla vliv na vznik funkce. Ve skutečnosti, že se odchýlení od formy obešlo bez jakéhokoli následku, nelze ale vidět projev ustupujícího formalismu při uvádění do úřadu, nýbrž se jedná o doklad faktické náboženské tolerance v té době.

Instrukce formulovala zásadu rovnosti. Radové měli povinnost přistupovat ke všem rovně a spravedlivě bez ohledu na majetkové poměry tak, aby nikdo nebyl krácen na svých právech nebo naopak zvýhodněn a aby v žádné věci nedocházelo úmyslně k průtahům. Svoji činnost měli vykonávat *ve vsí upřímné pilnosti.*¹³⁰ Projevem principu rovnosti je zákaz přijímání úplatků. Příkladem se uvádějí jakékoli dary a pocty. S ním souvisí i požadavek nestrannosti. Radové pochopitelně nebyli soudci v moderním smyslu, proto se zde nesetkáváme s institutem vyloučení soudce kvůli pochybnostem o nepodjatosti pro jeho poměr k procesním stranám nebo projednávané věci. Směli rozhodovat záležitosti také těch osob, k nimž měli nějaký vztah. Ale i v takovém případě si museli počínat objektivně. Nesměli k němu přihlížet a ani se nechat ovlivňovat případnými sympatiemi nebo antipatiemi.¹³¹

---

¹²⁶ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 69, fol. 18.

¹²⁷ Glücklich, J., *Nová redakce zemského zřízení království českého z posledních let před českým povstáním*, Brno 1936, s. 567.

¹²⁸ Kameníček, F., *Archivní rozhledy. Časopis Matice moravské*, 1892, roč. 16, s. 243; Kameníček, F., *Zemské sněmy a sjezdy moravské I*, Brno 1900, s. 173-174.

¹²⁹ Glücklich, J., *Nová redakce zemského zřízení*, s. XXV.

¹³⁰ *Sněmy české II*, s. 545.

¹³¹ *Sněmy české II*, s. 545.

Ferdinandova instrukce se snažila zamezit zbytečným průtahům v činnosti apelačního soudu. Radům ukládala povinnost oznámit prezidentovi úmysl odjet z Prahy a vyžádat si od něj povolení. Tím se mělo zabránit zdržování projednávaných věcí pro nedostatek osob a působení újmy lidem, jichž se záležitost týkala.¹³² Za přítomnosti panovníka se museli s žádostí o svolení obrátit přímo na něj. Stejně museli postupovat, pokud chtěli být uvolněni na delší dobu než šest měsíců.¹³³ Dalšími prostředky sloužícími k tomu, aby se apelace vyřizovaly včas, byly procesní lhůty a stanovení dnů a hodin, ve kterých se radové museli scházet. Lhůtám se budu věnovat v kapitole popisující řízení před soudem. Rada nad apelacemi zasedala nepřetržitě po celý rok na rozdíl od zemského a jiných soudů, které se scházely pouze několikrát do roka.¹³⁴ Např. zemský soud (nazývaný též zemský soud větší, latinsky *iudicium/consilium provinciale maius*¹³⁵ se držel den po sv. Václavu, v pátek po suchých dnech a v pátek po suchých letničních dnech.¹³⁶ Oproti tomu apelačním radům instrukce stanovila dny a hodiny, kdy zasedali. Scházeli se v pondělí, úterý, čtvrtek a pátek ráno mezi šestou a desátou hodinou a odpoledne od jedné do čtvrté. V období od sv. Václava (28. září) do sv. Jiří (24. dubna) začínali v sedm hodin ráno. Zbylé dny v týdnu a o svátcích měli volno.¹³⁷ Z hospodářských důvodů nejednali během žní (od 24. července do 24. srpna) a dále čtrnáct dní v době vinobraní. I tehdy však zasedali každý čtvrtek.¹³⁸ Když se sešli, nesměli se zabývat jinými činnostmi než těmi, pro něž byl apelační soud zřízen. Při plnění povinností se od nich vyžadovala pečlivost a píle. Pokud by si tak některý nepočínal, měl ho

---

¹³² *Sněmy české II*, s. 545.

¹³³ Adamová, K., *Apelační soud*, s. 106.

¹³⁴ Adamová, K., *Apelační soud*, s. 106; Vaněček, V., *Dějiny státu a práva v Československu*, Praha 1970, s. 163, 207; Jireček, H., *Spisy právnické o právu českém v XVI. století*, Vídeň 1883, s. 90.

¹³⁵ Toto označení se používá pro odlišení od zemského soudu menšího (*provinciale minus*), který rozhodoval o žalobách na šlechtice v menších věcech; Jireček, H., *Spisy právnické*, s. 90. Většinou se ale označuje pouze názvem zemský soud; Vaněček, V., *Dějiny státu a práva*, s. 207.

¹³⁶ Jireček, H., *Spisy právnické*, s. 90.

¹³⁷ *Sněmy české II*, s. 546.

¹³⁸ Adamová, K., *Apelační soud*, s. 106.

prezident napomenout a poté oznámit jeho prohřešky přímo panovníkovi, kdyby napomenutí nevedlo k nápravě.¹³⁹

Jak vyplývá z listu, který Ferdinand I. zaslal radům 7. listopadu 1548 z Prešpurku (Bratislavy), nebyly půlroční zkušenosti s jejich píli a pracovní morálkou příliš dobré. Král jim v něm vytýkal, že se nescházejí v určenou hodinu, předčasně se rozcházejí, někdy dokonce doma zůstávají nebo se procházejí či projíždějí v čase vymezeném pro zasedání. Tím docházelo k zbytečným průtahům a osobám, které podaly apelaci, rostly náklady. Proto radům přikazoval, aby byli pilnější, dodržovali dané hodiny a bez důležitých důvodů neodkládali ani neprotahovali projednávání a rozhodování věcí. Dále je nabádal, aby neabsentovali, aniž by uvědomili prezidenta a získali jeho svolení. Jemu připomněl povinnost dohlížet na ostatní rady. Všechny pak upozornil na možnost sankce, pokud by nezměnili své chování.¹⁴⁰

Rada nad apelacemi byl soud výlučně královský, král ji zřídil bez ohledu na stavy, určil pravidla její činnosti a pouze on rozhodoval o jejím složení. Je logické, že do ní dosazoval sobě oddané lidi. Stavové *de iure* neměli na tyto záležitosti žádný vliv, i když jednotliví významní šlechtici využívali svého faktického vlivu a přimlouvali se u krále za svého kandidáta. Tato protekce se netýkala pouze obsazování apelačního soudu, ale též jiných úřadů. Nejvlivnější šlechta do nich často prosazovala své schopné vrchnostenské úředníky, kteří si i v nové funkci uchovávali vazby na dřívější zaměstnavatele. To je případ Jindřicha Domináčka z Písnice (žil v letech 1555-1608), kterého v roce 1589 prosadil do apelačního soudu Vilém z Rožmberka, v jehož službách působil jako kancléř na českokrumlovském dvoře.¹⁴¹

Svoji roli při výběru člena soudu hrálo také jeho náboženské smýšlení, neboť byli preferováni spíše katolíci, byť to neplatilo

---

¹³⁹ *Sněmy české II*, s. 546.

¹⁴⁰ *Sněmy české II*, s. 546.

¹⁴¹ Bůžek, V., *Nižší šlechta v politickém systému a kultuře předbělohorských Čech*, s. 53-60; Auersperg, J. C., *Geschichte*, s. 20.

absolutně.¹⁴² Radové stejně jako prezident byli jmenováni a placeni panovníkem, museli se řídit jím vydávanými instrukcemi.¹⁴³ V souvislosti se zvýšením platu v roce 1628 uvádí Schmidt jejich předcházející roční příjem 400 kop míšeňských.¹⁴⁴ Podle Wintra brali v roce 1589 pouze 100 kop míšeňských.¹⁴⁵ Každopádně to nebylo mnoho, jak ostatně vyplývá z dopisu Václava Budovce z Budova z roku 1594 Janu Jiřímu ze Švamberka, který ho požádal o půjčku. Deset let po svém jmenování si v něm stěžuje, že se mu jeho služba *ničemně platí*, a proto mu pro nedostatek peněz nemůže půjčit, naopak ho žádá o splacení starého dluhu nebo alespoň úroků¹⁴⁶. Odměnu navýšil až reskript z 29. listopadu 1628 na 600 (prezidentovi na 1200) kop míšeňských.¹⁴⁷ O špatném finančním ohodnocení svědčí i případ Jana Bezdružického z Kolovrat na Bystrém, který v roce 1585 opustil úřad prezidenta apelačního soudu na vlastní žádost s odůvodněním, že *na stará kolena se chce nouze a nedostatku vyvarovati*. Navíc platy nebyly poskytovány příliš pravidelně, jak dokládá stížnost téže osoby.¹⁴⁸

Vzhledem k pevně stanovené úřední době a platu se jednalo o stálé povolání. Členové apelační stolice tedy nebyli nezávislými soudci, nýbrž loajálními královskými úředníky, kteří odpovídali panovníkovi. Ten je mohl kdykoli podle libosti odvolat a nahradit někým jiným. Na druhou stranu jejich lojalitu nelze považovat za absolutní. Její míra u každého z nich byla pochopitelně vysoce individuální a závisela mimo jiné i na dobovém kontextu.

Porovnáme-li seznam apelačních radů s přehledem prezidentů, nemůžeme vyvodit obecný závěr, že by úřad rady byl méně stabilní než funkce prezidenta, i když to v některých případech tak vypadá.

---

¹⁴² Pánek, J., *Politický systém*, s. 52.

¹⁴³ Janák, J. - Hledíková, Z., *Dějiny správy*, s. 118.

¹⁴⁴ Schmidt, J.F., *Monographie*, s. 9.

¹⁴⁵ Winter, Z., *Kulturní obraz českých měst I*, Praha 1890, s. 733.

¹⁴⁶ Glücklich, J., *Václava Budovce z Budova korrespondence z let 1579-1619*, Praha 1908, s. 23.

¹⁴⁷ Schmidt, J.F., *Monographie*, s. 10, 50-53.

¹⁴⁸ Pánek, J., *Politický systém předbělohorského českého státu*. *Folia historica bohemica*, 1987, 11, s. 51, 78.

Např. během úřadování Ladislava Popela z Lobkovic se vystřídalo celkem 24 radů.¹⁴⁹ Vždy záleželo na konkrétním případě, jak dlouho určitá osoba úřad spravovala. Funkční období se nekryla, nedocházelo ke kompletní obnově sboru. Nový člen byl jmenován, když se uvolnilo místo.

Při výběru vhodných osob král bral v úvahu jejich schopnosti a znalosti, ale ještě se neskládala zkouška, která by je prověřovala. Tento stav trval do roku 1628, odkdy se podmínkou stalo složení zkoušky z trestního a civilního práva. Bylo to v důsledku vzrůstající agendy soudu a většího důrazu na dodržování právních norem. Od stejné doby mohli tvořit tribunál též cizinci, což dříve nešlo.¹⁵⁰

Prvním apelačním radům z řad šlechty jsem se již věnoval. Mezi dalšími si v předbělohorském období zaslouží pozornost především Václav Budovec z Budova na Hradišti, Kláštere, Zásadce a Kocňovicích (Chocnějovicích), řečený Kozí bradka. Narodil se asi v roce 1547 a pocházel ze staročeského rodu spřízněného s Doupovci z Doupova. Ačkoli Budovci byli původně katolíky, Václav se řadil mezi přední stoupence jednoty bratrské, jak jsem již uvedl v souvislosti s přísahou členů apelačního soudu. Byl velmi oddaný své víře a dosáhl značného vzdělání. Studoval na pražském vysokém učení a také na univerzitě ve Wittenberku. Pobýval v Dánsku, Anglii, Nizozemí, Francii a na Apeninském poloostrově. Jako mladík žil celkem dvanáct let v cizině, odkud si přivezl cenné zkušenosti a jazykové znalosti. Po návratu do Čech se vypravil s císařským poselstvem do Cařihradu, kde strávil několik let jako hofmistr císařského vyslanectví.¹⁵¹ Ovládal i turečtinu a arabštinu a poznal islámské náboženství, kterého ho inspirovalo k napsání *Antialkoranu* (vydán roku 1614). Jak název spisu napovídá,

---

¹⁴⁹ Auersperg, J. C., *Geschichte*, s. 18-22; Schmidt, J.F., *Monographie*, s. 118n.

¹⁵⁰ Ryantová, M., *Ladislav II. Popel z Lobkovic*, s. 188.

¹⁵¹ Petráň, J., *Staroměstská exekuce*, Praha 1985, s. 210.

byl zaměřen proti koránu a islámu vůbec.¹⁵² O Budovcově silném vtahu k víře svědčí kromě veřejných vystoupení na obranu jednoty bratrské i sňatek s nepříliš bohatou Annou Zákupskou z Vartemberka, která byla stejného náboženského smýšlení.¹⁵³

Jmenování apelačním radou představovalo pro mnohé osoby vstup do veřejného života. Bylo tomu tak v případě Václava Budovce z Budova. Rudolf II. ho ustanovil 14. srpna 1584 ještě za rytířský stav.¹⁵⁴ Mezi pány byl přijat až v roce 1607. Podílel se nové redakci zemského zřízení.¹⁵⁵ Měl velký vliv na vydání Majestátu Rudolfa II. Značně se angažoval za stavovského povstání. Byl přítomen defenestraci, zvolen jedním z direktorů, výrazně se zasloužil o zvolení Fridricha Falckého českým králem. Ten ho hned druhý den po korunovaci učinil za jeho podporu a zásluhy prezidentem apelačního soudu.¹⁵⁶ Budovcova životní dráha se zakončila na popravišti 21. června 1621 stětím hlavy, i když podle původního rozsudku měl být s uřatou pravou rukou rozčtvrcen zaživa a tělo mělo být rozvěšeno rozcestí. Pravou ruku měl ztratit proto, že porušil přísahu Ferdinandovi II.¹⁵⁷ Jelikož nemohl mít bratrského duchovního, zemřel raději bez poslední svátosti.¹⁵⁸ Jeho současník Pavel Ješín z Bezdězí ho posmrtně charakterizoval slovy *muž skvělého nadání, výborný znalec veškerého božského i lidského práva, zrozený ku pracím i herkulským a zvyklý snášeti je bez omrzení do konce... oddaný vyšším studiím i ve svěžím stáří*.¹⁵⁹

---

¹⁵² *Mocní a nepřemožení důvodové toho, že Alkorán turecký z dábla pošel, a to původem ariánů s vědomým proti Duchu svatému rouháním.* Rejchrtová N. (ed.). *Václav Budovec z Budova-Antialkorán*, Praha Melantrich, 1984, s. 229.

¹⁵³ Rejchrtová, N. *Václav Budovec z Budova*, Praha Melantrich, 1984, s. 24-25.

¹⁵⁴ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 69 (sign. 3344), Seznam zřízených radů a úředníků Apelačního soudu (Instalationes), fol. 7; Apelační soud, kn. č. 68 (sign. A.9.), Manuál apelačního soudu, fol. 5.

¹⁵⁵ Dosavadní vydání zemského zřízení (1564), které kodifikovalo stav kolem roku 1559, přestávalo být aktuální zejména vzhledem k legislativní činnosti na sněmech konaných roku 1575, 1609/1610.

Glücklich, *Nová redakce zemského zřízení*, s. III-IV, XXVII.

¹⁵⁶ Sedláček, A., *Budovec z Budova*. In *Ottův slovník naučný IV*, Praha 1997, s. 852-853.

¹⁵⁷ Petráň, J., *Staroměstská exekuce*, s. 244-245, 257.

¹⁵⁸ Bílek, T. V., *Dějiny konfiskací I*, s. XLVI-XLVII, LI-LII, 45-47, 406.

¹⁵⁹ Ješín z Bezdězí, P., *Posmrtná paměť českým hrdinům*. Přel. K. Hrdina, Praha 1938, s. 50.

Již výše bylo uvedeno, že na výběr členů apelačního soudu mohl mít do určité míry vliv případný příbuzenský poměr k dřívějším (osvědčeným) úředníkům, a tak na rytířské lavice najdeme např. Viléma Bedřicha z Písnice (přisahal roku 1606), příbuzného Jindřicha Domináčka z Písnice.¹⁶⁰

Kromě šlechticů stali se apelačními rady také čtyři zástupci měst a čtyři doktoři práv. Městský stav zastupovali měšťané Starého a Nového Města pražského. Bylo to nejen proto, že šlo o největší a nejvýznamnější města českého království, ale i z pragmatických důvodů. Apelační soud zasedal nepřetržitě na Pražském hradě a nebylo by praktické ho obsazovat měšťany z jiných měst. Ti by totiž kvůli funkci apelačního rady museli bydlet v Praze, což nebyla levná záležitost.

Jako první jmenovaní měšťané působili Tomáš z Javořice, Blažej Nožička, Jan Panphilus a Jan Lukáš. Přísahu složili 25. června 1548, tj. později než šlechtičtí radové, kteří tak učinili včetně Ladislava Popela z Lobkovic už počátkem února.¹⁶¹ Významný byl hlavně Tomáš z Javořice. Pocházel z Rakovníka, proto se můžeme setkat i s označením Tomáš Rakovnický (Thomas Rakonus).¹⁶² Z Javořice byl erbovní přídomek, který dostal od panovníka. Patřil mezi velmi vzdělané osoby, byl obratný při jednáních, vynikal v rétorice a získal řadu praktických zkušeností. To dokládá, že si král nevybíral apelační rady nahodile. Určitá úroveň vzdělání a schopností tvořila vedle nezbytné loajality předpoklad pro jmenování. V mládí pobýval v Boloni na humanitních studiích, na pražské univerzitě se stal v roce 1515 bakalářem, 1518 mistrem a profesorem, 1520 děkanem, 1527-1528 rektorem.¹⁶³ Jako rektor se snažil zmírnit střety v Praze a tlaky vyvíjené

---

¹⁶⁰ Auersperg J. C. *Geschichte*, s. 21.

¹⁶¹ Schmidt J. F. *Monographie*, s. 144-145; Ryantová, M., Ladislav II. Popel z Lobkovic, s. 190-191.

¹⁶² *Dějiny Univerzity Karlovy I*, Praha 1995, s. 294.

¹⁶³ Zdeněk, V., *Dějiny královského appelačního soudu*, s. 8.

na univerzitu za Jana Paška z Vratu.¹⁶⁴ Po ročním působení ve funkci rektora byl písařem a v letech 1530-1540 kancléřem Starého Města pražského. Později zasedal v jeho radě. V září roku 1545 se účastnil komise zřízené Ferdinandem I., jež přezkoumávala stav vysokého učení a měla pořídit soupis privilegií a majetku univerzity.¹⁶⁵ Choval se vždy opatrně, aby si udržel přízeň krále za všech okolností, proto i po povstání v roce 1547 mohl zůstat v radě Starého Města pražského. V září roku 1547 se stal členem sněmovní komise, jejímž úkolem bylo srovnání zemského zřízení s městskými právy.¹⁶⁶ Z jeho stručného životopisu je zřejmé, že král obsazoval apelační komoru spolehlivými lidmi, kteří se mu v minulosti již osvědčili.

Dalším radou měšťanského původu jmenoval Blažeje Nožičku, jemuž v roce 1541 udělil (1556 pro zásluhy potvrdil) erbovní přídomek z Votína. Pocházel z Hradčan, později se stal staroměstským měšťanem a po událostech v roce 1547 vstoupil do městské rady. Z hlediska Ferdinanda se opět jednalo o vhodného adepta do apelačního soudu. Byl královým oblíbencem, znal dobře zemské právo a obyčeje, o jeho vzdělanosti svědčí i literární činnost a jako katolík ostře vystupoval proti luteránům a jednotě bratrské.¹⁶⁷ Čtveřici prvních zástupců měst dotvářeli Jan Panphilus (Pamphilus) a Jan Lukáš z Nového Města pražského.

V pozdějších letech nebyl poměr šlechticů a měšťanů apelačního soudu, jak ho určila instrukce z 20. ledna 1548 při jeho zřízení, zcela dodržován. Objevovaly se stížnosti z pražských měst, že dochází k preferenci šlechtických zástupců na úkor měšťanských. Na sněmu,

---

¹⁶⁴ Konzervativní utrakvista Jan Pašek z Vratu se zmocnil vlády ve městě a nesmiřitelně pronásledoval stoupence německé reformace; Čechura, J., *Historie českých spiknutí*, Praha 2000, s. 64-71; Vorel, P., *Velké dějiny země Koruny české*, s. 70-75; Janáček, J., *Přehled dějin Československa I/2*, Praha Academia, 1982, s. 57-58, 68.; Janáček, J., *Dějiny Prahy*, Praha 1964, s. 253; Janáček, J., *České dějiny I/1*, s. 193.

¹⁶⁵ *Dějiny Univerzity Karlovy I.*, s. 216.

¹⁶⁶ Truhlář, A. Z Javořice. In *Ottův slovník naučný XIII*, Praha 1898, pag. 127; V. Zdeněk, *Dějiny královského appellačního soudu*, s. 8.

¹⁶⁷ Napsal spisy Proti bludům některým před tisíci léty odsouzeným, Rozmlouvání mezi otcem a synem, Vyznání o poctivosti vyzývání přímlyv svatých a o modlitbě za mrtvé; *Ottův slovník naučný XVIII*, Praha 1902, s. 493; Zdeněk, V., *Dějiny královského appellačního soudu*, s. 9.

jenž se konal 5. až 17. února roku 1582, žádali Pražané a měšťané z jiných měst vyšší stavy, aby se přimluvili u Rudolfa II. ohledně opětovného obsazování apelační soudu čtyřmi osobami ze Starého a Nového Města pražského. Vyšší stavové jim v jejich žádosti vyhověli, neboť ji shledali za oprávněnou.¹⁶⁸ K další stížnosti došlo v roce 1610, v níž Pražané upozorňují, že již několik let chybí mezi rady zástupci měst. Na stavech opět požadují přimluvu u panovníka. K podpoře svého požadavku používají argumenty, že osoby z Prahy a rodu českého mají dobré znalosti českého práva a právních obyčejů. I v tomto případě jim stavové vyhověli a na konci obecných sněmovních artikulů, které se týkaly městského stavu, můžeme nalézt žádost, aby král vybral apelační rady také z Pražanů. K tomu však jistě nedošlo, neboť už na sněmu v roce 1611 Pražané opakovali svůj požadavek. Učinili tak ještě s menším úspěchem než předtím, protože do artikulů sněmu se žádná přimluva všech stavů nedostala. Změna situace nastala na generálním sněmu v roce 1619, od něhož měli být radové obsazováni v rovném počtu ze všech tří stavů království českého.¹⁶⁹ Po Bílé hoře měšťanská lavice definitivně zanikla. Ve vídeňském reskriptu z 29. listopadu 1628 už není o ní zmínka.¹⁷⁰

Z dalších radů, můžeme jmenovat např. novoměstského měšťana Simeona (Šimona) Kohouta z Lichtenfeldu, o němž je známo, že se zúčastnil sněmu v letech 1609-1610.¹⁷¹ Spravoval úřad od roku 1606.¹⁷² V roce 1620 se stal členem delegace k Turkům, za což mu byl po porážce povstání zkonfiskován majetek. Popravě se vyhnul, neboť zemřel již na turecké cestě.¹⁷³ K česko-tureckým kontaktům za stavovského odboje došlo z iniciativy sultána, který sondoval možnosti spolupráce s Čechy proti společnému habsburskému nepříteli. V roce

---

¹⁶⁸ *Sněmy české VI*, s. 204.

¹⁶⁹ Glücklich, J., *Nová redakce zemského zřízení*, s. XLVI-XLVII, 349.

¹⁷⁰ Schmidt, J.F., *Monographie*, s. 50-53.

¹⁷¹ Glücklich, J., *Nová redakce zemského zřízení*, s. IX.

¹⁷² Auersperg, J. C., *Geschichte*, s. 21.

¹⁷³ Bílek, T. V., *Dějiny konfiskací I, II*, s. 276, 955.

1620 přijelo za tímto účelem do Prahy turecké poselstvo, s kterým jednal jménem direktoria Václav Budovec z Budova jako znalec tureckých poměrů a jazyka.¹⁷⁴

Instrukce z 20. ledna 1548 jmenuje apelačními rady také čtyři doktory práv: Ludvíka Šradína (Šeradina) ze Šondorfu, Vavřince Knora (Knorra) z Roznrotu, Gerharta z Cách a Kryštofa Kleklera (Kläklera). Přísahu složili 25. června.¹⁷⁵ Pro úplnost dodávám, že dílo J. F. Schmidta opět obsahuje rozpor mezi výkladovou částí a přehledem členů komory, pokud jde o obsazení doktorské lavice. V prvním případě se shoduje s výše uvedeným,¹⁷⁶ ve druhém mezi doktory mylně uvádí navíc Blažeje Nožičku, Jana Pamphila, Jana Turase, Jana Wollingera a opomíjí Vavřince Knora z Roznrotu.¹⁷⁷

Královská instrukce z roku 1548 je prvním předpisem, který předpokládá univerzitní právnické vzdělání a získání doktorátu pro výkon významné funkce. Do té doby se nejednalo o obligatorní podmínkou pro zastávání žádného úřadu.¹⁷⁸ Nelze sice ještě hovořit o vytlačování laiků v soudnictví profesionálními právníky, ale v našich zemích jde o první krok vedoucí k této obecné tendenci, jež se pomalu začne prosazovat v Evropě včetně habsburském soustátí koncem 16. století.¹⁷⁹ Panovnická moc si dobře uvědomovala výhody odborného úřednického aparátu pobírajícího stálý plat. Přítomnost právníků se samozřejmě projevila mimo jiné v kvalitě rozhodování apelačního soudu. Na tomto místě je třeba připomenout, že na pražském vysokém učení chyběla pravidelná výuka práva. Právnická fakulta, která se v roce 1372 oddělila od pražské univerzity a tvořila samostatnou univerzitu, na počátku husitských válek zanikla.¹⁸⁰ Nebyla obnovena

---

¹⁷⁴ Petrání, J., *Staroměstská exekuce*, s. 210.

¹⁷⁵ Schmidt, J.F., *Monographie*, s. 144-145.

¹⁷⁶ Schmidt, J.F., *Monographie*, s. 6.

¹⁷⁷ Schmidt, J.F., *Monographie*, s. 144, 145.

¹⁷⁸ Kindl, V., *Příležitost k získání a uplatnění právnického vzdělání*, s. 85.

¹⁷⁹ Klabouch, J., *Staré české soudnictví (jak se dříve soudovalo)*, Praha Orbis, 1967, s. 134.

¹⁸⁰ Kejj, J., *Pražská právnická fakulta a právnická univerzita*. In *Dějiny Univerzity Karlovy I, Praha 1995*, s.165, 181.

ani jako součást pražské univerzity, z níž se stala jednofakultní škola zemského významu. Přestože se na ní objevovaly snahy zahájit přednášky z práva, k otevření řádného studia nedošlo a zájemci o toto studium museli odcházet do zahraničí. Českých vystudovaných právníků tak nebylo mnoho, a proto jejich deficit nahrazovali cizinci. K tomu ještě přistupoval fakt, že habsburský dvůr důvěřoval zahraničním juristům více než českým.¹⁸¹ Řada z nich přišla do země právě za vlády Ferdinanda I.¹⁸² Z těchto důvodů nenajdeme mezi apelačními rady mnoho českých doktorů práv.¹⁸³ Také všichni první členové doktorské lavici pocházeli z ciziny. Až v roce 1552 byl Ludvík Šradín přijat za obyvatele v zemi.¹⁸⁴

Již uváděný Jindřich Domináček z Písnice je příkladem Čecha, který nabyl právnické vzdělání v cizině (studoval hlavně ve Vídni a v Ingolstadtě).¹⁸⁵ V letech 1582 až 1587 působil jako kancléř Viléma z Rožmberka. V roce 1589 ho Vilém prosadil na místo apelačního rady, kde zasedal na doktorské lavici.¹⁸⁶ Byl nobilitován a přijat do rytířského stavu. Následná úřednická kariéra mu přinesla velký pozemkový majetek, zejména na Loketsku a v Praze. Zastával úřad královského prokurátora (1593-1601) a poté se stal místokancléřem Království českého (1601-1608). Svoje postavení okatě zneužíval k sebeobohacování, což mu spolu s přezíravým postojem vůči ostatním rytířům vyneslo nevoli rytířského stavu, která vyústila do podání veřejné žaloby na zemském soudu. V roce 1608 byl Domináček obžalován, že se jako místokancléř dopouštěl krádeží a korupce a že

---

¹⁸¹ Klabouch, J., *Staré české soudnictví*, s. 134.

¹⁸² Kindl, V., K problematice uplatnění právních poznatků v Čechách a na Moravě v 15. a 16. století (vybrané okruhy). In *Dějiny právnického stavu a právnických profesí*, Praha 1999, s. 99.

¹⁸³ Auersperg, J. C., *Geschichte*, s. 18-22.

¹⁸⁴ Tomek, W. W. *Dějepis města Prahy XII*, s. 5.

¹⁸⁵ Také jeho děd Jan z Písnice byl velmi vzdělaný. Stal se bakalářem na pařížské univerzitě a později učitelem krále Ludvíka; *Ottův slovník naučný XIX*, Praha 1902, 795-796.

¹⁸⁶ Schmidt J. F., *Monographie*, s. 152.

popouzel Rudolfa II. proti stavům. Zemřel téhož roku ještě před vyšetřením případu.¹⁸⁷

Pozornost si zaslouží i další rodák z Čech Simon Proxenus, který složil přísahu roku 1567. Narodil se v Českých Budějovicích (asi roku 1532) jako syn německého sládka a zřejmě české matky. Studoval na univerzitě v Rostocku, pak ve Frankfurtu nad Odrou u Jakuba Brandta a později ve Wittenbergu svobodná umění u Filipa Melanchtona. Stal se profesorem pražského vysokého učení, kde přednášel filologii, filosofii a matematiku. V roce 1556 obdržel erb a predikát ze Sudetu. Právníké vzdělání získal v 60. letech ve Francii. Po předchozím studiu v Douai a Paříži obdržel doktorát obojích práv v Orleánsu (1566). Úřad apelačního rady zastával do své smrti roku 1576. Ve své funkci se mimo jiné zúčastnil poselstva českých stavů na volební sněm do Varšavy (1573), které mělo podpořit kandidaturu syna Maxmiliána II. Arnošta na polskou korunu. O Proxenově vzdělání svědčí skutečnost, že byl na něm pověřen, aby jménem poselstva učinil latinským proslov.¹⁸⁸

Významným apelačním radou byl také doktor práv, staroměstský měšťan a vzdělanec Jiří Haunšild (Hauenschild) z Fürstenfeldu, jehož dům se mohl chlubit nádhernou knihovnou. Během stavovského povstání se účastnil poselstva k saskému kurfiřtu. Za to i za jinou činnost byl v roce 1621 odsouzen ke ztrátě hrdla, cti, všech statků a po předchozím utnutí pravé ruky popraven stětím. Jeho ruku s hlavou pak pro výstrahu přibili železnými pruty na mosteckou věž.¹⁸⁹ Na doktorské lavici zasedal nejdéle sloužící apelační rada Jan Kauffer. Jeho funkční období trvalo 41 let od roku 1587 do roku 1628, kdy ho Ferdinand II. odvolal kvůli vysokému věku.¹⁹⁰

---

¹⁸⁷ Bůžek, V., *Nižší šlechta v politickém systému a kultuře předbělohorských Čech*, Praha 1996, s. 56-57.

¹⁸⁸ *Rukověť humanistického básnictví* 4, Praha 1973, s. 255-264; Auersperg, J. C., *Geschichte*, s. 19, 207-208; Schmidt, J. F., *Monographie*, s. 149.

¹⁸⁹ Petráň, J., *Staroměstská exekuce*, s. 18, 24, 227, 245, 260; Bílek, T. V., *Dějiny konfiskací I, II*, s. LIII, LV, 17, 140, 955.

¹⁹⁰ Auersperg J. C. *Geschichte*, s. 20, 102; Schmidt, J.F., *Monographie*, s. 152.

Nebylo by účelné se věnovat všem doktorům práv, kteří v době předbělohorské působili u apelačního soudu. Navíc o mnohých není příliš známo. Proto uvádím pouze několik s letopočtem přísahy: Vavřinec Strauch (1556), Otto Höring (1558), Jan Tonner (1567), Eliáš Grünberger (1567), Matyáš Kremmer (1585), Jiří Kall (1589), Felix Ridiger (1597), Jan z Loberu (1605), Martin Rabmann (1611) a další.¹⁹¹

Jak později vzrůstala agenda soudu, bylo zapotřebí rozšířit jeho složení. Proto Ferdinand II. ve svém reskriptu vydaném ve Vídni 29. listopadu 1628 navýšil počet osob na sedmnáct. Kromě prezidenta se podílelo na činnosti apelační komory osm radů z panského a rytířského stavu a osm doktorů práv. Městský stav byl opomenut.¹⁹²

2.5. Administrativní personál

U apelační komory byl činný pomocný personál, jež tvořily osoby plnící úkoly administrativního charakteru. Nejdůležitější z nich byl sekretář, který připravoval jednání a na jehož bedrech ležel chod soudu.¹⁹³ Přijímal došlé apelace, které ihned musel zaregistrovat ve speciálním registru, aby bylo patrné, kdy byly doručeny. Vedení registru patřilo k jeho základním povinnostem. Existoval ještě druhý registr, který měl na starost prezident. Sekretář též disponoval jedním ze dvou klíčů od truhly, kam musel ukládat peníze ortelní (poplatky za apelaci). Královská instrukce výslovně stanovila, že nesmí od odvolatelů požadovat víc, než je určeno. Rovněž nesměl přijímat v souvislosti se svým povoláním žádné pocty ani jiné výhody a zakazovalo se mu jakýmkoli způsobem ztrpčovat lidem podání odvolání. Platilo to i pro

---

¹⁹¹ Auersperg, J. C., *Geschichte*, s. 18-22.

¹⁹² Schmidt, J.F., *Monographie*, s. 9-10, 50-51.

¹⁹³ Peterka, O., *Rechtsgeschichte*, s. 99.

jeho písaře, kterého měl k dispozici. V tomto ohledu nad oběma vykonávali dozor prezident a ostatní radové.¹⁹⁴

U rady nad apelacemi působil pouze jeden sekretář. Během předbělohorského období se jich vystříдалo celkem deset. Podobně jako u apelačních radů žádná norma pevně nevymezovala dobu, po jakou mohli zastávat místo. Její délka se lišila podle konkrétního případu a pohybovala se v rozmezí od jednoho (Franz Ludwig, Mathias Arnoldinus) do třiceti let (Albrecht Kindter mladší).¹⁹⁵ Mezi sekretáři nalezneme jak osoby české tak německé národnosti, přičemž převažují Němci. Od počátku 17. století do Bílé hory se mezi pěti sekretáři objevil jen jeden český (Jan Dlauhey).¹⁹⁶ V souvislosti s nárůstem administrativy byl zřízen druhý sekretář. Potom byl jeden český a další německý.¹⁹⁷

Sekretář byl královským úředníkem. Jmenoval ho přímo panovník na rozdíl od ostatních pracovníků soudu, které ustanovil prezident¹⁹⁸ Za výkon svého povolání dostával stálý plat a k tomu pět bílých grošů za každou apelaci (podle instrukce z 20. ledna 1548).¹⁹⁹ Neměl proto vyžadovat od apelujících osob další odměnu.²⁰⁰ Roční příjem po valorizaci reskriptem z roku 1628 činil 400 kop míšeňských, tedy stejně jako u apelačních radů před navýšením a byl pouze o třetinu nižší než jejich zvýšený plat. Značně převyšoval platy ostatních administrativních úředníků soudu.²⁰¹ Z toho vyplývá, že se jednalo o nejvýznamnější funkci v rámci pomocného soudního aparátu. Koneckonců o výjimečné pozici sekretářů svědčí i skutečnost, že byli

---

¹⁹⁴ *Sněmy české II*, s. 546-547.

¹⁹⁵ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 69, fol. 123-125.

¹⁹⁶ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 69, fol. 124.

¹⁹⁷ Auersperg, J. C., *Geschichte*, s. 101; Schmidt, J.F., *Monographie*, s. 269-270.

¹⁹⁸ Křepelková, A., *Apelační soud*, s. 69.

¹⁹⁹ Bílý groš byla peněžní početní jednotka, která odpovídala 7 bílým pěněžům. Na přelomu let 1547-1548 nechal Ferdinand I. razit tzv. reformovaný pražský groš, který této peněžní početní jednotce odpovídal (na rozdíl od staršího pražského groše o hodnotě 9 bílých peněz); Vorel, P., *Od pražského groše ke koruně české*, Praha 2000, s. 135.

²⁰⁰ *Sněmy české II*, s. 547.

²⁰¹ Schmidt, J.F., *Monographie*, s. 10.

jedinými administrativními pracovníky, jejichž postavení upravovala zřizovací instrukce. Také v jejich případě se obligatorně nevyžadovalo právnické vzdělání a ani žádného doktora práv mezi nimi před Bílou horou nenalezneme. Prvním doktorem byl až Jan z Gräffenburgu, který se stal sekretářem v roce 1640. Těž v následujících letech nebylo zvykem obsazovat toto místo doktorem práv. Do počátku 19. století se na něm objevují již jen dva právníci.²⁰² Podmínkou pro nastoupení do funkce bylo složení úřednické přísahy.²⁰³

Prvním sekretářem jmenovaným v roce 1548 byl Jan Domažlický, po něm nastoupil v roce 1552 učený člověk a bakalář Jan Balbín (Balbinus) z Vorličné. Jako třetí v pořadí působil dvanáct let ve funkci Niklas Ottensdorf (1558-1570). Pak následovali Albrecht Kindter starší (1570-1573), již zmiňovaný Albrecht Kindter mladší (1573-1603) a dále Franz Ludwig, Gottfried Hertel, Mathias Arnoldinus, Jan Dlauhey a Martin Neymann.²⁰⁴ Lojalita spolu se zkušenostmi nabytými ve funkci, mohly sekretáře dovést i na místo apelačního rady, jako se to stalo v případě Matyáše Arnoldina, kterého panovník jmenoval do rady nad apelacemi ve dvacátých letech 17. století.²⁰⁵

Co do důležitosti hned za sekretáři zaujímali místo registrátoři, kteří stejně jako oni prováděli registraci přijatých apelací.²⁰⁶ Od roku 1628 představovalo jejich finanční ohodnocení 265 kop míšeňských ročně.²⁰⁷ Registrátoři se objevili až na počátku 17. století. Do konce předbělohorské doby se jimi stali Leonard z Achu (1602) a Niklas Hoffmann (1611).²⁰⁸

Dalšími úředníky byli kancelisté. Prvními třemi byli v roce 1548 jmenováni Briccius Domažlický, Ulrich Bischoff a Kryštof Han.²⁰⁹

---

²⁰² Auersperg, J. C., *Geschichte*, s. 101.

²⁰³ Schmidt, J.F., *Monographie*, s. 269-280.

²⁰⁴ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 68, fol. 8-10; Apelační soud, kn. č. 69, fol. 123-125.

²⁰⁵ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 69, fol. 17.

²⁰⁶ Ryantová, M., Ladislav II. Popel z Lobkovic, s. 194.

²⁰⁷ Schmidt, J.F., *Monographie*, s. 10.

²⁰⁸ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 69, fol. 161.

²⁰⁹ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 68, fol. 8; Apelační soud, kn. č. 69, fol. 195.

V předbělohorském období se jich vystřídalo čtyřicet jedna (posledním se stal 22. května 1617 Vilém Platejz)²¹⁰ Od roku 1628 pobírali roční plat 144 kop.²¹¹ Nejméně placeni byli vrátní s 96 kopami.²¹² Prvním vrátným jmenovaným v roce 1548 se stal Hanuš Trager.²¹³

Pouze pro doplnění uvádím, že v pobělohorském období k úředníkům apelačního soudu přibyli ještě referenti (od poloviny 17. století)²¹⁴ a expeditoři (od počátku 18. století).²¹⁵

3. Pravomoc

3.1. Vymezení pravomoci apelačního soudu a její prosazování

Ferdinand I. původně zamýšlel koncipovat radu nad apelacemi jako všeobecný odvolací soud, který by vyřizoval odvolání proti rozsudkům veškerých soudů všech zemí Koruny české. Chtěl dokonce, aby se k ní apelovalo i od českého a moravského zemského soudu. Měla poskytovat také odborná naučení, zejména v trestních záležitostech. O zvlášť závažných věcech měl rozhodovat přímo panovník.²¹⁶ V takové podobě se však záměr neprosadil kvůli odporu šlechty, pro niž bylo nepřijatelné, aby došlo k odchýlení od zásady nepřípustnosti apelace od zemských soudů. Zemské soudy v oblasti českého práva byly totiž uznávány za instance, od kterých se není

---

²¹⁰ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 69, fol. 195-199; Apelační soud, kn. č. 68, fol. 10.

²¹¹ Schmidt, J.F., *Monographie*, s. 10; Auersperg, J. F. *Geschichte*, s. 106-108.

²¹² Schmidt, J.F., *Monographie*, s. 10.

²¹³ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 68, fol. 11; Apelační soud, kn. č. 69, fol. 239.

²¹⁴ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 69, fol. 84-91.

²¹⁵ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 69, fol. 185-186.

²¹⁶ Janák, J. - Hledíková, Z., *Dějiny správy*, s. 118.

možné odvolat.²¹⁷ Jednalo se o princip založený starým právním obyčejem, přičemž jeho porušení se považovalo za urážku zemského soudu.²¹⁸ Jeho nedodržení chápaly stavy jako zasahování do svých starých práv.

Ferdinand I. se nechtěl dostat se šlechtou do ostrého střetu, a proto od svého původního záměru ustoupil. Jak už jsem podrobněji vysvětlil v souvislosti s příčinami zřízení apelačního soudu, zakročil král po odboji roku 1547 především proti městskému stavu, zatímco z řad šlechty potrestal pouze jednotlivce a nezlomil ji jako celek.

Pravomoc apelační stolice byla proto vymezena úžeji. Na začátku instrukce z 20. ledna 1548 král stanovil, že každý má právo se obrátit s odvoláním přímo na něj nebo na apelační rady, pokud má pocit, že mu bylo ukřivděno soudy královských měst.²¹⁹ V dalším textu již hovoří o městech obecně, nikoli pouze o královských: *A když která apelací před rady naše z měst aneb od kterého práva v království našem Českém přijde...*²²⁰ Apelační soud nebyl odvolacím tribunálem jen od městských rad královských měst, jak uvádí Josef Auersperg²²¹ ale také od ostatních městských soudů.²²² Vyplývá to kromě jiného z její činnosti, neboť potvrzovala či napravovala též ortely poddanských měst. Tím, že v instrukci výslovně uvedl královská města, chtěl Ferdinand I. položit důraz na skutečnost, že jde především o potrestání královských měst kvůli účasti v odboji.²²³ Pod pravomoc apelačního soudu tedy spadala města svobodná i vrchnostenská.

Vrchnostenskými městy se rozumí města, jež nepodléhala přímo panovníkovi jako města královská, ale vrchnosti. Neměla zastoupení na

---

²¹⁷ Malý, K. *Dějiny českého a československého práva*, s. 63-64; Adamová, K., *Apelační soud*, s. 108; Kapras, J., *Přehled právních dějin*, s. 122.

²¹⁸ Vaněček, V. - Malý, K. *Prameny k dějinám státu a práva v Československu*, Praha 1967, s. 297.

²¹⁹ *Sněmy české II*, s. 545.

²²⁰ *Sněmy české II*, s. 547.

²²¹ Auersperg, J. C., *Geschichte*, s. 14.

²²² Jireček, H. *Spisy právnícké*, s. 9, 97; Klabouch, J., *Staré české soudnictví*, s. 142; Janák, J. - Hledíková, Z., *Dějiny správy*, s. 118; Malý, K. *Dějiny českého a československého práva*, s. 64; Zdeněk, V., *Dějiny královského apelačního soudu*, s. 4, 6; Tomek, W. W. *Dějepis města Prahy XII*, Praha 1901, s. 5.

²²³ Adamová, K., *Apelační soud*, s. 102.

zemském sněmu a netvořila městský stav.²²⁴ K apelačnímu soudu směřovala odvolání také z vrchnostenských městeček. Petr Vorel spatřuje rozdíl mezi městem a městečkem v 16. století v následujících bodech. Předně konšelská rada v městech disponovala většími pravomocemi v nakládání s majetkem města a jeho finanční agendu vedla bez přímého dohledu vrchnostenských úředníků. Dalším rozdílem bylo, že konšelé v městečkách neměli právo udělovat zhostné listy těm, kteří se chtěli vystěhovat. Jako formální znaky uvádí Vorel právo měst pečetit červeným voskem a trvalé městské opevnění.²²⁵

Před zřízením rady nad apelacemi představovaly pro vrchnostenská města a městečka odvolací instanci (kromě vrchnosti) soudy královských měst.²²⁶ Většinou se jednalo o nejbližší královská města. Např. Mladá Boleslav brala naučení v Nymburku,²²⁷ Vlašim v Kouřimi²²⁸ atd. Bylo možné se k nim obracet pouze s povolením vrchnosti, pod jejíž ochranu místa náležela. Jinými slovy vrchnost musela souhlasit s příslušností vrchnostenských měst k vyššímu právu.²²⁹ Tento stav se *de iure* neměl změnit ani po zřízení apelačního soudu, byť se zpočátku vyskytly určité pochybnosti. Dokládá to dotaz Pražanů králi, v němž se ptají, zda se má odvolávat z vrchnostenských měst přímo k apelačním radům nebo nejprve do Starého Města pražského, jak se dosud vžilo. Prostřednictvím české kanceláře dostali odpověď, že je třeba zachovávat dosavadní postup a odvolávat se nadále do Starého Města. Teprve odtud se mohlo apelovat k nově zřízenému soudu na Pražském hradě jako třetí instanci, pokud strany nebyly s výsledkem spokojeny.²³⁰ V instrukci o apelacích z 13. března 1548 se

---

²²⁴ Vorel, P., *Rezidenční vrchnostenská města v Čechách a na Moravě v 15. –17. století*. Pardubice 2001, s. 71-73.

²²⁵ Vorel, P., *Rezidenční vrchnostenská města v Čechách a na Moravě v 15. –17. století*, s. 69-71.

²²⁶ Dobiáš, J., *Dějiny královského města Pelhřimova a jeho okolí III/2*, Praha 1954, s. 197.

²²⁷ Kulhánek, F., *Dějiny královského města Nymburka*. Nymburk 1911, s. 228.

²²⁸ Slavík, F. A. *Dějiny města Vlašimě*, s. 108-109.

²²⁹ Kameníček, F., *Zemské sněmy II*, s. 121, 594-595.

²³⁰ Čelakovský, J., O soudní pravomocnosti panovníka a jeho úředníkův nad církevními korporacemi a královskými městy v Čechách. *Právník*, 1878, roč. 17, s. 737-738.

hovoří pouze o Starém Městě pražském, ale analogicky se vztahovala také na odvolání do ostatních královských měst.²³¹

Nicméně praxe byla jiná. Velmi často se stávalo, že se z vrchnostenských měst apelovalo přímo k radům nad apelacemi. Tak se vlastně obcházela druhá stolice. Ve zkoumaných pramenech, tj. knihách ortelů apelačního soudu v Národním archivu a knize nálezů vrchního práva v Státním oblastním archivu v Mladé Boleslavi, lze nalézt opravdu jen málo zmínek o rozhodování královského města v druhé instanci. Tohoto problému si všiml ve svém rozsáhlém díle Josef Dobiáš u Pelhřimova, z jehož osmi známých odvolání z doby před vykoupením z poddanství, tj. z let 1555-1571, ani jednou není zmiňováno rozhodnutí soudu druhého stupně.²³² Tato skutečnost se ale netýká pouze Pelhřimova, má obecnou platnost. Ortely královského města jako vyššího práva se objevují sporadicky a v podstatě se jedná převážně o Litoměřice, které měly postavení tradičního vrchního práva pro jednu ze dvou hlavních právních oblastí v Čechách. Po zřízení apelačního soudu ho sice ztratily, ale vazby na litoměřickou stolicí zůstaly relativně silné ještě nějaký čas.

Z poddanských měst a městeček se strany odvolávaly nejprve do Litoměřic jako k bezprostředně vyššímu právu hlavně v prvních letech existence apelačního soudu. Takový postup je zaznamenán v Knize apelací z roku 1548 např. u rozsudku soudu Benátek nad Jizerou ve věci náhrady škody mezi Pinkasem Židem z Lysé nad Labem a Havlem z Krásné, kde je zapsáno jeho předcházející potvrzení litoměřickým právem.²³³ Stejně je tomu i u prvního odvolání z Mladé Boleslavi (1548).²³⁴ V dalších mladoboleslavských apelacích ale údaj o rozhodování litoměřického soudu chybí.

---

²³¹ Čelakovský, J., *Privilegia měst pražských*, Praha 1886, s. 408.

²³² Dobiáš, J., *Dějiny královského města Pelhřimova*, s. 196-198.

²³³ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 102 (sign. 23/161/3), Kniha českých ortelů (1548), fol. 78.

²³⁴ Tamtéž, fol. 57-59.

Do Litoměřic přišla také kauza mordy Mikuláše z Malého Slivenska. Jeho vrchnost Jan z Kolovrat (ve sporu zastoupen plnomocníkem) obvinil z vraždy Vaňka Koníka a Vaňka Kožešníka. Ti se bránili tím, že nemusí na žalobu odpovídat, pokud Jan z Kolovrat neprokáže, že Mikuláš byl jeho poddaný a že tedy má právní zájem na věci. V první instanci konšelé v Kostelci nad Labem neuznali jejich námitku s odůvodněním, že předmětem žaloby nebylo určení člověčenství (poddanství), nýbrž mord. Nevyhověla jim ani druhá instance v Litoměřicích. Podle ní plnomocník Jana z Kolovrat nemusel dokazovat, že oběť byla poddaným Kolovrata, stačilo, že *se k tomu zná*. Kosteletí litoměřický ortel ještě potvrdili. Nakonec oběma Vaňkům dal zapravdu až rozsudek apelačního soudu z roku 1552. Protože obžalovaní popírali, že Mikuláš byl poddaným Jana z Kolovrat, bylo třeba tuto skutečnost prokázat. Teprve potom měli Vaněk Koník a Vaněk Kožišník dát na žalobu vysvětlení.²³⁵ Janovi z Kolovrat se zřejmě nepodařilo dokázat, že byl vrchností nebožtíka. Další žalobu totiž podala Žofka, manželka Mikuláše, která jako vdova po zavražděném měla právní zájem na věci. Obžalovaní žádali výpis ze Žofčiny žaloby a hájemství (dobu na přípravu obhajoby). Opět rozhodoval apelační soud, litoměřická stolice tentokrát již do řízení nezasáhla.²³⁶

Litoměřičtí kmeti projednávali též případ Jošta, který se odvolal od turnovského soudu (1550). Jošt se na počátku 50. let 16. století obrátil na soudy ještě několikrát, ale jako vyšší instance projednával věc přímo apelační soud již bez litoměřického článku.²³⁷

Ve studovaných pramenech se kromě Litoměřic frekventovaněji objevují ortely Plzně. Jeden takový napravil v roce 1558 rozsudek Dobřan. O rok později ve věci rozhodli apelační radové.²³⁸ Když ještě

---

²³⁵ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 99 (sign. 20/268), Nálezy a ortely pro kraje Kouřimský, Čáslavský, pag. 52-53.

²³⁶ Tamtéž, pag. 62.

²³⁷ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 97 (sign. 20/266), Nálezy a ortely pro kraje Hradecký, Boleslavský a Plzeňský, pag. 31-32, 53-54, 86-87.

²³⁸ Tamtéž, pag. 1776-1778.

v roce 1559 dobřanská městská rada vydala v jiné záležitosti další ortel, ve vyšší instanci rozhodl přímo apelační soud.²³⁹

Jako další příklad trojinstančnosti mohu uvést ortel Hostomic z roku 1561, který zprošťoval viny Jiříka Holiče. Jiřík na cestě *šlapal koněm* po Janu Brzobohatém a způsobil mu poranění, ale žaloba mu neprokázala úmysl. Bránil se tím, že mu Jan nechtěl udělat místo. Rozsudek potvrdili berounští konšelé, ale apelační soud ho reformoval. Jiřík měl zaplatit poškozenému náklady na řízení.²⁴⁰

Důvodů, proč se z vrchnostenských měst odvolávalo rovnou k apelačnímu soudu, bylo víc. Strany nepochybně pokládaly za zbytečné apelovat nejprve do královského města, když se mohou hned obrátit k vrchnímu právu. To je dobře patrné zejména u kauz, které s různými obměnami přišly na stůl apelačních radů víckrát, přičemž pouze poprvé je zmínka o rozhodování soudu královského města. Jestliže se případem v druhé instanci zabývalo vyšší právo a nakonec věc stejně rozhodl apelační soud, podruhé se apelant raději odvolal přímo k němu. A jistě to ovlivnilo i další odvolatele od stejného soudu.

Velkou roli v tom, že se obcházela královská města, sehrálo tolerování tohoto stavu. Nenarazil jsem na jediný případ, kdy by apelační soud zamítl odvolání, protože nebyl nejprve podán opravný prostředek k nižší stoli. Nejednalo se o podmínku připuštění apelace.

Také ze samotných ortelů vrchnostenských měst vyplývá, že přímá apelace na Pražský hrad byla běžnou a obecně přijímanou praxí. Městská rada někdy v rozsudku uváděla poučení o možnosti odvolání. Např. rožmitálský ortel ve věci dluhu mezi Dorotou Špaldovou, manželkou Tomka z Lazu, a Tomkovým synem Janem (1553) kočí slovy: *A jestliby se které straně tato naše vejpověď nelíbila, vyhrazujem vyšší právo na Hradě pražském před jich milostmi pány appellátory.*²⁴¹ Právo

---

²³⁹ Tamtéž, pag. 1793-1795.

²⁴⁰ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 98 (sign. 19/267), Nálezy a ortely pro kraje Žatecký, Slánský, Podbrdský, Prácheňský, Bechyňský a Rakovnický, pag. 681-683.

²⁴¹ Tamtéž, pag. 539-542. *Vejpovědi* se rozumí rozsudek soudu.

královského města jako nejbližší instanci vůbec nezmiňuje. Na apelační soud coby vyšší právo výslovně odkazuje též ortel Březnice z roku 1564.²⁴²

Jen zřídka se setkáme s tím, že první stolice mluví v poučení o konkrétním královském městě jako vyšším právu. Např. Staré Město pražské se uvádí v příbramském rozsudku z roku 1555, který rozhodl o žalobě rožmitálského purkrabího Mikuláše Domažlického z Domažlic proti Dorotě Špaldové.²⁴³ Zajímavé je rozhodnutí z Bubovic (1563) ohledně připuštění důkazů, kde konšelé alternativně vyhrazují nespokojeným stranám vyšší právo v Berouně nebo vrchní právo u apelačního soudu. Odvolání nakonec směřovalo k apelacím na Pražský hrad.²⁴⁴ I tento případ dokazuje, že praxe nechápala soud královského města jako nezbytný stupeň v odvolacím řízení.

Pokud rozsudky vrchnostenských měst vůbec odkazují eventuální apelanty k vyšší stolicí, činí tak převážně bez uvedení konkrétního soudu. Nejčastěji se používají formule typu *vyšší/vrchní právo se vyhrazuje/nezavírá* nebo soudci rozhodují s *vejhradou vyššího/vrchního práva*. Vrchním právem se rozumí apelační soud, vyšší právo může znamenat jak radu nad apelacemi (viz výše poučení z Rožmitálu a Březnice), tak soud královského města. V každém případě nakonec o odvolání rozhoduje většinou pouze apelační soud.

Po vzniku apelačního soudu brala vrchnostenská města a městečka nadále naučení v královských městech, byť se v některých případech obracela přímo na apelační rady. Roku 1559 budyňský soud žádal o naučení v Litoměřicích kvůli žalobě Jakuba Břeského proti Václavu Hlaváčovi z Břežan.²⁴⁵ Spíš výjimečně konšelé rozhodli v první instanci na základě naučení z více měst. V roce 1559 potvrdil apelační soud ortel postoloprtských, kteří si předtím vyžádaly radu z Loun,

---

²⁴² Tamtéž, pag.. 792-793.

²⁴³ Tamtéž, pag. 571.

²⁴⁴ Tamtéž, pag. 795-796.

²⁴⁵ Tamtéž, pag. 621-622.

Mostu a Chomutova.²⁴⁶ Chomutov až do roku 1605 nebyl královským městem. Na konci padesátých let patřil pánům z Weitmile a měl charakter tzv. *rezidenčního vrchnostenského města*, tzn. města podléhající vrchnosti, která si v něm zároveň vytvořila sídlo. Taková města se leckdy vyrovnala svým významem některým královským městům.²⁴⁷ Tento případ naznačuje, že žádosti o naučení směřovaly po zřízení apelačního soudu i do významných nekrálovských měst v okolí. Nicméně pouze na jeho základě nelze konstatovat, jak obecný byl tento jev.

Co se týče případů, kdy vrchnostenská města žádala o naučení přímo apelační soud, můžeme jen litovat, že se pro sledované období nedochovala sbírka, která by systematicky zaznamenávala naučení poskytovaná apelačním soudem. Musíme se proto spokojit s jinými prameny, např. knihami rozhodnutí vrchního práva, které se vedly u některých městských soudů. Pracoval jsem s mladoboleslavskou knihou ortelů apelačního soudu, v níž je možné nalézt několik právních naučení. Jedním z nich je naučení zaslané apelačními rady do vrchnostenského města Horažďovic v roce 1601. Týkalo se cizoložství mezi Annou Velenovkou a pekařem Ondřejem Šípkem, z něhož se narodilo dítě. Protože ženatý Ondřej zprvu popíral svoji vinnu, vyslychal horažďovický soud Annu útrpným právem. Cizoložník se přiznal teprve při pohledu na trpící milenkou a hájil se tím, že nevěděl, *kerak se mu to přihodilo z opilství*. V naučení apelační radové předně konstatovali, že horažďovičtí konšelé neměli použít útrpné právo. Dále jim doporučili, aby Ondřeje potrestali pokutou za hřích a vyměřili mu přiměřenou částku, kterou by se vyrovnal s Annou.²⁴⁸

---

²⁴⁶ Tamtéž, pag. 301.

²⁴⁷ Petr Vorel k nim řadí ve 2. polovině 16. století kromě Chomutova ještě Český Krumlov, dočasně Bechyni, Jindřichův Hradec, Telč, Frýdlant, Děčín a pro 50. léta také Pardubice; Vorel, P., *Rezidenční vrchnostenská města v Čechách a na Moravě v 15. –17. století*, s. 73-74, 143-144, 205.

²⁴⁸ Státní oblastní archiv Mladá Boleslav. Archiv města Mladá Boleslav, Knihy soudní (sign. II B A 1), pag. 206-207.

Šlechta většinou nebyla nakloněna tomu, aby se pravomoc apelačního soudu prosazovala v té či oné formě vůči poddanským městům. Chápala jeho vznik především jako trest pro královská města poražená v povstání roku 1547, proto nechtěla příliš připustit, aby král mohl jeho prostřednictvím zasahovat do soudnictví ve vrchnostenských městech. Považovala to za porušování stavovských svobod a zaběhnutého pořádku. Silný odpor byl zejména na Moravě, o čemž bude podrobněji pojednáno níže. Situace v Čechách vypadala o něco příznivěji, ale i zde trvalo poměrně dlouho, než se jeho pravomoc zcela prosadila.

Z vrchnostenských měst v Čechách přicházela odvolání k apelačnímu soudu již od prvního roku jeho činnosti. To ale neznamená, že by se mu hned začala plně podřizovat. U značné části měst a městečka se jednalo víceméně o ojedinělé případy, které přišly k apelačním radům. Není výjimečné, že se v knihách ortelů apelačního soudu pro jednotlivé kraje (1548-1566) setkáme pouze s jednou nebo dvěma apelacemi, které pochází ze stejné lokality, např. Pardubice (1560), Podbořany (1564), Budyně nad Ohří (1559,1560). Další skupinu tvoří místa, která se objevují častěji (Březnice, Miličín). První odvolání z Miličina bylo vyřízeno v roce 1555 a během následujících deseti let přibylo dalších šest, což na sídlo této velikosti není zanedbatelné množství. Zvláště, uvážíme-li, že královské město Písek nalezneme v knihách ortelů pro Prácheňský kraj (1548-1566) pouze desetkrát.

Poslední skupinu představují města s velkým počtem apelací, kterým se vyrovnají leckterému královskému městu. Sem lze zařadit Rakovník s 46, popř. Strakonice s 22, ale především Mladou Boleslav s 119 odvoláními během prvních osmnácti let činnosti apelační komory.²⁴⁹ Faktorů, proč se z některých vrchnostenských měst apelovalo častěji, je víc. Velkou roli hraje počet obyvatel a v neposlední řadě přístup vrchnosti. V případě Mladé Boleslavi mohla mít vliv navíc

---

²⁴⁹ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 96-99.

skutečnost, že po roce 1547 došlo k oslabení její vazby na vrchnost dočasnou změnou alodního majetku v manství. Tato změna se stala součástí trestu Ferdinanda I. vůči mladoboleslavské vrchnosti Arnoštu Krajíři z Krajku za účast v odboji v roce 1547. Ostatní panství mu panovník zkonfiskoval.²⁵⁰ Potrestaný Krajíř, který zpočátku musel setrvávat v domácím vězení, jistě nebyl v pozici, aby mohl bránit prosazování pravomoci apelačních radů vůči mladoboleslavskému městskému soudu.

Mezi vrchnostenskými městy, jejichž soud se začal plně podřizovat apelační stoli, můžeme zmínit také Sedlčany, kde je první náprava rozsudku doložena v roce 1588. Zde měla nepochybně významný vliv specifická okolnost, že přímou vrchností sedlčanských byli Popelové z Lobkovic, kteří zachovávali k Habsburkům velmi loajální vztah a v 2. polovině 16. století obsazovali místa prezidentů a radů apelačního soudu (viz část věnovaná složení soudu).²⁵¹

Po vzniku rady nad apelacemi existovala i z královských měst možnost odvolávat se ještě nějaký čas k městské radě Starého Města pražského, popř. jiných královských měst. Musela být ale splněna podmínka, že s tímto postupem souhlasily obě strany. Jinak případná apelace mohla směřovat pouze k apelačnímu soudu.²⁵² Taková volba příslušného odvolacího soudu byla možná jen v první dekádě činnosti apelační komory.

V listě ze 4. prosince 1558, kterým Ferdinand I. potvrzuje staroměstským měšťanům některá privilegia a současně zdůrazňuje věci, které mají zakázány (např. konání rad bez královského hejtmana), se uvádí, že odvolání z Nového Města pražského a jiných měst se nemají nadále zasílat do Starého Města, nýbrž k apelačnímu soudu. Za přítomnosti panovníka v zemi měly směřovat dokonce přímo k němu.

---

²⁵⁰ Svárovský, E., *Mladá Boleslav do bělohorské katastrofy*. Mladá Boleslav 1958, s. 44; Vorel, P., *Rezidenční vrchnostenská města v Čechách a na Moravě v 15.–17. století*, s. 140-141.

²⁵¹ Pánek J., Procházková E. Hrdelní soudnictví města Sedlčan v 15.-16. století. *Vlastivědný sborník Podbrdská*, 1979, roč. 16, s. 30.

Radě Starého Města pražského král výslovně zakazuje, aby vydávala rozsudky a poskytovala naučení, jak bylo dosud zvykem. Podobně formuluje i list Novému Městu pražskému ze stejného dne, kterým mu navrácí některá privilegia a zakazuje podávat odvolání do Starého Města.²⁵³ Od té doby není možné apelovat ani do jiných královských měst, na které se zákaz vztahoval per analogiam, a jedině přípustným odvolacím soudem pro městské rady všech českých měst je apelační komora.²⁵⁴

Apelační tribunál též shromažďoval a vyřizoval odvolání proti rozsudkům tzv. hraničních soudů, jejichž rozvoj nastal právě v 16. století. Se souhlasem krále je dočasně svolávala vrchnost a povolávala do nich konšely z různých, zejména okolních měst, čímž měla být zajištěna větší odbornost. Soudili podle městského práva. Kompetence hraničních soudů nebyla nikterak přísně ohraničena. Rozhodovaly většinou v závažnějších a složitějších trestních věcech.²⁵⁵

Jako příklad mohu uvést hraniční soud pod Karlštejnem v roce 1555, který byl osazen karlštejnským purkrabím Janem Bořitou z Martinic. Zabýval se žalobou tetínského rychtáře Václava Starého na svého syna Havla kvůli krádeži peněz. Václav zajistil svědky, kteří vypověděli, že Havel utratil hodně peněz *po šenkovních domech* v Berouně a že při nočních návratech domů měl u sebe velkou sumu, u níž neprokázal, kde k ní přišel. Soudci nařídili použití útrpného práva a ukování. Apelační soud změnil verdikt (1556) a Havla osvobodil, protože nepovažoval žalobu za prokázanou. Karlštejnský rozsudek podobně jako další ortely hraničních soudů obsahoval výhradu vyššího práva:

---

²⁵² Adamová, K., *Apelační soud*, s. 102.

²⁵³ Čelakovský, J., *Privilegia měst pražských*, Praha 1886, s. 413-425; Ott, E., *Beiträge zur Receptions-Geschichte*, s. 218.

²⁵⁴ Adamová, K., *Apelační soud*, s. 102.

²⁵⁵ Peterka, O., *Rechtsgeschichte*, s. 98; Vaněček, V., Malý, K. *Prameny k dějinám státu a práva*, s. 297; Malý, K. *Dějiny českého a československého práva*, s. 81-82.

*Komuž by se tento nález náš nelíbil, vyšší právo k radům nad apelacemi na Hrad pražský si vyhrazujem.*²⁵⁶

V roce 1558 projednával hraniční soud ve Zvoleněvsi spor mezi Janem Bořitou z Martinic a na Smečně a Jiříkem Žejdlicem ze Šenfeldu na Zvoleněvsi, kteří zastupovali své poddané Víta Kulhavého (Bořita) a jakéhosi Ondřeje (Žejdlic). Podle svědků si Ondřej s Vítem nadávali, až první z nich zranil kordem druhého na hlavě. Konšelé nejprve odeslali žádost o naučení do Litoměřic a na jeho základě rozhodli s *výhradou vyššího práva*. Protože se Ondřej dopustil činu s úmyslem zavraždit Víta a nebylo prokázáno, že by mu poškozený zavedl příčinu, byl odsouzen ke ztrátě ruky, ledaže by se s žalující stranou domluvil jinak. Apelační soud napravil ortel tak, že Ondřej musí jít do vězení a teprve odtamtud má být pod zárukou propuštěn, aby se dohodl na narovnání.²⁵⁷

Apelační radové neprojednávali pouze apelace ze svobodných a vrchnostenských měst a od hraničních soudů, ale jejich pravomoc se uplatnila i vůči jiným soudům. V knize ortelů apelačního soudu pro Prahu (1548-1566) se často setkáme s odvoláními, která přišla od purkmistra (perkmistra) hor viničných. Jeho první rozsudek potvrdila apelační komora již v roce 1549.²⁵⁸ Purkmistr rozhodoval v první instanci spory, jež se týkaly vinic. Např. v roce 1551 odvolací instance confirmovala rozhodnutí, které uznalo žalobu Zikmunda Pikharta ze Zeleného Údolí a jeho manželky Voršily proti Burianovi z Vlkanova. Manželé prodali Burianovi *Volkovně vinice* a závdavkem od něho měli dostat *Bruncvíkovské vinice*. Burian začal sice užívat koupené vinice, ale žalující straně nezaplatil kupní cenu a ani nedal na ni přepsat *Bruncvíkovské vinice* v příslušných knihách. Podle rozsudku měl odstranit tyto nedostatky do dvou neděl.²⁵⁹

²⁵⁶ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 98, pag. 575-576.

²⁵⁷ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 98, pag. 611.

²⁵⁸ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 96 (sign. 17/265), Nálezy a ortely pro Prahu a okolí, fol. B9-B10.

²⁵⁹ Tamtéž, fol. D 24-25.

K apelacím na Pražský hrad se odvolávalo také od židovských samospráv.²⁶⁰

Ve studovaných pramenech se ojediněle nachází případy, kdy se strana odvolala vůči rozhodnutí, které vydal představitel kláštera. Dva nalezneme hned v prvním roce činnosti nové odvolací instance. Jedna apelace přišla ze Strahova, druhá ze Slovan. Strahovský opat rozsoudil spor o stoh žita mezi žalujícím Matoušem Pasýřem ze Starého Města pražského a žalovaným horoměřickým rychtářem Vondrákem Starším ve prospěch druhého z nich. Apelační soud ortel potvrdil.²⁶¹ Kauza, kterou se zabýval opat kláštera Na Slovanech, se týkala pozůstalosti po Martinu Aronovi z Čakovic. Jeho dcera Kateřina Šimonová se domáhala majetku na základě výpisu ze svatebních smluv. Protože dotčené smlouvy nebyly vloženy do knih a schváleny opatem jako vrchností, měl všechen statek připadnout jejím bratrům Janovi, Václavovi a Matoušovi Aronovým. Nic nedostala z otcova majetku ani Kateřinina sestra Markéta, neboť se provdala bez povolení vrchnosti i rodičů.²⁶²

Z pozdějších let mohu uvést apelaci vůči rozhodnutí opata kláštera v Sedlci u Kutné Hory z roku 1556, které se týkalo zahrady nacházející se na klášterních statech. Dotčenou zahradu prodal jakýsi Húza Koničkovi a ten ji převedl na Tomáše z Kaňku, aniž by ji Húzovi zaplatil. Spor pak vedl Václav z Jílového na místě sirotků po Húzovi na straně žalující proti Tomášovi z Kaňku (žalovaný). Ortel je učiněn s *výhradou vyššího práva*, čímž odkazuje potenciálního odvolatele nejspíš k apelačnímu soudu. Ten nakonec rozhodl v konečné instanci a rozhodnutí ze Sedlce potvrdil.²⁶³

Zřizovací instrukce se výslovně vztahovala na města z Českého království a Moravského markrabství, slezských knížectví a Horní a

---

²⁶⁰ Např. Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 133, nečíslováno.

²⁶¹ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 96, fol. A5.

²⁶² Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 96, fol. A9-A10.

²⁶³ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 99, nečíslováno.

Dolní Lužice.²⁶⁴ Praxe však byla trochu jiná a lišila se v závislosti na teritoriu. V případě českých měst se pravomoc rady nad apelacemi prosadila relativně rychle, ale i tam se kladly novému instančnímu postupu nejrůznější překážky. O nich se dozvídáme z Ferdinandova listu zaslaného 3. dubna 1549 všem královským městům v Čechách. Podle něj se objevovaly stížnosti, že konšelé nepomáhají odvolatelům při uplatňování jejich práva a naopak úmyslně činí průtahy. Stávalo se také, že odesílali k apelacím soudní akta, aniž by je předtím přečetli stranám a zapečetili před nimi. Král tyto praktiky zakázal a navíc nařídil, aby městské rady nevybíraly jako soudní poplatek za apelaci víc než dvě kopy českých grošů. Tím chtěl zabránit městům, aby požadováním větší částky znemožňovala širšímu využívání možnosti se odvolat. Nad dodržováním nařízení měli dohlížet královští rychtáři. List byl adresovaný též Českým Budějovicím, Plzni a Ústí nad Labem.²⁶⁵ Uvedená tři města se musela podříditi pravomoci soudu, byť se nezúčastnila odboje proti Ferdinandovi I. Pouze u nich byla vynechána ustanovení o královském rychtáři.²⁶⁶ Jedná se o další doklad, že zřízení apelační komory nepředstavovalo pouhou sankci, nýbrž součást připravovaného vystoupení panovnické moci proti městům, pro niž byla porážka z roku 1547 jen záminkou.

Také apelační soud musel řešit případy, kdy městské soudy svým postupem ztěžovaly apelantům odvolání. Např. ve sporu Kryštofa Lounského s Václavem Vosičkou strana zmeškala lhůtu pro odůvodnění apelace, protože lounští soudci včas nevydali výpis ze soudních akt. Apelační radové jim přikázali (1550), aby poskytli pro

---

²⁶⁴ *Sněmy české II*, s. 545.

²⁶⁵ *Sněmy české II*, s. 548.

²⁶⁶ Winter, Z., *Kulturní obraz českých měst II*, Praha 1892, s. 694. V roce 1547 král nedosadil do těchto měst své rychtáře.

daný právní úkon dodatečnou lhůtu.²⁶⁷ Jindy první instance neurčila termín pro vyslyšení apelace, ačkoli byla řádně ohlášena.²⁶⁸

O tom, že odvolání na Pražský hrad nebyla městům příliš pochuti svědčí též důtky, které Ferdinand I. musel udělit některým z nich (Lounům, Čáslavi) za bránění apelacím.²⁶⁹ Z pozdější doby je možné uvést suplikaci měst, v níž prosí Maxmiliána II., aby nepřipouštěl zbytečná odvolání. V odpovědi z 22. února 1570 shledává jejich žádost za *slušnú* a nařizuje potrestání každého, kdo by úmyslně zneužil apelace.²⁷⁰

Jednou z možností, jak postihnout ochotu jednotlivých královských měst v Čechách podřizovat se apelačnímu soudu jako vrchní instanci, je porovnání počtů apelací, které od nich přicházely. Uvědomuji si, že zde velkou roli sehrálo více faktorů (zejména velikost populace), přesto některé výrazné rozdíly mohou mít souvislost s postojem daného města k novému odvolacímu tribunálu. Následující tabulka zachycuje počet apelací z některých měst, jak jsou zaznamenány v knihách ortelů apelačního soudu pro jednotlivé kraje v letech 1548 až 1566.²⁷¹ Pro srovnání jsem zahrnul i některá vrchnostenská města. O prosazování pravomoci nové soudní instance vůči jmenovaným městům vypovídá také rok první vyřízené apelace.

---

²⁶⁷ Státní oblastní archiv Mladá Boleslav. Archiv města Mladá Boleslav, Knihy soudní (sign. II B A 1), pag. 223.

²⁶⁸ Tamtéž, pag. 221.

²⁶⁹ Winter, Z., *Kulturní obraz českých měst II*, s. 694.

²⁷⁰ *Sněmy české III*, Praha 1884, s. 469-470.

²⁷¹ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 96-99.

<i>Město</i>	<i>První apelace</i>	<i>Počet apelací (1548 až 1566)</i>
Čáslav	1549	138
České Budějovice	1552	14
Český Brod	1548	64
Horažďovice	1550	27
Kolín	1548	157
Kouřim	1549	93
Kutná Hora	1549	208
Miličín	1555	7
Mladá Boleslav	1548	119
Nymburk	1548	161
Písek	1550	10
Plzeň	1550	99
Prachatice	1549	13
Rakovník	1550	46
Strakonice	1553	22
Sušice	1549	37
Tábor	1548	169

Z přehledu je zjevné, že České Budějovice jako město, které se nepodílelo na vystoupení proti Ferdinandovi I., se jen velmi liknavě podřizovalo autoritě apelačního soudu. O tom svědčí nejen pouhých čtrnáct apelací v prvních dvou dekádách jeho činnosti, nýbrž i tři- až čtyřleté zpoždění oproti jiným královským městům, co se týče vyřízení prvního odvolání. Ani Plzeň, další nezúčastněný v odboji, nebyla mezi prvními městy, odkud přicházely apelace. Také s 99 apelacemi hluboko zaostávala za srovnatelnými královskými městy.

Moravská města se až na jednu výjimku na rebelii nepodílela, proto dlouho odolávala a nechtěla se podříditi instrukci. Na Moravě, kde byl odpor vůči novému soudu mnohem větší než v Čechách, se ještě

udrželo odvolávání k vrchnímu právu do Olomouce, Brna, Jihlavy a dalších míst.²⁷² O apelačním soudu jako odvolací stoličce pro moravská města můžeme fakticky hovořit spíše až koncem 16. a počátkem 17. století.²⁷³ Teprve za Rudolfa II. roku 1583 je potvrzeno, že odvolání od městských rad na Moravě mají směřovat k radům nad apelacemi na Pražský hrad.²⁷⁴ Situaci na Moravě a tamějším akceptování pravomoci apelační komory se budu z důvodů přehlednosti věnovat podrobněji v další subkapitole.

V Horní a Dolní Lužici a ve Slezsku dosáhl apelační soud v zásadě uznání, i když se během prvních let ozývaly silné hlasy, které kritizovaly vleklou projednávání apelací. Prosadil se zejména v Horní Lužici a ve Slezsku, protože nabízel jistější a pevnější organizaci oproti dosavadnímu nedostatečnému systému odvolávání.²⁷⁵ Jak už bylo řečeno, stal se odvolací instancí pro slezské a lužické městské soudnictví. Kromě toho vyřizoval apelace od hornolužického zemského soudu a stavovských soudů bezprostředních slezských knížectví, které na rozdíl od českého a moravského zemského soudu neměly zajištěnou inapelačnost.²⁷⁶ V případě stavovských soudů nepřímých slezských knížectví a Dolní Lužice, jež se řídily římsko-kanonickým procesem, přijímal pouze suplikace (žádosti o revizi procesu).²⁷⁷ Suplikace byly prostředkem umožňujícím mimořádnou revizi rozsudku, který připouštěl římsko-kanonický proces.²⁷⁸ Ani toho se však nedosáhlo bez složitých sporů.

Horní a Dolní Lužice spadaly pod pravomoc apelačního tribunálu pouze do třicetileté války, kdy došlo k jejich odtržení od českého státu. V roce 1620 je Ferdinand II. zastavil saskému kurfiřtu Janu Jiřímu bez

---

²⁷² Peterka, O., *Rechtsgeschichte*, s. 99.

²⁷³ Ott, E. *Beiträge zur Receptions-Geschichte*, s. 220.

²⁷⁴ Peterka, O., *Rechtsgeschichte*, s. 99.

²⁷⁵ Peterka, O., *Rechtsgeschichte*, s. 99.

²⁷⁶ Malý, K., *Dějiny českého a československého práva*, s. 64; Vaněček, V. - Malý, K. *Prameny k dějinám státu a práva*, s. 297, Janák, J. - Hledíková, Z., *Dějiny správy*, s. 118.

²⁷⁷ Peterka, O., *Rechtsgeschichte*, s. 99-100.

²⁷⁸ Kapras, J., *Přehled právních dějin zemí České koruny*, Praha 1927, s. 147-148.

držby, o tři roky později s držbou a v roce 1635 mu je postoupil pražským mírem jako dědičné léno. Přestože nadále existovaly určité vazby k českému státu, kompetence apelačního soudu mohla být obnovena pouze tehdy, pokud by kurfiřtovi potomci vymřeli a lužická markrabství připadla českému králi jako vrchnímu lennímu pánu.²⁷⁹

Lze shrnout, že k apelačnímu soudu přicházela odvolání od těch soudů, pro něž neplatil princip inapelačnosti, a suplikace od soudů s inapelačností, které se však řídily římsko-kanonickým procesem. Český a moravský zemský soud se tímto procesem neřídily, takže s ohledem na zásadu nepřípustnosti odvolání nebyla možná revize jejich rozsudků ani ve formě suplikace na rozdíl od ostatních stavovských soudů, kde se připouštěla.²⁸⁰

Zřizovací instrukce explicitně zakazovala odvolávat se ven ze země, jmenovitě do Magdeburku, Lipska, popř. jinam, a také do pražských měst.²⁸¹ Magdeburk představoval vrchní odvolací soud pro oblast práva magdeburského (též dolnoněmeckého nebo saského), do níž náležela severní část Čech a Moravy, Slezsko a Lužice. Kromě Magdeburku směřovala odvolání i do Lipska.²⁸² Oproti tomu střední a jižní část Čech a Moravy spadala pod vliv švábského (hornoněmeckého, též norimberského) práva, za jehož mateřské město bývá tradičně označován Norimberk. Vazba na Norimberk rozhodně byla menší než v případě Magdeburku, pokud byla vůbec nějaká.²⁸³ Roli nejvyšší instance zde plnila domácí vrchní práva, zejména v Starém Městě pražském pro Čechy a v Brně pro Moravu. Města patřící do

---

²⁷⁹ Český král si podržel markrabský titul, měl právo vrchní ochrany nad katolickými duchovními v Lužicích, mohl vyžadovat pomoc v případě tureckého nebezpečí; Kalousek, J., *O státním právě českém*, Praha 1900, s. 16-17; Vaněček, V., *Dějiny státu a práva*, s. 238

²⁸⁰ Kapras, J., *Přehled právních dějin*, s. 122, 147-148.

²⁸¹ *Sněmy české II*, s. 545.

²⁸² Peterka, O., *Rechtsgeschichte*, s. 98.

²⁸³ Štěpán, J., Ke krystalizačnímu procesu městského práva českého. In *Městské právo v 16.-18. století v Evropě*, Praha 1982, s. 272-274 vysvětluje, že nelze vůbec hovořit o Norimberku jako odvolací instanci pro „nesaskou“ právní oblast a zpochybňuje platnost „norimberského práva“ v českých zemích.

magdeburského okruhu měla také svá vrchní práva - v Litoměřicích a Olomouci.²⁸⁴

Apelační soud tedy měl nahrazovat zahraniční i domácí vrchní stolice a systém právních závislostí. Nedošlo k tomu hned a beze zbytku. Ještě nějaký čas po jeho zřízení chodily z litoměřické právní oblasti odvolání k magdeburskému soudu.²⁸⁵ Apelace k domácím vrchním právům se udržely podstatně déle. Kromě toho se některá města nadále obracela přímo k panovníkovi, aniž by zasílala odvolání k apelačnímu soudu. V Čechách se starý instanční systém rozrušoval snadněji než na Moravě, k čemuž přispěl obecný pokles právní autority vyšších stolic a snahy o kodifikaci městského práva. Když v roce 1579 bylo přijato za oficiální zákoník městského práva dílo Pavla Kristiána z Koldína Práva městská Království českého (pro litoměřickou oblast platil od roku 1610), otevřela se zcela cesta k prosazení pravomoci apelační komory, která se jím řídila při rozhodování. Moravská města byla v tomto smyslu zhruba o století opožděna. Koldínova sbírka tam začala platit nejprve subsidiárně (od roku 1680) a teprve v roce 1697 výhradně.²⁸⁶

Kromě projednávání odvolání měl apelační soud dávat právní naučení (rozbory a návody) a vypracovávat tzv. slepé ortely (rozsudky).²⁸⁷ Také v těchto záležitostech Ferdinand I. zakázal obracet se do výše uvedených měst a i na jiná místa. Ve zřizovací instrukci z roku 1548 výslovně uvedl, že se zakazuje brát naučení z vysokých škol,²⁸⁸ přestože v českých zemích tato praxe nezdomácněla. Zasílání aktů na univerzity kvůli posouzení kauzy se zde nevžilo. Pražské vysoké učení tehdy

---

²⁸⁴ Malý, K. *Dějiny českého a československého práva*, s. 108; Vaněček, V., *Dějiny státu a práva*, s. 94-95.

²⁸⁵ Malý, K. K některým otázkám trestního práva městského v 16. století v Čechách. In *Městské právo v 16.-18. století v Evropě*, Praha 1982, s. 304.

²⁸⁶ Hoffmann, F., K oblastem českých práv městských. *Studie o rukopisech*, 1975, XIV, s. 50-51.

²⁸⁷ „...to všechno se státi a řídití má při svrchu jmenovaných radách našich...“ *Sněmy české II*, s. 545.

²⁸⁸ *Sněmy české II*, s. 545.

nepřicházelo v úvahu a k vyžádání si právního posudku na zahraniční vysoké škole (zvláště ve Vídni) docházelo velmi zřídka.²⁸⁹

Slepé ortely byly co do osob abstraktní rozsudky, které vypracovala dožádaná instituce (soud) na základě poskytnutých údajů. Byl v nich vyličen skutkový děj a místo jmen skutečných sporných stran se uváděla obvyklá jména, jež se používala v římském právu, např. Gaius, Sempronius, Titus aj. Městský soud, který rozhodoval v prvním stupni, se v těžkých případech mohl obrátit na soud plnicí funkci odvolací instance s žádostí o vydání takového ortelu. Zaslal mu spisový materiál, aniž by označil strany jejich vlastním jménem. Vyhotoveným rozsudkem sice nebyl vázán, ale ve většině případů ho respektoval a podle něj rozhodl. Od zřízení rady nad apelacemi spadalo vydávání slepých ortelů pod její výlučnou pravomoc. Byly datovány a nesly soudní pečeť. Vkládaly se do knihy rozsudků, aby později mohly být použity na analogické případy.²⁹⁰

Pokud však prvoinstanční soud žádal u vrchního práva naučení, uváděl někdy ve svém dotazu jména stran a ta pak také figurovala v odpovědi. Tím se naučení odlišovalo od slepého ortele. Např. z naučení do Žatce (1553), které se týkalo připuštění apelace z důvodu dodržení lhůty pro její ohlášení, se dozvídáme oba konkrétní aktéry sporu Jana Mazance a Annu, vdovu po Simeonu Mazancovi.²⁹¹ Naučení byla v podstatě dvojího druhu. Buď se týkalo pouze dílčí otázky, anebo se soudci první stolice ptali, na celý konkrétní případ. Apelační soud pak vlastně rozhodl za městskou radu.

Žádosti o naučení a o zhotovení slepých rozsudků směřovaly k apelačnímu soudu poměrně často. Někdy městské rady tyto instituty vyloženě zneužívaly, když zasílaly na Pražský hrad případy, které vůbec nebyly těžké. Tím si jednak ulehčovaly práci, jednak se alibisticky

---

²⁸⁹ Peterka, O., *Rechtsgeschichte*, s. 98.

²⁹⁰ Zdeněk, V., *Dějiny královského appelačního soudu*, s. 17; Adamová, K., *Apelační soud*, s. 110.

²⁹¹ Státní oblastní archiv Mladá Boleslav. Archiv města Mladá Boleslav, Knihy soudní (sign. II B A 1), pag. 103-104, 223-224.

zbavovaly kauz, v nichž by musely rozhodnout ve věcech, kde proti sobě stáli dva vlivní měšťané jejich města ap. Ve druhém případě se členové městských soudů snažili přenést odpovědnost za rozhodování na apelační komoru, aby si nezneprátelili žádnou z procesních stran. Rozhodovali pak podle jejího slepého ortelu nebo vydaného naučení, přičemž poukazovali na jejich objektivnost.²⁹²

V té době se tato praxe chápala jako negativní jev, ale z dnešního pohledu ji můžeme hodnotit z hlediska zachování nestrannosti soudců spíš kladně, i když její hlavní příčinu netvořila snaha o nestranné rozhodování. V konečném důsledku totiž došlo v těchto případech k tomu, že městští soudci de facto sami nerozhodovali o právních poměrech osob, které znali a k nimž měli nějaký vztah.

Vyřizování slepých rozsudků a poskytování právních naučení znamenalo mnohdy přílišné zahlcování apelačního soudu úkoly. Dělo se to pochopitelně na úkor efektivního a rychlého projednávání apelací. Navíc radové vycházeli výhradně z písemností, které jim předložil soud prvního stupně. Proto nemohli posoudit věc ve všech detailech a hrozilo nebezpečí, že si vytvoří zkreslenou představu o skutkovém stavu. Na jeho základě pak mohli vydat slepý ortel, který se nehodil přesně na danou kauzu. Jak jsem již uvedl, byl sice nezávazný, ale pro faktickou autoritu městskými soudy často respektován. Z těchto důvodů se za vlády Maxmiliána II. slepé rozsudky a naučení na právní otázky zakázaly. Stalo se tak na sněmu v roce 1575 s odůvodněním, že se *při tom mnozí nedostatkové nacházejí*.²⁹³ Avšak pro konkrétní spor mohly soudy žádat o naučení nadále. To vyplývá nejen ze znění uvedeného usnesení, ale také z další činnosti rady nad apelacemi, která poskytovala taková naučení i v následujících letech.

Dávali-li apelační radové naučení, upozorňovali někdy první stolicí, že se týká otázky, jak byla položena, a skutkového stavu, jak byl

---

²⁹² Adamová, K., *Apelační soud*, s. 110.

²⁹³ *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu IV*, Praha 1886, s. 271-272.

popsán. Např. naučení do Kladska z 29. dubna 1578, podle něhož může strana *osekati* sousedův strom, hrozí-li jí od něj škoda na gruntu, uvádí slovy: *Pokudž by tak bylo, jakž toho v otázce doloženo jest, a proti tomu by nic podstatnějšího podle práva zavedeno býti nemohlo...*²⁹⁴

V Národním archivu nenalezneme naučení v knihách ortelů, nýbrž v tzv. *parere*, sbírce dobrozdání a naučení apelačního soudu.²⁹⁵ Tento pramen se zachoval bohužel v torzu a je využitelný pouze pro 2. polovinu 17. a 1. třetinu 18. století. Proto jsem pro sledované období jsem soudní knihy vedené při mladoboleslavském soudu z let 1546-1616, v nichž se kromě rozsudků apelační stolice nachází některá její naučení.

Apelační soud též poskytoval odborné posudky či zapůjčoval starší soudní spisy české kanceláři, pokud si je vyžádala.²⁹⁶

Do věcné působnosti apelačního soudu náležely záležitosti, které projednávaly městské soudy v prvním stupni. Jednalo se o trestní a civilní věci měšťanů, obecného lidu ve městech a příslušníků vyšších stavů ohledně tzv. šosovního majetku. Obecným lidem rozumíme lidi, kteří žili ve městě bez statutu měšťana, tj. pouhé obyvatele bez městských práv). Šosovní majetek je majetek ve městě, k němuž měli vlastnické právo nejen měšťané, ale případně i osoby z panského nebo rytířského stavu, ale jako původně měšťanský se zapisoval do městských knih, spadal pod šos (městskou jurisdikci) a platila se z něj šosovní dávka.²⁹⁷ Dále se apelační soud zabýval závažnými trestními věcmi selského a ostatního neusedlého lidu, které se v první stolici soudily u krajských hejtmanů, rad královských měst nebo soudů zemských pánů (vrchnostenských soudů), kteří získali pro tento účel zvláštní královské privilegium.²⁹⁸

---

²⁹⁴ Státní oblastní archiv Mladá Boleslav. Archiv města Mladá Boleslav, Knihy soudní (sign. II B A 1), pag. 96-97.

²⁹⁵ Národní archiv. Apelační soud 38-41.

²⁹⁶ Janák, J. - Hledíková, Z., *Dějiny správy*, s. 120.

²⁹⁷ Vaněček, V., *Dějiny státu a práva*, s. 249.

²⁹⁸ Zdeněk, V., *Dějiny královského appellačního soudu*, s. 6; Adamová, K., *Apelační soud*, s. 102, 103.

3.2. Specifika vývoje na Moravě

V následujícím textu se budu věnovat problematice apelací z Moravy k pražskému apelačnímu soudu. Jak jsem výše uvedl, také z moravských měst se mělo odvolávat a žádat o naučení u tohoto tribunálu. Nařizovala to instrukce z 20. ledna 1548. Měla tak změnit dosavadní situaci, kdy se města obracela k vrchním právům. Ze severní Moravy (saské neboli magdeburské právní oblasti) putovaly odvolání a dotazy převážně do Olomouce a též do slezské Vratislavi, odkud se dále odvolávalo do Magdeburku.²⁹⁹ Z jižní a západní Moravy směřovaly do Brna nebo Jihlavy, případně Znojma. Do Jihlavy zasílala žádosti o poučení i některá česká města, zejména blízká Polná či vzdálenější Chotěboř. Spíš ojediněle se jihomoravská města dotazovala do Vídně, např. sami jihlavští v roce 1505.³⁰⁰

Zřízením apelačního soudu mělo přestat apelování od městských rad k jiným městům, přípustné se stalo pouze odvolání k apelačnímu soudu, popř. přímo k panovníkovi.³⁰¹ Nicméně praxe byla jiná, dál se uplatňoval zaběhnutý způsob instančního postupu, který král musel tolerovat. Lze to doložit mimo jiné tím, že v roce 1562 vyhověl žádosti novojičínským, aby mohli brát naučení z Olomouce, a olomoucké městské radě přikázal jim toto naučení na věčné časy poskytovat. Nový Jičín byl v té době již čtyři roky královským městem,³⁰² když se předtím vykoupil z poddanství Žerotínů.³⁰³ V předcházejícím období příslušel k právu hlubčickému, ale Hlubčičtí odmítali vydávat naučení v českém

²⁹⁹ Kameníček, F., *Zemské sněmy a sjezdy moravské II*, Brno 1902, s. 420.

³⁰⁰ Kameníček, F., *Zemské sněmy II*, s. 119-120; Malý, K. *Dějiny českého a československého práva*, s. 108.

³⁰¹ *Sněmy české II*, s. 545.

³⁰² Kameníček, F., *Zemské sněmy a sjezdy moravské III*, Praha 1905, s. 103.

³⁰³ Je třeba rozlišovat vykoupení z poddanství a přijetí mezi královská města. Pouze vykoupená a dosud nepovýšená města do třetího stavu byla již podřízena panovníkovi, ale měla jiné postavení než královská a

jazyce, a proto se novojičínští obrátili na krále s prosbou, aby je sňal z hlubčického práva, neboť právní poučení v němčině jim způsobovala nemalé těžkosti.³⁰⁴

Pravomoc apelačního komory se v moravských královských městech těžce prosazovala. Bylo tomu tak proto, že se s výjimkou Jihlavy³⁰⁵ neúčastnila povstání v roce 1547, a z tohoto důvodu nechtěla připustit jakákoli omezení svých práv. Zřízení nového soudu v Praze totiž chápala především jako sankci vůči poraženým městům v Čechách. Z tohoto hlediska je zajímavý následující případ. V roce 1573 byl nucen císařský dvorský sekretář Walter von Waltersberg upomenout olomoucké měšťany, aby raději žádali naučení od apelačního soudu místo od městské rady ve Vratislavi. Tato skutečnost jednak dobře vypovídá o tehdejší odvolávací praxi, jednak vzbuzuje pozornost pro argument, který při tom Waltersberg uvedl. Nabádal je, že by tak měli činit též kvůli větší reputaci, kterou má pražské instance. Zároveň nebylo striktně zdůrazněno, že se jedná o jejich povinnost.³⁰⁶ Olomouc odolávala nejdéle z moravských měst, podrobila se až na konci 16. století.³⁰⁷ Uznat pravomoc apelační stolice dlouho odmítala i další královská města, typicky Brno či Jihlava.³⁰⁸ Za nedodržování instrukce mohla být na města teoreticky vznesena obštávka neboli stávka,³⁰⁹ tedy obecná sankce ukládaná městům, městečkům a jednotlivcům za porušení povinností nebo závazků. Nicméně se tak nestávalo, ačkoli jindy se královská města často obštavovala, pokud nesplnila své závazky (dluhy) vůči panovníkovi. Stávka se pak dokonce mohla vztahovat na každého obyvatele

---

komorní města; Maur, E., *Nová královská města ve druhé polovině 16. století*. In *Městské právo v 16.-18. století*, Praha 1982, s.22, 23.

³⁰⁴ Zdeněk, V., *Dějiny královského apelačního soudu*, s. 7.

³⁰⁵ Jordánková H. - Sulitková, L., *Kompetence brněnských radních v předbělohorské době*. In *Osm set let pražské samosprávy*. Documenta Pragensia XXI, Praha 2002, s. 39.

³⁰⁶ Ott, E., *Beiträge zur Receptions-Geschichte*, s. 219.

³⁰⁷ Kapras, J., *Právní dějiny země Koruny české II*, Praha 1913, s. 500.

³⁰⁸ Ott, E., *Beiträge zur Receptions-Geschichte*, s. 220.

³⁰⁹ Kameníček, F., *Zemské sněmy III*, s. 544.

obstaveného místa.³¹⁰ Právní podstata spočívala v právu oprávněného (věřitele) zmocnit se přímo určité věci z majetku povinného (dlužníka) při nesplnění povinnosti.³¹¹

Často docházelo k tomu, že se strana odvolala od prvoinstančního rozsudku soudu královského města přímo k panovníkovi. Královská města tuto praxi nelibě nesla, neboť znamenala zásah do jejich práv. Podobně též vyšší stavové (panský, duchovní, rytířský) viděli neradi posilování panovnického vlivu v městském soudnictví. Proto vyšli vstříc prosbě městského stavu a z brněnského sněmu 12. května 1590 žádali Rudolfa II., aby takové apelace nepřipouštěl. Žádost odůvodnili tím, že jsou často nedůvodné, směřují proti spravedlivým ortelům, tvoří překážku průchodu práva a podávají je osoby nerespektující právní pořádek. Podle stavů císař neměl odvolání přijímat a dokonce požadovali, aby tací *nepokojní lidé... pro svá všetečná dotejkání a hanění náležitě ztrestáni byli*.³¹² Apelace jistě bývaly v některých případech zneužívány a zdržovaly vyřešení jednotlivých kauz, nicméně stavům primárně nešlo o potlačení tohoto negativního jevu, nýbrž o zamezení panovníkova dozoru nad městskými soudy.

Z uvedené žádosti se dozvídáme, že na Pražský hrad chodily též anonymní suplikace. Suplikanti neuváděli svá jména ze strachu před možnými následky. Lze usuzovat (také s ohledem na zmíněný požadavek stavů ohledně trestání apelantů), že takové osoby byly ve svých městech za tento procesní úkon postihovány. Je zajímavé, že nepodepsaná podání byla zřejmě vyřizována, neboť stavy prosí Rudolfa II., aby se na ně nebylo reagováno.³¹³

Vrchnostenská města a městečka na Moravě stejně jako v Čechách dál žádala právní poučení u královských měst. K nim

---

³¹⁰ Kameníček, F., *Zemské sněmy II*, s. 122.

³¹¹ Vaněček, V., *Dějiny státu a práva*, s. 194.

³¹² Kameníček, F., *Zemské sněmy III*, s. 696.

³¹³ Kameníček, F., *Zemské sněmy III*, s. 154, 695-696.

směřovala také odvolání od vrchnostenských městských soudů. Vrchnostenská města si však sama nemohla zcela svobodně vybrat, zda vůbec a ke kterému vrchnímu právu se budou obracet. Vyžadovalo se svolení vrchnosti, pod jejíž ochranu patřila.³¹⁴ Některá místa brala naučení i za hranicemi markrabství, např. Příbor. Ještě v roce 1557 se jeho měšťané přiznávali k příslušnosti k hlubčickému právu. Teprve v roce 1617 se přihlásili k Olomouci, k jehož právu patřila většina poddanských měst na severní a východní Moravě.³¹⁵

Pokud věc poddaných projednal v druhé instanci soud královského města a strany s výsledkem nebyly spokojeny, odvolávaly se na Pražský hrad k apelačním radům, popř. přímo ke králi. To se pochopitelně vrchnosti příliš nelíbilo. Šlechta považovala rozhodnutí královských měst ve druhém stupni za konečné, a proto podle ní nemohla přicházet v úvahu další apelace.³¹⁶ Poprvé stavy zakázaly tato odvolávání na sněmu v roce 1579. Apelace poddaných do Prahy ale neustaly, jak dokládá pře mezi Janem Taškovcem z Nezamyslic a Němčicemi. Kauzu v prvním stupni projednávala městská rada ve Vyškově, které vydala naučení brněnská rada. Protože se Němčičtí s rozsudkem nesmířili, odvolali se na Pražský hrad. Panovník si pak vyžádal od Brňanů soudní akta týkající se sporu. Němčičtí byli poddaní významného moravského pána Vratislava z Pernštejna, v té době nejvyššího kancléře Království českého. Vyšší stavy jejich postup chápaly jako zásah do svých svobod. Proto Rudolfovi II. zaslaly 7. července 1581 z Olomouce list, kde mu připomínají sněmovní usnesení z roku 1579, které sám potvrdil dekretem a pečetí dne 13. dubna téhož roku.³¹⁷ Vysvětlují mu v něm důvody nepřipustnosti takových apelací. Podle nich porušují především zmíněný panovníkův dekret a stavovská práva, jsou *proti starobylým, chvalitebným*

---

³¹⁴ Kameníček, F., *Zemské sněmy II*, s. 121, 265; Kameníček, F., *Zemské sněmy III*, s. 184.

³¹⁵ Kameníček, F., *Zemské sněmy III*, s. 105.

³¹⁶ Kameníček, F. *Zemské sněmy III*, s. 184-185.

pořádkóm,³¹⁸ zapřičiňují pouze zmatky, ale jsou nevýhodné i pro samotné poddané, jelikož jejich potahování do Čech je spojeno se značnými obtížemi. Žádají tedy císaře, aby poddaným nedovoloval odvolávat se od naučení vydávaných moravskými královskými městy a neobesílal je k pražskému soudu.³¹⁹

Odvolání k apelačnímu soudu chodila však stále, jak o tom svědčí další usnesení na brněnském sněmu v roce 1583, kterým je moravské stavy podruhé zakázaly, tentokrát již ráznějším způsobem. V listě z 18. června 1583 opětovně žádaly panovníka, aby nepřipouštěl apelace poddaných od vyšších práv, tzn. od soudů rozhodujících spor v druhé instanci. Sdělují mu, že některé osoby z Moravského markrabství se v rozporu se zemskými svobodami a Rudolfovým dekretem odvolávají k apelačním radům, kteří je neváhají přijímat a po vyřízení zasílají akta k městským soudům, *čehož... nikdy nebejvalo*.³²⁰ Proto ho prosí, aby radové nad apelacemi poddaným v takovém postupu nepomáhali, neakceptovali jejich námítky a do měst nezasílali reformované rozsudky. Rudolf II. na to 24. října 1583 reaguje potvrzením zmíněného brněnského usnesení. Stvrzuje v něm, že se poddaní nemohou od druhoinstančních městských soudů už dále nikam odvolat. Také jasně říká, že je zapotřebí povolení vrchnosti, aby soudy královských měst byly příslušné k rozhodování rozepří poddaných v druhém stupni. Kromě toho deklaruje, že se má apelovat k radům na Pražský hrad ve sporech příslušníků panského, duchovního a rytířského stavu s měšťany či jinými obyvateli královských měst ohledně šosovního majetku.³²¹

Prosazování pravomoci pražského apelačního soudu na Moravě přerušila krize v habsburské dynastii daná neexistencí následníka

---

³¹⁷ Kameníček, F., *Zemské sněmy II*, s. 595. Na s. 121 chybně uvádí 1583 jako rok vydání dekretu Rudolfa II.

³¹⁸ Kameníček, F., *Zemské sněmy III*, s. 668.

³¹⁹ Kameníček, F., *Zemské sněmy II*, s. 120-121; Kameníček, F., *Zemské sněmy III*, s. 668-669.

³²⁰ Kameníček, F., *Zemské sněmy III*, s. 676.

³²¹ Kameníček, F., *Zemské sněmy II*, s. 121, 594-596.

trůnu. Na místo stárnoucího bezdětného Rudolfa II. chtěl nastoupit jeho bratr Matyáš, který vládl jako správce v Dolních a Horních Rakousích. Matyáš se zpočátku snažil dosáhnout svého cíle za pomoci intrik španělské diplomacie a jednáním s bratrem o abdikaci. Později poznal, že bude efektivnější opřít se o stavovské opozice v jednotlivých zemích, které nebyly s Rudolfovou vládou spokojeny. V prosinci 1607 se mu podařilo získat na svou stranu rakouské stavy, které v Prešpurku (Bratislavě) 1. února následujícího roku uzavřely s uherskou stavovskou obcí konfederaci namířenou proti císaři.³²² Poté začalo vyjednávání s moravskou stavovskou opozicí, v jejímž čele stál Karel starší ze Žerotína a dále katolík Karel z Lichtenštejna. Morava se připojila k protirudolfské koalici 19. dubna 1608 na zemském sněmu v Ivančicích. Protože ho císař zakázal, města na něj kvůli strachu z následků nevyslala své zástupce.³²³ Roztržku mezi habsburskými bratry vyřešila libeňská smlouva z 25. června 1608, podle níž se Matyáš stal čekancem Českého království a Moravského markrabství a získal faktickou vládu v zemích konfederace včetně Moravy. Rudolf II. si udržel titul moravského markraběte, ale bez možnosti ovlivňovat dění v zemi. Ze státoprávního hlediska příslušela Morava nadále k Českému království, avšak v řadě ohledech došlo k úplnému odloučení obou zemí včetně vyvázání Moravy z kompetence české kanceláře a apelačního soudu.³²⁴ Po věčné časy neměli být Moravané předvoláváni před soudy za hranicemi země.³²⁵

Libeňskou smlouvu potvrdil sněm svolaný 16. července 1608 do Olomouce. Matyáš byl přijat za krále na holdovacím sněmu konaném v Brně od 25. srpna téhož roku. Na něm mu moravští stavové v čele s novým zemským hejtmanem Karlem starším ze Žerotína

---

³²² Janáček, J., *Rudolf II. a jeho doba*, s. 414-416; Janáček, J., *Přehled dějin Československa 1/2*, s. 89.

³²³ Válka, J., *Morava reformace, renesance a baroka*, Brno 1995, s. 85-87.

³²⁴ Válka, J., *Stavovská Morava (1440-1620)*, Praha 1987, s. 119-204.

³²⁵ Kameníček, F., *Zemské sněmy I*, Brno 1900, s. 117.

předložili dvě žádosti se svými požadavky. V první usilovali mimo jiné³²⁶ o zřízení zvláštní kanceláře a apelačního soudu, které měly nahradit českou kancelář a apelační komoru na Pražském hradě, z jejichž pravomoci byla Morava vyňata libeňskými úmluvami. Na to jim Matyáš 30. srpna 1608 odpověděl vyhýbavě, že věc náležitě zváží s některými představiteli stavů a rozhodne podle potřeby.³²⁷ Na olomouckém sněmu v roce 1609 ho stavové opětovně žádali o zřízení apelačního soudu jako vrchního moravského tribunálu. Tentokrát jim to sice slíbil, ale k realizaci nedošlo.³²⁸

Situace se změnila po odstoupení Rudolfa II. v roce 1611, kdy se Morava a Čechy sjednotily pod vládou Matyáše. Podle libeňské smlouvy vzájemný poměr obou zemí při opětném spojení měla stanovit dohoda mezi českými a moravskými stavy. Moravské stavy navrhly 49 artikulů, mezi nimiž byly i požadavky týkající se apelačního soudu. Po Matyášově korunovaci se obě strany nakonec dohodly na 30 článcích.³²⁹ Pražský apelační soud (ani česká kancelář) neměl přijímat vyřizování sporů náležejících do kompetence moravských městských soudů pod sankcí neplatnosti rozhodnutí a jeho rozsudky neměly porušovat městské výsady.³³⁰ Občas se totiž stávalo, že někteří lidé obcházel prvoinstanční stolice tím, že se rovnou obrátili na apelační soud. Ortely městských soudů schválených v náležité době vyšším právem nebo apelačními rady měly zůstat v platnosti. Pokud se už některé rozepře projednávaly před apelačním soudem v rozporu uvedenými pravidly, vyžadovalo se zastavení řízení a o věci se nesmělo dále jednat. Takto dříve vydané rozsudky se nemohly použít jako vzorové. Apelační soud se musel při rozhodování řídit právem příslušného města, nikoli obecným zřízením a zemským právem. Obyvatelé Moravy též neměli být

---

³²⁶ Chtěli potvrdit privilegia, náboženské svobody, posty nejvyšších úředníků, požadovali osobní účast panovníka na sněmech, snažili se prosadit, aby nekatolíci nemuseli při uvádění do úřadu přísahat na Matku boží a všechny svaté atd.

³²⁷ Kameníček, F., *Zemské sněmy I*, s. 118-123, 470-486.

³²⁸ Kameníček, F., *Zemské sněmy II*, s. 121.

³²⁹ Kameníček, F., *Zemské sněmy II*, s. 476-486.

předvolávání kvůli svědectví k soudům do Čech, pokud nešlo o majetky na českém území. Stavové se ale nedohodli na požadavku, aby složení rady nad apelacemi tvořili i rodilí Moravané. Tento požadavek byl prosazován kvůli údajné četnosti moravských kauz, které projednával apelační soud.³³¹

Smlouva tedy přesně upravovala vztah mezi apelační stolicí a moravskými městskými soudy. Nicméně její platnost není jednoznačná, neboť ji panovník nikdy nepotvrdil. Neměla proto ústavní charakter. Přesto jí praxe patrně odpovídala.³³²

V souvislosti s prosazováním pravomoci soudu se zmíním ještě o jednom usnesení, které bylo přijato na posledním předbělohorském sněmu svolaném do Olomouce 15. června 1620. Sněm primárně řešil žádost poslů Fridricha Falckého o vyslání jízdních a pěších vojenských oddílů do Čech. Současně se dílčím způsobem dotkl problematiky apelací na Pražský hrad. Stavové potvrdily, že apelační soud vydává rozhodnutí podle práva a pořádku platného v určitém městě, jak bylo dohodnuto již v roce 1611 (viz výše). Dále zpřesňují, že není třeba k soudu zasílat úplný katalog práv dotčeného města, nýbrž jen relevantní článek, podle něhož se vynesl ortel. Ten musí být opatřen městskou pečetí.³³³ Jedná se sice pouze o detail procesního charakteru, ale zároveň nutnost takové úpravy dokládá, že na konci předbělohorského období apelační soud již urazil velký kus cesty k plnému prosazení své kompetence na Moravě.

Jak už bylo řečeno, značný vliv na úplnou akceptaci jeho pravomoci měla Koldínova kodifikace městského práva, která se v markrabství zaváděla nařízením z let 1680 a 1697.

Vlastní moravský apelační soud byl zřízen až za tereziánských reforem v Brně roku 1753, čímž zanikla celostátní působnost pražského

---

³³⁰ Válka, J., *Stavovská Morava*, s. 204.

³³¹ Kameníček, F., *Zemské sněmy II*, s. 477-486.

³³² Válka, J., *Morava reformace, renesance a baroka*, s. 88.

³³³ Kameníček, F., *Archivní rozhledy. Časopis Matice moravské*, 1894, roč. 18, s. 50-52.

tribunálu, který přestal být centrální institucí zemí Koruny české. V roce 1783 se brněnský apelační soud stal příslušným také pro Rakouské Slezsko.³³⁴

4. Činnost rady nad apelacemi

4.1. Právo aplikované apelačním soudem

Důležitý problém z hlediska působení apelačního soudu představovala otázka, jakým právem se řídil při vyřizování apelací. Ferdinand I. stanovil ve zřizovací instrukci z 20. ledna 1548, že apelační radové mají soudit věci, které přijdou z Českého království, *podle pořádku a práva jednoho každého soudu, kteréhož jsou až posavad kde v kterém místě buď českého neb magdeburského užívali.*³³⁵ Jinými slovy měli aplikovat právo, které platilo u soudu první instance, ať se jednalo o české nebo magdeburské právo. Podle instrukce tak museli postupovat i v případě poskytování právních naučení a vydávání slepých ortelů. Výše uvedené ustanovení se vztahovalo i na vedlejší země Koruny české.³³⁶

Panovníkův reskript v tomto ohledu reflektoval tehdejší situaci. V Čechách a na Moravě existovaly dvě hlavní oblasti městského práva, v jejichž rámci města používala víceméně totožné nebo podobné právo. Severní část Čech a Moravy, obě Lužice a Slezsko spadaly pod okruh

---

³³⁴ Janák, J. - Hledíková, Z., *Dějiny správy*, s. 147; Bělina, P. *Velké dějiny zemí Koruny české X*, Praha-Litomyšl 2001, s. 121.

³³⁵ *Sněmy české II*, s. 547.

³³⁶ „Což se pak apelací naučení a slepých ortelův buď z markrabství Moravského, knížetství Slezského neb obojího markrabství Lužického dotýče, když tak která apelací z těch zemí přijde, tehdy mají rady naše

práva saského (dolno-, severoněmeckého, magdeburského), jižní část se řídila právem švábským (horno-, jihoněmeckým, norimberských).³³⁷ Vyvinulo se též několik podoblastí. Některá města si v rámci obou skupin získala větší autoritu, šlo o tzv. vrchní práva, kam směřovala odvolání a žádosti o právní poučení z ostatních měst. Skutečnými vrchními stolicemi byly ty, od nichž už nebylo možné odvolání k jinému domácímu městu.³³⁸ Poslední a nejvyšší instanci tvořila mateřská města za hranicemi českých zemí.³³⁹ Tuto roli plnil především Magdeburk pro saskou právní oblast, vztahy českých a moravských měst k Norimberku jsou zpochybňovány.³⁴⁰ Zatímco tyto instanční vazby měl přetrhnout vznik apelačního soudu, jednotlivé městské soudy si zachovaly právo, kterým se dosud řídily.

Magdeburské právo se nazývalo také litoměřické podle vrchního práva v Litoměřicích.³⁴¹ Podobně se právo druhé oblasti označovalo jako staroměstské podle Starého Města pražského a později kvůli svému značnému rozšíření též české. Pod tímto názvem je uvedeno i v instrukci zřizující apelační soud. Na Moravě do druhého okruhu náleží především právo brněnské a jihlavské. Magdeburské právo bylo ve srovnání se staroměstským daleko konzervativnější a špatně se přizpůsobovalo novým hospodářským potřebám měst.³⁴² Lpělo na starších právních obyčejích a projevoval se v něm silnější formalismus. To se týkalo právních institutů, způsobu vykonání úkonů apod. Např. přísahy nebo ohlášení apelace u soudu první instance byly

---

to, jakž výš dotčeno, přijítí a v tom se všelijak tak, jakž výš oznámeno, v královstvie našem Českém zachovati...“; *Sněmy české II*, s. 547-548.

³³⁷ Kromě městských práv se v záležitostech měst uplatňovaly zvláštní zemské zákony přijaté na sněmech; Kalousek, *České státní právo*, s. 295.

³³⁸ Hoffmann, F., K oblastem českých práv městských, s. 39-42.

³³⁹ Vaněček, V., *Dějiny státu a práva*, s. 94-96.

³⁴⁰ Štěpán, J. Ke krystalizačnímu procesu, s. 272-274. Dalším centrem pro jihoněmeckou oblast byla Vídeň; Hoffmann, F., K oblastem českých práv městských, s. 36.

³⁴¹ Litoměřicím potvrdil postavení vrchního práva pro magdeburskou oblast Jan Lucemburský listem z roku 1325; Kotyza, O. - Smetana, J. - Tomas, J. *Dějiny města Litoměřic*, Litoměřice 1997, s. 135-136.

³⁴² Malý, K. *Dějiny českého a československého práva*, s. 108.

podle magdeburského práva poměrně kostrbaté a komplikované.³⁴³ Oproti tomu staroměstské právo bylo pružnější, progresivnější, ale i pokročilejší, neboť rychleji recipovalo v širší míře římské právo.³⁴⁴ Lépe reagovalo na nové poměry a z toho důvodu spontánně expandovalo. Již od husitství začalo převažovat a vycházely z něho kodifikační práce městského práva v 16. století.³⁴⁵ V době největšího rozsahu náleželo do severoněmecké právní oblasti také Menší Město pražské, u něhož pochází poslední zmínka o používání magdeburského práva z roku 1485.³⁴⁶ Podle Antonína Haase se ve středověku řídilo magdeburským právem i městečko Benešov nad Černou na Kaplicku v jižních Čechách, které jinak patřily do oblasti jihoněmeckého práva.³⁴⁷ V první polovině 16. století používalo magdeburské právo v Čechách jen pár královských měst s okolím. Brikcí (Briccius) z Licka hovoří v roce 1536 pouze o Litoměřicích, Lounech, Slaném, Mělníku a Nymburku.³⁴⁸ Přestože tento výčet nemůžeme považovat za úplný (chybí např. Ústí nad Labem), dobře vypovídá o minoritním postavení magdeburského práva.

Jak vzrůstal obchod a jiné kontakty mezi městy a jejich obyvateli, objevila se potřeba jednotného městského zákoníku z důvodu právní jistoty, neboť i mezi městy stejné oblasti existovaly větší či menší rozdíly dané jejich speciálními privilegii či obyčejí. Z tohoto důvodu se v 16. století můžeme setkat s významnými snahami o sjednocení a sepsání městského práva.³⁴⁹ Za účelem kodifikace český zemský sněm jmenoval v roce 1523 komisi složenou ze tří stavů. Městský stav zastupoval Brikcí Kouřimský (později získal titul z Licka). Pracoval na

---

³⁴³ Extrakt hlavnějších a přednějších artikulov z práv Sasských anebo Magdburských - Srovnání práv pražských s právy magdeburskými. In H. Jireček, *Spisy právnické o právu českém v XVI. století*, Vídeň 1883, s.126-127, 136.

³⁴⁴ Hoffmann, F., K oblastem českých práv městských, s. 36.

³⁴⁵ Malý, K. *Dějiny českého a československého práva*, s. 108.

³⁴⁶ Hoffmann, F., K oblastem českých práv městských, s. 41.

³⁴⁷ Haas, A. Právní oblasti českých měst. *Časopis Společnosti přátel starožitností*, roč. 60, 1952, s. 15-24.

³⁴⁸ Weizsäcker, W., Letmeritz in der Sudetenländischen Stadtrechtsgeschichte. In O. Peterka, W.

Weizsäcker. *Beiträge zur Rechtsgeschichte von Leitmeritz*. Prag 1944, s. 48.

³⁴⁹ Vaněček, V., *Dějiny státu a práva*, s. 177.

nové sbírce i po roce 1525, kdy jako Hlavsův stoupenec musel opustit Prahu a uchýlit se do Kutné Hory. V díle pokračoval též po svém návratu do Prahy jako sekretář hejtmanského úřadu a později jako písař komorního soudu. Jeho Knihy práv městských byly vytištěny v roce 1536 jako neoficiální sbírka bez zákonné autority. Z právního hlediska nebyla příliš cenná, neboť šlo o pouhou kompilaci a překlad brněnských a jihlavských práv.³⁵⁰ Přesto ho velká část městských soudů v Čechách považovala za významný pramen práva.³⁵¹

Kodifikační úsilí pokračovalo v následujících letech. Od roku 1554 působí další komise, která měla navrhnout nový městský zákoník. O čtyři roky později se mluví o hotovém návrhu, nicméně kvůli odporu některých měst bylo jeho schválení odloženo.³⁵² V roce 1569 konstatoval zemský sněm, že právo aplikované v Litoměřicích, Lounech, Slaném, Nymburku, Ústí a jinde se nesrovnává s pražským právem.³⁵³ Ve stejném roce byla pro kodifikační účely zvolena revisní komise. Posuzovala návrh městského zákoníku, jehož hlavním autorem se stal kancléř Starého Města pražského Pavel Kristián,³⁵⁴ který od panovníka později obdržel přídomek z Koldína. Jako základ používal brněnsko-jihlavské, pražské a římské právo, z magdeburského nevycházel.³⁵⁵ Z toho důvodu poslaly Litoměřice 13. února 1571 Maxmiliánovi II. svůj protinávrh sestavený litoměřickým konšelem Mikulášem Mitasem Austinem na základě magdeburského práva.³⁵⁶ Byl označen jako Extrakt hlavnějších a přednějších artikulov z práv sasských anebo

---

³⁵⁰ Kapras, J., *Právní dějiny zemí Koruny české I*, Praha 1913, s. 59.

³⁵¹ Kreuz, P., K charakteristice procesního projednávání trestních případů v českých městech doby předbělohorské. In *Hrdelní soudnictví v českých zemích v 16.-18. století*. Pardubice 1996, s. 79.

³⁵² Kapras, J., *Právní dějiny zemí Koruny české I*, s. 67.

³⁵³ Weizsäcker, W., Letmeritz in der Sudetenländischen Stadtrechtsgeschichte, s. 48.

³⁵⁴ Rodák z Klatov, o právo projevoval zájem již během studia na artistické fakultě, roku 1557 se stal řádným profesorem na pražské univerzitě, přednášel logiku a rétoriku, roku 1561 zvolen děkanem artistické fakulty. Z univerzity odešel v roce 1563, aby se mohl oženit. Pak se stal radním písařem Nového Města pražského a poté kancléřem Starého Města pražského; Pešek, J., Svatoš, M. Mistr Koldín a právní kultura pražských měst. In *Městské právo v 16.-18. století v Evropě*, Praha 1982, s.289-291.

³⁵⁵ Peterka, O., *Leitmeritz und das Magdeburger Recht*, neuvedeno, s. 86; Vaněček, V., *Dějiny státu a práva*, s. 17.

³⁵⁶ Kapras, J., *Právní dějiny zemí Koruny české I*, s. 67.

magdeburských a jednalo se vlastně o výtah knihy starého saského práva, přičemž autor pracoval jak s německým, tak s latinským textem. Obsahuje totiž články, které jsou pouze v jedné jazykové verzi.³⁵⁷ Dílo zahrnuje navíc dvě privilegia vydaná Litoměřicím. Je to v první řadě privilegium Karla IV. z roku 1372 o kšaftech³⁵⁸ a dále majestát Vladislava Jagellonského z roku 1506, podle něhož výbava bezdětné ženy připadla po její smrti manželovi, nikoli její původní rodině nebo přátelům.³⁵⁹

Císař Extrakt zaslal Starému Městu pražskému k vyjádření a jeho konšelé na něj reagovali spisem Srovnání práv pražských s právy magdeburskými, který zaslali králi a v němž provedli komparaci obou práv. Jeho autorem byl snad sám Koldín.³⁶⁰ Staroměstští zastávali vůči Extraktu velmi kritický postoj. Až na jednu výjimku měli výhrady ke všem 89 článkům včetně názvu. Kritizovali samotnou koncepci práce jako pouhý výběr nejdůležitějších bodů magdeburského práva a přitom vyzdvihli svůj návrh městského zákoníku, který komplexně postihoval vše, neboť jak sami tvrdili: *s ničímž se netajíme*.³⁶¹ Vhodnost litoměřické úpravy uznali jedině u článku 51 *o čeledi vyhnané a zběhlé*, podle něhož měl pán zaplatit čeledínu za celou sjednanou dobu služby, i když ho propustil dřív. Pouze v tomto případě přiznali nedokonalost sbírky pražského práva, která podobné ustanovení neobsahovala.³⁶² Extrakt a Srovnání jsou důležitými prameny vypovídajícími o charakteru a zastaralosti magdeburského (resp. litoměřického) práva a odlišnostech od staroměstského práva. Rozdíly se projevovaly v některých hmotněprávních institutech,³⁶³ procedurálním postupu, výši sankcí, ale i např. v době určené pro zasedání soudu. Zatímco v Litoměřicích byly

---

³⁵⁷ Weizsäcker, W., *Letmeritz in der Sudetenländischen Stadtrechtsgeschichte*, s. 49.

³⁵⁸ Extrakt - Srovnání, s. 122-123.

³⁵⁹ Extrakt - Srovnání, s. 106-107.

³⁶⁰ Peterka, O., *Leitmeritz und das Magdeburger Recht*, s. 86.

³⁶¹ Extrakt - Srovnání, s. 98.

³⁶² Extrakt - Srovnání, s. 129.

³⁶³ Podle magdeburského práva byla úprava dědictví méně výhodná pro rodinu zůstavitele než pro původní příbuzenstvo na rozdíl od staroměstského práva; Hoffmann, F., *K oblastem českých práv městských*, s. 36.

stanoveny pevné termíny, podle Pražanů neměli čas pro zasedání určovat soudci, nýbrž potřeby lidí.³⁶⁴ Zvláštnost litoměřického práva představovala kmetská stolice, která vykonávala soudnictví a byla personálně oddělena od městské rady. Oproti tomu ve staroměstském typu městského práva existovala jen městská rada.³⁶⁵ Jak bylo řečeno, apelační soud musel po svém zřízení aplikovat právo, na jehož základě rozhodovala první instance.

Nakonec se jako oficiální zákoník prosadilo Koldínovo dílo, které kodifikační komise navrhla v roce 1578. Následující rok bylo se souhlasem sněmu vytištěno. Koldín při tvorbě Práv městských Království českého vycházel v první řadě z brněnsko-jihlavského práva. Jedním z hlavních pramenů se mu stala stručná sbírka nálezů *Cursus civilium sententiarum*. Teprve v druhé řadě čerpal ze staroměstského práva. Kromě toho se inspiroval zemským právem, především zemským zřízením z roku 1564, z něhož převzal 150 ustanovení, a dále ze sněmovních usnesení. Došlo tak k značnému přiblížení zemského a městského práva. V díle je patrná výrazná recepce římsko-kanonických principů. Některá ustanovení římského práva přebíral z primárních pramenů (z Institucí, Digest, Codexu, Novel), jiná sekundárně prostřednictvím brněnských nálezů. Kromě toho vycházel z *Corpus iuris canonici*.³⁶⁶ Jak už jsem uvedl, z magdeburského práva nečerpal. Bylo to nejen pro jeho menší rozšířenosti, ale též kvůli jeho zastaralosti a konzervatismu.

Koldínova Práva městská začala platit v českých zemích jako oficiální sbírka městského práva od roku 1579. Poté, co je schválil Rudolf II., přislíbil apelační soud 12. ledna 1580 ústy svého rady Gabriela Svěchina z Paumberka staroměstské deputaci, že vždy budou potvrzeny rozsudky provedené podle nového zákoníku. Apelační komora se tak oficiálně postavila za Koldínovu sbírku. Na jejím prosazení se

---

³⁶⁴ Extrakt - Srovnání, s. 115-116.

³⁶⁵ Kotyza, O. - Smetana, J. - Tomas, J., *Dějiny města Litoměřic*, s. 173.

však podílela i předtím, když její prezident Jan Popel z Lobkovic a rada Jan Kolovrat byli v roce 1575 jmenováni do komise, která měla vyřešit neshody mezi městy českého a magdeburského práva.³⁶⁷

Přijetí Práv městských samozřejmě narazilo na nevoli měst magdeburské oblasti. Převážně Litoměřice, Louny, ale také Slaný, Nymburk a Ústí se nechtěly smířit s vítězstvím staroměstského práva. Dlouho popíraly obecnou závaznost Práv městských a dále používaly magdeburské právo. Týkalo se to i okolních poddanských měst. Např. Děčín se prokazatelně začal řídit obecným českým městským právem až od roku 1597.³⁶⁸ Odpor dotčených měst se projevoval též tím, že se jen liknavě podřizovala rozsudkům apelačního soudu. Úřednický přezkum jejich rozhodnutí chápala jako krácení svých starobylých práv. Litoměřice si za to vysloužily nejednu důtku ještě na konci 16. století. Nepomohly jim ani dvě žádosti z let 1609 a 1610: první o dodržování privilegií Václava II., Jana Lucemburského a Karla IV. potvrzujících magdeburské právo a druhá o udržení litoměřické kmetské stolice.³⁶⁹ Zemský sněm konaný od ledna 1609 do února 1610 uzákonil závaznost Práv městských pro všechna města v Českém království.³⁷⁰ Od roku 1610 tedy lze mluvit nejen o plném prosazení Koldínovy sbírky, ale i obecného českého městského práva v Čechách a v konečném důsledku také pravomoci apelačního soudu (viz část věnovaná pravomoci). V roce 1581 vydal Koldín její výtah pod názvem Práva městská království Českého v krátkou summu uvedená. Krátce se označovala jako Suma. Zestručnění nebylo v žádném případě na škodu, neboť v původní podobě autor používal příliš květnatý, téměř literární jazyk, který se nehodil pro právní text. Není proto divu, že se hutnější a zároveň výrazově přesnější a výstižnější Suma brzy rychle

---

³⁶⁶ Štěpán, J., Ke krystalizačnímu procesu, s. 267-275.

³⁶⁷ Jireček, J. (ed.), *Pavel Kristián z Koldína*, s. VII-VIII.

³⁶⁸ Teprve v roce 1597 potvrdila vrchnost Děčín české městské právo; Kotyza, O., Smetana, J., Tomas, J. *Dějiny města Litoměřic*, s. 174.

³⁶⁹ Peterka, O., *Leitmeritz und das Magdeburger Recht*, s. 86-87.

³⁷⁰ Glücklich, J., *Nová redakce zemského zřízení*, s. XXIII.

rozšířila. V počtu vydání předstihla samotný zákoník a měla velký vliv na pronikání jeho norem do praxe.³⁷¹

Z vedlejších zemí se sbírka prosadila nejdříve na Těšínsku (1598),³⁷² na Moravě začala platit zprvu jen subsidiárně (1680), od roku 1697 výhradně a ve slezských knížectví až od přelomu 17. a 18. století.³⁷³ Na konci předbělohorského období, které časově vymezuje diplomovou práci, se proto ještě setkáme na Moravě s partikularismem městského práva a se stavem, kdy apelační soud nerozhodoval podle jednotného městského práva, nýbrž musel aplikovat právo užívané u první instance. To je patrné též z usnesení olomouckého sněmu z 15. června 1620, jež stanovilo, že každé město má zaslat apelačnímu soudu pouze artikul, na jehož základě byl vynesena ortel, nikoli soupis všech svých práv.³⁷⁴

Z výše uvedeného vyplývá, že apelační soud vyřizoval před Bílou horou apelace od českých městských soudů v první fázi své činnosti diferencovaně podle práva platného u každého z nich, později používal jednotné městské právo obsažené v Koldínově kodifikaci.

4.2. Odvolací řízení, soudní řád apelačního soudu

Poměrně podrobný soudní řád, který obsahuje zřizovací instrukce z 20. ledna 1548, platil nepřetržitě do roku 1628 včetně období stavovského povstání v letech 1618-1620.³⁷⁵ Podle něj se postupovalo ve fázi odvolacího řízení, která se konala u apelačního soudu. Jí předcházela fáze před soudem, proti jehož rozsudku se strana

---

³⁷¹ Hoffmann, F., O překladech a rozšíření Koldínových Práv městských. In *Městské právo v 16.-18. století v Evropě*, Praha 1982, s. 260; Štěpán, J., Ke krystalizačnímu procesu, s. 275-276.

³⁷² Kapras, J., *Právní dějiny zemí Koruny české I*, s. 68.

³⁷³ Hofmann, F., K oblastem českých práv městských, s. 51.

³⁷⁴ Kameníček, F., Archivní rozhledy. *Časopis Matice moravské*, 1894, roč. 18, s. 50-52.

³⁷⁵ Kalousek, J., *České státní právo*, s. 295; Zdeněk, V., *Dějiny královského apelačního soudu*, s. 6.

odvolávala. Ta pochopitelně není upravena ve zmíněném soudním řádu, ale můžeme si o ní udělat představu z Práv městských království českého, jejichž hlavním autorem se stal Pavel Kristián z Koldína. Ačkoli se jedná o oficiální sbírku městského práva z roku 1579, neznamená to, že obsahovala normy do té doby neaplikované (viz 4.1.). Sám Koldín prohlásil, že nesestavil nové právo, nýbrž upravil jen to, co našel u pražského soudu.³⁷⁶ Pravidla týkající se apelací se proto uplatňovala ve větší či menší míře také dříve, aspoň co se týče oblasti staroměstského práva.³⁷⁷ Pro litoměřickou oblast platily některé odlišnosti, ale ty se týkaly pouze těch několika měst, která se hlásila k magdeburskému právu. Dílčí ustanovení o apelacích podle magdeburského práva najdeme v již zmiňovaném Extraktu z roku 1571.³⁷⁸

Ustanovení Práv městských o odvolání jsou obsažena v části nazvané *De appellationibus* (O apelacích). Odvolání se považovalo za prostředek nápravy (útočiště) v případě porušení práva. Apellant ho musel žádat uctivě, *bez všech důtek, hanění a nářků* na ty, kteří vynesli ortel. Pokud by nějakým způsobem urážel, znevažoval soudce první instance nebo právo, podle něhož se postupovalo, byl povinen zaplatit pořádkovou pokutu. Jedna polovina z ní připadla královské komoře, druhá prvoinstančnímu soudu. Zaplacení již uložené pokuty pak tvořilo podmínku, aby mohla být apelace připuštěna. Koldínova sbírka uvádí za její výši 50 zlatých.³⁷⁹ Tuto částku potvrzuje Pavel Stránský, když mluví o 50 dukátech.³⁸⁰ Dukáty byly zlaté mince, které podle sněmovního usnesení z roku 1576 měly mít hodnotu 46 grošů 2 peníze české. Jeden peníz český odpovídal 1/7 českého groše.³⁸¹ Winter mylně

---

³⁷⁶ Kapras, J., *Právní dějiny zemí Koruny české I*, s. 67.

³⁷⁷ Adamová, K., *Apelační soud*, s. 104.

³⁷⁸ Extrakt - Srovnání, s. 126-127.

³⁷⁹ Jireček, J. (ed.), *Pavel Kristián z Koldína*, s. 87-88.

³⁸⁰ Stránský, P., *O státě českém*, s. 283.

³⁸¹ Vorel, P., *Od pražského groše ke koruně české*, Praha 2000, s. 153.

vedl 50 kop, ale s odkazem na Koldína.³⁸² Stejná pokuta hrozila též tomu, kdo jinému bránil v odvolání.³⁸³ Za neuctivé chování k soudu a soudcům, mohla dotyčná osoba také skončit za mřížemi.³⁸⁴

Odvolání musela dotyčná osoba nejprve ohlásit u městské rady, která rozhodovala v prvním stupni nebo u purkmistra v úředních hodinách, jestliže rada nezasedala. Při oznámení se zachovával určitý formalismus. Současně s ohlášením bylo třeba složit soudní poplatek (viz níže). Pro oba úkony byla stanovena lhůta čtrnácti dní od přečtení ortelu. Její nedodržení znamenalo, že se na osobu pohlíželo, jako by se neodvolala a rozsudek nabyl právní moc.³⁸⁵ Povinnost, že se soudní poplatek má splatit do dvou neděl od vyhlášení rozsudku, potvrdil Ferdinand I. Novému Městu pražskému už v roce 1549.³⁸⁶ Existovala tedy i před Koldínovou kodifikací.

Uvedenou lhůtou pro ohlášení a zaplacení poplatku se apelační soud nezřídka zabýval při své rozhodovací činnosti. Roku 1554 stvrdil mladoboleslavský rozsudek, který nepřipouštěl apelaci ve sporu mezi Annou Kloboučnicí a Annou Beranovou. Podle odůvodnění nemůže užít apelaci ten, kdo nechá uběhnout dvě neděle a ohlásí ji teprve patnáctý den, protože ten se už *na třetí týden vztahuje*.³⁸⁷ Podobně rozhodl v případě Václava Šlechty ze Všehrd a Jiříka Rychnovského, když potvrdil (1559) kouřimské zamítnutí apelace. Strana do čtrnácti dnů neohlásila, *přijímá-li nález nebo odvolání béře*.³⁸⁸

Ohledně této lhůty vydali apelační radové také nejedno naučení. V roce 1553 napsali do Žatce, že Jan Mazanec nemůže klást překážky v odvolání Anně, vdově po Simeonu Mazancovi. Jmenovaná dodržela dvě neděle, které každému určil král na rozmyšlenou, zda se odvolá, a

---

³⁸² Winter, Z., *Kulturní obraz českých měst II*, Praha 1892, s. 694.

³⁸³ Stránský, P., *O státě českém*, s. 283.

³⁸⁴ Winter, Z., *Kulturní obraz českých měst II*, s. 694.

³⁸⁵ Jireček, J. (ed.), *Pavel Kristián z Koldína*, s. 86, 88-89.

³⁸⁶ Čelakovský, J., *Privilegia měst pražských*, s. 406-407.

³⁸⁷ Státní oblastní archiv Mladá Boleslav. Archiv města Mladá Boleslav, Knihy soudní (sign. II B A 1), pag. 104, 223.

³⁸⁸ Tamtéž, pag. 226.

zároveň z akt nevyplývalo, že by byla dotázána, jestli *přestává* na ortelu. Pokud by totiž přijala rozsudek, už by se nemohla odvolat.³⁸⁹

Uplynula-li marně lhůtu, nebylo ji možné prodloužit, i když o to strany žádaly. Poskytnutí dalšího času neumožnil ortel Mladé Boleslavi ve sporu Víta Kožišníka z Bělé pod Bezdězem, který zastupoval Matouše Holýše, s Vítem Mařákem. Apelační soud ho konfirmoval v roce 1559.³⁹⁰

Lhůtu apelant zachoval, pokud příslušný právní úkon učinil nejpozději patnáctý den před polednem. Jako příklad mohu uvést městskou radu v Rakovníku, jež nechtěla *propustit* apelaci, kterou sice strana ohlásila během dvou týdnů, ale soudní poplatek (důkladně) složila až 15. den dopoledne. Rozhodnutí apelačních radů z roku 1566 nařizuje propuštění apelace s odůvodněním, že se patnáctý den *až do poledne od přečtení ortele k těm dvěma nedělím počítá*.³⁹¹ Stejně bylo rozhodnuto v dalších sporech, např. mezi Zárubou z Hostiřan a Janem Svatošem z Poděbrad v roce 1573. Výrok byl opět odůvodněn, že se *15. den do poledne od přečtení ortele k 14 dnům počítá*.³⁹²

V prvních letech fungování nové odvolací instituce se objevily pochybnosti, jestli může strana apelovat, ačkoliv se jí u soudu nezeptali, zda přijímá rozsudek nebo se proti němu odvolá. Podle naučení do Hradce Králové z roku 1553 apelovat může každý, kdo dodržel předepsanou lhůtu, i když *od auřadu dotázán není, přijímá-li vejpověď čili nic*.³⁹³

Pokud strana učinila právní úkon, kterým fakticky uznala rozhodnutí nižšího soudu, již se nemohla proti němu odvolat, i když lhůta pro ohlášení ještě neuplynula. V roce 1552 poslal apelační soud reformaci do Mladé Boleslavi ohledně rozepře mezi Magdalenou Čubrovou a jejím bratrem Štěpánem Štorfem, podle níž už nemůže

---

³⁸⁹ Státní oblastní archiv Mladá Boleslav. Archiv města Mladá Boleslav, Knihy soudní (sign. II B A 1), pag. 103-104, 223-224.

³⁹⁰ Tamtéž, pag. 225.

³⁹¹ Tamtéž, pag. 226-227.

³⁹² Tamtéž, pag. 227.

³⁹³ Tamtéž, pag. 222.

apelovat, kdo *po učinění hlavní vejpovědi* obesílá druhou stranu kvůli splnění povinnosti, která je v ní stanovena. Tím totiž *dotčenou vejpověď tvrdí a přijímá*.³⁹⁴

Podle Koldínova zákoníku následovala po ohlášení a zaplacení soudního poplatku šestinedělní lhůta, během níž měla apelující osoba podat odvolání, odůvodnit ho (*položít své příčiny*) a obeslat druhou stranu. Jestliže ji zmeškala, nastal stejný následek jako u předchozí lhůty.³⁹⁵ Také tato lhůta se objevuje v rozhodnutích apelačního soudu už před vydáním Práv městských. V pomocných knihách soudních Mladé Boleslavi je zaznamenáno několik podobných případů (např. roku 1564), kdy nemůže být apelace *vyzdvižena*, protože apelující nesložil příčiny odvolání v šesti nedělích od zaplacení důkladných peněz.³⁹⁶ V roce 1562 apelační tribunál stvrdil rozhodnutí městské rady o nepřipustnosti odvolání ve věci mezi Janem Sedláčkem a Ambrožem Bradou, v němž se výslovně mluví o nutnosti splnit obě lhůty, tj. do dvou nedělí složit peníze a poté do šesti týdnů odůvodnit návrh.³⁹⁷ Rozhodnutí mladoboleslavských konšelů z 20. ledna 1575, potvrzené vrchním právem téhož roku, zamítlo apelaci, protože marně uběhla šestinedělní lhůta pro obeslání druhé strany.³⁹⁸

I když takové ustanovení u Koldína nenajdeme, apelant mohl požádat o prodloužení lhůty pro odůvodnění. Vyplývá to z ortelů apelačního soudu z 6. června 1594, podle něhož není třeba obesílat strany, pokud dostaly *odklad ke složení příčin*.³⁹⁹

Možnost apelace neztratil, kdo zmeškal lhůtu pro položení příčin z důvodu, že soud včas nevydal výpis ze soudního spisu. Vyplývá to z napraveného rozhodnutí Loun z roku 1550. Tento případ je zajímavý i

---

³⁹⁴ Státní oblastní archiv Mladá Boleslav. Archiv města Mladá Boleslav, Knihy soudní (sign. II B A 1), pag. 221.

³⁹⁵ Jireček, J. (ed.), *Pavel Kristián z Koldína*, s. 86, 88-89.

³⁹⁶ Státní oblastní archiv Mladá Boleslav. Archiv města Mladá Boleslav, Knihy soudní (sign. II B A 1), pag. 229.

³⁹⁷ Tamtéž, pag. 228.

³⁹⁸ Tamtéž, pag. 21.

³⁹⁹ Tamtéž, pag. 232.

z jiného hlediska. Louny jako město řídící se litoměřickým (saským) právem zachovávaly pouze dvoutýdenní lhůtu pro odůvodnění, která začala běžet už od učinění rozsudku.⁴⁰⁰

Odlišnost situace v městech magdeburské právní oblasti vyplývá také z dalších kauz, např. z nymburského rozsudku potvrzeného apelačním soudem v roce 1551 v záležitosti Daniela Kramáře a Kateřiny, vdovy po Janu Augustýnovi. Nymburští konšelé v něm citují ustanovení saského zrcadla, podle něhož každá strana má přijmout ortel nebo se odvolat do čtrnácti dní, aniž by se činil rozdíl mezi dobou k ohlášení, zaplacení poplatku a složení příčin.⁴⁰¹ Také Z. Winter, uvádí bez bližší specifikace, že se někde zachovával obyčej složit peníze spolu s odůvodněním.⁴⁰²

Ustanovení saského práva zmiňuje též reformace apelačního soudu zaslaná do Litoměřic v roce 1554 ve věci mezi Kateřinou Šaškovou a Havlem Karpíškem, kde straně neposkytli lhůtu na rozmyšlenou, zda se odvolá. Říká se v ní, že sice podle saského práva má každý přijmout ortel nebo se odvolat (pokud neodstupuje od sporu), *ale již se nařízení stalo, skrze Jeho Milost královskou, aby po všech městech královských českých dvě neděle k rozmyšlení užiti mohli.*⁴⁰³

V praxi městského soudnictví strany obecně příliš nedodržovaly lhůty a často žádaly soud o jejich prodloužení. Objevovaly se spory o to, zda má být apelace připuštěna, když nebyla ve stanovené době odůvodněna. Jindy městská rada tvrdila, že došlo ke zmeškání lhůty, ale apelant to popíral, popř. se hájil tím, že se tak stalo bez jeho zavinění. Tyto případy pak často řešil apelační soud.⁴⁰⁴

---

⁴⁰⁰ Státní oblastní archiv Mladá Boleslav. Archiv města Mladá Boleslav, Knihy soudní (sign. II B A 1), pag. 223.

⁴⁰¹ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 97 (sign. 20/266), Nálezy a ortely pro kraje Hradecký, Boleslavský a Plzeňský, pag. 41-42.

⁴⁰² Winter, Z., *Kulturní obraz českých měst II*, s. 697.

⁴⁰³ Státní oblastní archiv Mladá Boleslav. Archiv města Mladá Boleslav, Knihy soudní (sign. II B A 1), pag. 224.

⁴⁰⁴ Např. Státní oblastní archiv Mladá Boleslav. Archiv města Mladá Boleslav, Knihy soudní (sign. II B A 1), pag. 221-231.

Apelační radové se zabývali také případy nečinnosti nižšího soudu v odvolacím řízení. Stalo se, že strana po učinění rozsudku prohlásila, že se chce odvolat, do dvou neděl složila důkladní peníze, ale soudci neurčili termín *ke slyšení a vyzdvižení té apelace*. Tehdy se apelace nepromlčovala a měla být připuštěna.⁴⁰⁵

Již u soudu, proti jehož rozsudku se odvolávala, musela strana zaplatit tzv. peníze důkladní (důklad) neboli spomocné. Jednalo se vlastně o soudní poplatek. Tato povinnost není stanovena ve zřizovací instrukci, ale nalezneme ji v Koldínových Právech městských přijatých sněmem v roce 1579. Peníze důkladní se vybíraly ale již předtím, sbírka pouze kodifikovala stávající stav. Jak jsem výše uvedl, bylo třeba je složit u prvoinstančního soudu spolu s ohlášením apelace ve lhůtě čtrnácti dnů od přečtení rozsudku. Šlo o lhůtu prekluzivní. Pokud během ní apelant nezaplatil vůbec nebo v požadované výši, hledělo se na něj, jako by se vůbec neodvolal. O soudním poplatku proto lze hovořit jako o jedné z procesních podmínek. Její splnění bylo předpokladem pro zahájení odvolacího řízení, přičemž Koldínův zákoník neumožňoval zhojení jejího nedostatku dodatečným zaplacením. Praxe to ale nechápala tak striktně, o čemž se zmíním ještě dále. Jestliže se odvolání týkalo více osob, vybíralo se spomocné pouze od jedné z nich, protože byly považovány za procesní společníky.⁴⁰⁶

Co se týče výše důkladného, má se podle Koldína zcela zaplatit to, *což při kterém právě za obyčej jest*.⁴⁰⁷ Z toho vyplývá, že soudní taxa nebyla jednotná. Ve většině městech v polovině 16. století činila čtyři kopy českých grošů, v Kutné Hoře šest.⁴⁰⁸ Pro Staré Město pražské ji určuje instrukce o apelacích vydaná 13. března 1548, kterou král povoluje poplatek 15 kop.⁴⁰⁹ Města tedy vybírala důklad různě

---

⁴⁰⁵ Státní oblastní archiv Mladá Boleslav. Archiv města Mladá Boleslav, Knihy soudní (sign. II B A 1), pag. 221.

⁴⁰⁶ Jireček, J. (ed.), *Pavel Kristián z Koldína*, s. 88-89.

⁴⁰⁷ Jireček, J. (ed.), *Pavel Kristián z Koldína*, s. 88.

⁴⁰⁸ Winter, Z., *Kulturní obraz českých měst II*, s. 695.

⁴⁰⁹ Čelakovský, J., *Privilegia měst pražských*, s. 408.

a dokonce se jeho prostřednictvím snažila omezovat využívání institutu apelací. To potvrzuje i list Ferdinanda I. z 3. dubna 1549 adresovaný do všech královských měst. Panovník jim nařizuje, aby nečinila zbytečné průtahy, pomáhala každému při uplatnění procesního práva na odvolání a stanoví, že se za apelaci nemá skládat více než dvě kopy českých grošů.⁴¹⁰ Protože se některé osoby odvolávaly zjevně bezdůvodně, povolil Ferdinand 25. října 1549 novoměstským konšelům vybírat důkladné deset kop, aby se zabránilo lehkomyšlným odvoláním a úmyslnému zlehčování práva.⁴¹¹ Také Staré Město pražské mohlo požadovat dál 15 kop.⁴¹² Výše soudního poplatku se nelišila podle hodnoty předmětu sporu a ani se nebraly v úvahu majetkové poměry apelujícího, resp. neexistovala kritéria pro její odstupňování. Každý měl povinnost zaplatit stejnou sumu.⁴¹³ Bylo věcí apelujícího, aby si zjistil částku požadovanou daným právem. Konšelé neměli ohledně ní poučovací povinnost. Pokud se odvolávající zmýlil, nemohl apelovat. To se týkalo i lhůty, během níž musel složit peníze. Městská rada často úmyslně neposkytovala v těchto věcech poučení, aby nedocházelo k velkému počtu odvolání.⁴¹⁴

Z důkladného se hradila odměna a hotové výdaje posla do Prahy, část se odeslala spolu s apelací, zbytek připadl městské pokladně. Jestliže apelant při odvolání uspěl, složená částka se mu navracela.⁴¹⁵ Vracela se mu i tehdy, když se během odvolacího řízení dohodl s druhou stranou nebo dobrovolně upustil od apelace. Stačilo, když tak učinil před odesláním akt od apelačního soudu.⁴¹⁶

Náklady řízení mohly odradit a zřejmě i odrazovaly od podání odvolání. Přesto nelze jednoznačně přijmout závěr Václava Vaněčka, že

---

⁴¹⁰ *Sněmy české II*, s. 548.

⁴¹¹ Čelakovský, J., *Privilegia měst pražských*, s. 406.

⁴¹² Winter, Z., *Kulturní obraz českých měst II*, s. 694.

⁴¹³ Adamová, K., *Apelační soud*, s. 104.

⁴¹⁴ Winter, Z., *Kulturní obraz českých měst II*, s. 697.

⁴¹⁵ Dobiáš, J., *Dějiny královského města Pelhřimova*, s. 199; Winter, Z., *Kulturní obraz českých měst II*, s. 695.

⁴¹⁶ Jireček, J. (ed.), *Pavel Kristián z Koldína*, s. 90.

pro nemajetné osoby byla možnost apelace pouze teoretická.⁴¹⁷ Finanční aspekty jim sice ve značné míře znemožňovaly obrátit se na apelační soud, nikoli však absolutně. V některých případech docházelo kvůli chudobě k prominutí spomocného. V roce 1563 advokát žalované strany žádá rakovnické konšely, aby nepřipustili odvolání služebného děvčete, neboť nesložilo důkladní peníze. Argumentuje, že se takový postup zachovává v Žatci a všude jinde. Městská rada mu nevyhověla s tím, že právo nestanoví, aby ji z tohoto důvodu vyloučili z apelace. Naopak ji *šetříc její nuzné chudoby...na její slzavou prosbu* odpustila část spomocného, která měla připadnout městu. Pro složení zbytku, tzn. peněz zasílaných apelacím na Pražský hrad a odměny poslovi, ji určila dodatečnou lhůtu dvě neděle.⁴¹⁸ Rozborem kauzy dospějeme k následujícím faktům. Ještě před vydáním Koldínova zákoníku se považovalo ve většině (ale ne ve všech) městech splacení důkladu ve stanovené době za podmínku odvolacího řízení. Konšelé mohli z poplatku prominout sumu, která náležela obecní pokladně. Lhůta pro jeho složení se dala prodloužit, což z Koldínových Práv městských výslovně nevyplývá (viz výše).

Ne vždy ochotně promijela městská rada důkladné. Roku 1604 musel dokonce Rudolf II. přikázat Kutnohorským, aby připustili apelaci chudého Jindřicha Křepelky bez zaplacení příslušného obnosu. Konšelé to chápali jako zásah do svých privilegií a bránili se tomu. Panovník ve své odpovědi formuloval zásadu, že nikde nemohou omezovat chudé v přístupu k apelaci, jde-li o věci hrdelní nebo záležitosti cti. Podmínku pro úplné prominutí důkladného z důvodu nedostatku majetku tvořilo složení přísahy (*juramentum paupertatis*). Její forma se lišila podle místa, ale vždy v ní musel dotyčný prohlásit, že nedisponuje prostředky k zaplacení poplatku. Nebylo bezpodmínečně zapotřebí složit sumu v penězích. Místo nich se přijímaly též zlaté nebo

---

⁴¹⁷ Vaněček, V., *Dějiny státu a práva*, s. 205.

⁴¹⁸ Winter, Z., *Kulturní obraz českých měst II*, s. 696.

stříbrné předměty. Dlužní úpisy nebyly akceptovány. Jestliže chtěl apelovat bez spomocného movitý člověk, hrozilo mu vězení jako v případě pražského řezníka Václava z Lesa v roce 1581, kterého přikázala rada nad apelacemi zavřít kvůli zbytečnému zaneprázdňování práva.⁴¹⁹

Po podání odvolání byli soudci, kteří rozhodli ve věci, povinni před stranami číst soudní akta, předložené důkazy a důvody apelace. Pak celý spis v přítomnosti stran měli opatřit městskou pečetí a bez prodlení odeslat k apelačním radům po poslu pod přísahou nebo *jiném dobře zachovalém člověku*.⁴²⁰ Samozřejmě jen tehdy, když proti jeho obsahu žádný nic nenamítal. Tím se zajišťovala autentičnost podaného odvolání a zabraňovalo se případným korekcím ze strany soudu prvního stupně. Městské soudy totiž nelibě nesly každý zásah do svých ortelů, a proto se někdy snažily tímto způsobem docílit menšího počtu reformovaných rozsudků. Uvedenou povinnost soudců najdeme s nepatrnou modifikací též v listu Ferdinanda I. z 3. dubna 1548. Nařizuje v něm všem královským městům v Čechách, aby konšelé neodesílali žádná akta bez toho, že je předtím dali přečíst stranám a v jejich přítomnosti zapečetili. Na dodržování měl dohlížet královský rychtář.⁴²¹ Podobně král formuloval tento požadavek i Novému Městu pražskému 25. října 1549.⁴²²

Sám apelační soud ale připouštěl, aby se strana, která nepodává odvolání, nedozvěděla důvody (*příčiny*) apelace. Stávalo se totiž, že je apelanti doručili k první stoličce zapečetěné a nechtěli, aby se s nimi seznámila druhá strana (a dokonce ani soudci první instance). To se dozvídáme z žádosti Nového Bydžova o naučení k apelacím na Pražský hrad. Odvolávající se strana zapečetila příčiny a trvala na tom, aby byly nepřečtené vloženy do akt a odeslány k vrchnímu právu. To nenarazilo

---

⁴¹⁹ Winter, Z., *Kulturní obraz českých měst II*, s. 696-697.

⁴²⁰ Jireček, J. (ed.), *Pavel Kristián z Koldína*, s. 88-89.

⁴²¹ *Sněmy české II*, s. 548.

⁴²² Čelakovský, J., *Privilegia měst pražských*, s. 406-407.

ani tak na odpor bydžovské městské rady jako hlavně protistrany. Konšelé žádali apelační soud o naučení. V odpovědi z roku 1558 jim radové napsali, že zapečetěné příčiny se mají otevřít a přečíst oběma stranám pouze tehdy, pokud jsou výslovně nadepsány *Purgmistru a konšelům*. V opačném případě se mají vložit do soudního spisu a ten zapečetěný odeslat bez ohledu na nesouhlas druhé strany.⁴²³

Avšak i tehdy, když se druhá strana seznámila s příčinami apelujiícího, neměla proti nim pokládat své příčiny. Tím se vrchní instance bránila před narůstající agendou. V roce 1553 se Volf z Lejbnice odvolal proti mladoboleslavskému rozsudku ve sporu s Ondřejem Kolářem a jeho některé důvody odvolání se pře netýkaly. Ondřej na ně chtěl reagovat svými příčinami, ale apelační soud mu toto právo nepřiznal. Konstatoval, že druhá strana nemá nic sepisovat proti příčinám odvolatele, ať se zakládají na právu nebo ne. Pokud by totiž apelant uvedl něco, *co by se s akty nesrovnávalo, to žádné platnosti nemá a tím si strana své pře nelepší*.⁴²⁴

Během odvolacího řízení měly strany vyčkat výsledku a nepodnikat proti sobě žádné kroky. Zejména si nemusely na základě napadeného rozhodnutí poskytovat plnění, ledaže s tím dobrovolně souhlasily nebo právo dovolovalo, aby některé věci (podléhající rychlé zkáze) *jinak byly opatřeny*.⁴²⁵ Dalším důsledkem odvolání bylo, že se na odvolatele nemělo pohlížet tak, jak vyplývalo z původního ortelů, dokud ho apelační soud nepotvrdil.⁴²⁶

V odvolacím procesu stejně jako v řízení před první stolicí existoval institut povinného zastoupení. Týkal se nezletilých sirotků, kteří museli mít *curatores in litem* (opatrovníky ve sporu), tzn. poručníky nebo ochránce. Bez nich na ně nemohl být vydán žádný

---

⁴²³ Státní oblastní archiv Mladá Boleslav. Archiv města Mladá Boleslav, Knihy soudní (sign. II B A 1), pag. 232-233.

⁴²⁴ Tamtéž, pag. 222.

⁴²⁵ Jireček, J. (ed.), *Pavel Kristián z Koldína*, s. 89.

⁴²⁶ Jireček, J. (ed.), *Pavel Kristián z Koldína*, s. 91.

rozsudek.⁴²⁷ Např. ve věci dluhu Jana Rauta, která se dostala v roce 1554 od poděbradského soudu před apelační rady do Prahy, vystupovali poručníci na žalující straně jménem sirotků po Janu Hlaváčovi.⁴²⁸ Poručníci zastupovali též Adama Sirotku v dědickém sporu s Václavem Škopkem, který byl rozsouzen v Nymburku a v roce 1550 potvrzen apelačním soudem.⁴²⁹

Dalším institutem umožňujícím zastoupení bylo *plnomocenství*. Strana se mohla nechat zastupovat *plnomocníkem* na základě právního úkonu učiněného u soudu. Plnomocenství ale nemuselo být založeno přímo u práva, kde pře začala. Takový případ řešil apelační soud v roce 1571. Martin Perníkář se nechal zastupovat Petrem Kohoutem z Nového Města pražského ve sporu proti Tomáši Bejrcovi u mladoboleslavského soudu. Konšelé trvali na neplatnosti zastoupení, neboť nebylo zapsáno u jejich práva, nýbrž u rychtářského úřadu Starého Města pražského. Jejich rozsudek napravili apelační radové, kteří považovali plnomocenství učiněné v jiném městě za dostatečné.⁴³⁰

Předmětem dalšího textu bude soudní řád, který upravuje fázi řízení před apelačním soudem. Explicitně je v něm zdůrazněna povinnost radů dodržovat jeho ustanovení. Pro případ neplnění povinností stanoví, že si s provinilcem nejprve promluví prezident. Když rozmluva nepovede k nápravě, oznámí prohřešek králi. Následná sankce není výslovně upravena, ale z povahy tribunálu jako výlučně královské instituce vyplývá, že panovník mohl jednotlivé členy kdykoli odvolat. Radové museli pilně plnit své úkoly a postupovat tak, aby nikdo nebyl zkrácen na svém právu a nedocházelo k úmyslným průtahům. Z tohoto důvodu se při zasedání nesměli věnovat jiným činnostem.⁴³¹

---

⁴²⁷ Jireček, J. (ed.), *Pavel Kristián z Koldína*, s. 85, 89.

⁴²⁸ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 97, pag. 230-232.

⁴²⁹ Tamtéž, pag. 39-40.

⁴³⁰ Státní oblastní archiv Mladá Boleslav. Archiv města Mladá Boleslav, Knihy soudní (sign. II B A 1), pag. 77.

⁴³¹ *Sněmy české II*, s. 545-546.

Soud přijímal podání prostřednictvím sekretáře, od počátku 17. století též registrátora. Chtěl bych upozornit, že nezbytnou náležitostí odvolání nepředstavoval spolupodpis advokáta, jak se někdy bez bližší specifikace uvádí.⁴³² Zřizovací instrukce s ničím takovým nepočítá. Začal se vyžadovat až o století později na základě reskriptu Ferdinanda III. z 26. listopadu 1644.⁴³³ Osobě, jež dodala apelaci, musel sekretář dát potvrzení, v který den tak učinila, a zároveň ji oznámit, kdy se má dostavit k přijetí ortelu. Zapisoval podaná odvolání do zvláštních register, kam měl zaznamenávat dobu jejich doručení. Registra se vedla dvě, jedna měl sekretář a druhá prezident. Za každé odvolání se vybíraly tzv. peníze ortelní. Šlo o administrativní poplatky, které se uschovávaly v úřední truhle. Bez souhlasu krále s nimi nemělo být disponováno, za což nesli odpovědnost prezident a sekretář, kteří opatrovali klíče. Je zajímavé, že Ferdinand I. již ve zřizovací instrukci předpokládá, že sekretář nebo jeho písař budou podléhat pokušení vybírat víc peněz, než je vyměřeno, a tak se obohacovat. Proto jim to preventivně zakazuje a radům včetně prezidenta ukládá nad nimi dozor.⁴³⁴

V souvislosti s taxou vybíranou u apelačního soudu se zmíním ještě jednou o sněmu v roce 1582. Již jsem uvedl, že si při něm stěžovali Pražané a měšťané dalších měst na nenáležitý počet zástupců svého stavu v apelační komoře. Kromě toho žádali, aby nemuseli k apelačnímu soudu posílat dva tolary za každou apelaci, jak se na nich chtělo nově *mimo starobylý způsob*, nýbrž pouze jeden tolar.⁴³⁵ Z register taxy české splacené při apelacích, které se dochovaly pro předbělohorské období z let 1611, 1612, 1615 a 1617, vyplývá, že se v druhé dekádě 17. století vybíraly za apelaci u apelačního soudu dvě

---

⁴³² Klabouch, J., *Staré české soudnictví*, s. 228

⁴³³ Adamová, K., *Apelační soud*, s. 106.

⁴³⁴ *Sněmy české II*, s. 546-547.

⁴³⁵ *Sněmy české VI*, s. 204.

kopy míšeňských grošů.⁴³⁶ Vzhledem k poměru tolaru (jako početní jednotky, nikoli skutečné mince) a početní jednotky míšeňského groše 1:60 se jednalo se o stejnou částku jako v roce 1582.⁴³⁷ Pobělohorské změny týkající se soudu neměly na částku vliv, podle register taxy české z let 1621-1624 a 1626-1630 činila stále stejně.⁴³⁸ Poplatek platili i konšelé, pokud se obrátili na soud s žádostí o právní naučení. V takovém případě byl poloviční, za každou poradu se skládal jeden široký tolar.⁴³⁹ Zaplacení dané taxy tvořilo podmínku pro expedici spisu od apelačního soudu.⁴⁴⁰

Podle dalších ustanovení soudního řádu měly být apelace vyřizovány hned po registraci v pořadí, jakém došly, aby se zabránilo pochybnostem, že soud některým osobám nadržuje. Panovník v instrukci zvláště zakázal přednostně posuzovat odvolání bohatých.⁴⁴¹ Teprve od roku 1644 se nejprve projednávaly trestní záležitosti.⁴⁴² Jednání soudu po technické stránce připravoval sekretář. Radové museli pro účely rozhodnutí přezkoumávat pečlivě všechna doručená akta a spisy. Žádné písemnosti nesměli opomenout. Neprovádělo se ústní jednání, celé řízení bylo písemné. Strany nebyly přítomny při projednávání věci. Vycházelo se pouze ze spisového materiálu, který apelačnímu soudu poskytla první instance. Výjimečně se připouštěl výslech svědků, jestliže nebyl proveden u první stolice. Šlo o výjimku ze zásady, že se strany nemají v odvolacím řízení dovolávat nových skutečností.⁴⁴³

---

⁴³⁶ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 48, 50, 51 (sign. VII.A.21, VII.A.23, VII.A.24), Registra taxy české. Nepracoval jsem s registry z roku 1612, která t.č. ve Státním ústředním archivu chybějí.

⁴³⁷ Sněmovním usnesením z roku 1573 byl určen poměr českého tolaru (jako početní jednotky) k bílému groši (který odpovídal českému groši) 130. 1 český groš byl 2 groše míšeňské. Tolar jako skutečná mince se označoval adjektivem *široký* a jeho hodnota se od 70. let 16. století neustále zvyšovala. Podle sněmovního usnesení z roku 1616 měl odpovídat 9/7 tolaru jako peněžní početní jednotky; Vorel, P., *Od pražského groše ke koruně české*, s. 148-162.

⁴³⁸ Národní archiv. Apelační soud 52,53 (sign. VII.A.25, VII.A.26), Registra taxy české.

⁴³⁹ Dobiáš, J., *Dějiny královského města Pelhřimova*, s. 197.

⁴⁴⁰ Klabouch, J., *Staré české soudnictví*, s. 229.

⁴⁴¹ *Sněmy české II*, s. 546.

⁴⁴² Adamová, *Apelační soud*, s. 104.

⁴⁴³ Klabouch, J., *Staré české soudnictví*, s. 229.

Při projednávání apelací se soud řídil zásadami římsko-kanonického procesu. K tomu nepochybně přispělo i jeho obsazení vystudovanými juristy, kteří měli na ostatní laické členy tribunálu fakticky významný vliv.⁴⁴⁴

Úředním jazykem před apelačním soudem byla čeština a němčina, v českých věcech se jednalo česky, v německých německy. Dominovala němčina, protože většina apelací pocházela z německy mluvících oblastí. Tento nepoměr způsobovala lužická a slezská města, která také spadala pod pravomoc tribunálu.⁴⁴⁵

K tomu, aby se apelační radové mohli usnést na rozsudku, se vyžadoval minimální počet devíti osob.⁴⁴⁶ Z tohoto důvodu členové komory potřebovali svolení k opuštění Prahy, jak bylo vyloženo v souvislosti se složením soudu. Rada nad apelacemi byl kolektivní orgán, proto rozhodoval ve sboru.⁴⁴⁷ Po vyjádření jednotlivých radů probíhalo hlasování, při kterém každý z nich (včetně prezidenta) disponoval jedním hlasem. Váha hlasů se tedy nelišila podle příslušnosti k lavicím. K přijetí rozhodnutí stačila prostá většina přítomných a při rovnosti hlasů byl relevantní názor prezidenta. Pořadí hlasujících upravuje poprvé až vídeňský reskript Ferdinanda II. z 29. listopadu 1628. Z tohoto důvodu nelze s jistotou říct, jaký postup se zachovával v předbělohorské době. Je však pravděpodobné, že zmíněný reskript vycházel ze stávajícího stavu a že proto nejprve hlasovala doktorská lavice, pak rytířská a panská a nakonec prezident. Mladší členové každé lavice hlasovali před staršími. Každopádně problém tvoří měšťanská lavice, která se podílela na činnosti soudu před Bílou horou, byť nikoli nepřetržitě. Reskript z roku 1628 s ní už

---

⁴⁴⁴ Ott, E., *Beiträge zur Receptions-Geschichte*, s. 226-228.

⁴⁴⁵ Kapras, J., *Právní dějiny země Koruny české II*, Praha 1913, s. 353.

⁴⁴⁶ *Sněmy české II*, s. 547.

⁴⁴⁷ Peterka, O., *Rechtsgeschichte*, s. 99.

nepočítá. Těžko tak můžeme na jeho základě vyvozovat, zda měšťané hlasovali před doktory nebo po nich.⁴⁴⁸

Soudní řád z roku 1548 výslovně stanoví dvě možnosti vyřešení apelace. Apelační soud mohl svým rozhodnutím změnit (napravit) původní rozsudek nebo ho potvrdit (zanechat). V některých případech napravoval ortel první instance jen zčásti. Když se radové shodli na obsahu rozhodnutí, následovala fáze jeho písemného vyhotovení. Při ní se uplatňoval značný formalismus. Instrukce, resp. soudní řád, přesně vymezovala slovní podobu ortelu. Vydával se jménem krále, byly v něm jmenovány strany sporu a soud, od něhož odvolání přišlo. Dále obsahoval vlastní rozhodnutí, datum a místo vydání. Po zapečetění soudní pečeti, mohl být odeslán. Stejnou formu bylo třeba dodržet též u poskytnutého právního naučení.

Ferdinand I. stanovil formu, jak má být každý zapečetěný rozsudek nadepsán. Tuto administrativní činnost prováděl sekretář. Aniž by ortel se rozpečetil, mělo být patrné, že se jedná o rozhodnutí apelačního soudu: *Od našich⁴⁴⁹ ... zřízených rad, kteří nad apelacemi na hradě našem Pražském sedají, jsou tyto příležitosti zpečetěná akta a apelací vykonány a vyřízeny...* Druhá část nadpisu obsahovala důležité poučení adresované prvoinstančnímu soudu o dalším postupu, podle něhož se vyžadovala přítomnost obou stran při otevírání rozsudku: *a tak zapečetěné (akta) každému městu, soudu neb právu, od kteréhož se odvolání a apelací stala, aby takový ortel v přítomnosti obojí strany a nejináč odevřeli, odeslati mají.*⁴⁵⁰

Ve snaze zamezit úmyslným průtahům určil Ferdinand I. měsíční lhůtu, ve které radové měli rozhodnout.⁴⁵¹ Počítala se od provedené registrace. Proto při ní sekretář (popř. registrátor) zapisoval den doručení apelace a doručiteli dával jistotu, který den přinesl odvolání a

---

⁴⁴⁸ Adamová, K., *Apelační soud*, s. 107.

⁴⁴⁹ Následuje jméno panovníka s výčtem titulů.

⁴⁵⁰ *Sněmy české II*, s. 547.

kdy se má dostavit k přijetí ortele. Když se v určený den *najíti dal*, měl mu být bez meškání vydán rozsudek.

Žádosti o právní naučení a vydání slepých ortelů se vyřizovaly hned. Jakmile posel vyslaný městským soudem zaplatil příslušný poplatek, měli mu apelační radové předat požadované poučení nebo slepý rozsudek. Pouze ve složitých případech mu mohli určit den, kdy má přijít k převzetí materiálů. I tehdy museli dodržet maximální lhůtu jednoho měsíce.

Rozdílná lhůta pro rozhodnutí ve věci se uplatňovala u apelací, které přišly z Moravy, Slezska, Horní a Dolní Lužice. V takovém případě stačilo vydat ortel *pro dalekost cesty* do měsíce a půl.⁴⁵² Jednalo se o jedinou odchylku úpravy vedlejších zemí Koruny české v soudním řádu. V ostatních aspektech platil stejný režim jako pro České království.

Pokud apelační radové řešili záležitost, jejíž rozsouzení považovali za složité, poskytovalo jim příslušné ustanovení zřizovací instrukce možnost (a zároveň ukládalo povinnost) obrátit se s žádostí o naučení přímo na krále. Pokud zrovna nepobýval v zemi, měl jim pomáhat při rozhodování místodržící, jenž v takových věcech zasedal spolu s nimi. Přitom si musel počínat podle rad, které mu udělil panovník.⁴⁵³

Nyní pojednám o části řízení, která následovala po odeslání rozsudku od apelačního soudu k první instanci. Opět vycházím ze stavu městského práva, jak ho zachycuje Koldínův zákoník. Každý, komu by se vyřízená apelace dostala do rukou, byl povinen ji bez meškání dodat purkmistrovi příslušné městské rady. Maximální lhůta pro tento úkon činila dvě neděle. Nesplnění povinnosti se sankcionovalo pokutou deseti kop českých grošů, přičemž jedna polovina sumy připadla městskému soudu a druhá odpůrcí straně.⁴⁵⁴ Vyřízené odvolání se zasílalo většinou po poslovi, někdy ho přinesla sama strana.

---

⁴⁵¹ Do té doby lhůty pro vyřízení apelace vrchním právem činily většinou pět týdnů; Winter, Z., *Kulturní obraz českých měst II*, s. 699-760.

⁴⁵² *Sněmy české II*, s. 547-548.

⁴⁵³ *Sněmy české II*, s. 547; Baxa, B., *Dějiny práva*, s. 6.

Jeho zfalšování se obvykle trestalo ztrátou hrdla, ale v roce 1603 byl Jan Klaudius Prostějovský ze Žiliny potrestán za podvrh apelačního spisu pouze vyhnanstvím. Tato mírnost trestu ho však stála značné úsilí a prosby.⁴⁵⁵

Jakmile zapečetěný ortel došel první stolicí, musela obeslat obě strany, aby se dostavily určitý den k přečtení jeho obsahu. Již jsem uvedl, že se otevíral v jejich přítomnosti, na což upozorňovalo výše zmíněné poučení. Výjimku tvořila situace, kdy soud dotyčnou osobu dvakrát marně předvolal. Pokud se nedostavila svévolně, úmyslně a bez právní příčiny a druhá strana o to požádala, soud rozpečetil rozsudek i za její absence. Další negativní důsledek pro ni nastal, jestliže apelační soud rozhodl v její prospěch. Tehdy totiž o něj přišla a rozhodlo se *in favore* odpůrce. Dále Koldín stanoví, že apelant měl obdržet doslovný výpis ortelu.⁴⁵⁶ Po zveřejnění reformace nebo konfirmace původního rozsudku účastníci ještě někdy žádali o různá vysvětlení, což mělo za následek korespondenci s apelačním soudem a s ní spojené další průtahy.⁴⁵⁷

Pestrá soudní praxe se musela zabývat i případy, kdy jedna strana zemřela dříve, než vyřízená apelace dorazila od vrchního práva k první stolicí. Tehdy ji museli vyslyšet dědici nebo držitelé statku po zesnulém, o čemž vypovídá např. reformovaný ortel Mšena v při mezi Václavem z Brodců a Petrem Hajným z 23. srpna 1577.⁴⁵⁸

Apelace měla jednak devolutivní, jednak suspenzivní účinek. Devolutivní účinek znamená, že o ní rozhodoval jiný orgán, než rozhodl v prvním stupni. Suspenzivní účinek se projevoval v tom, že až do jejího vyřízení se odkládal výkon prvoinstančního rozhodnutí (exekuce). Exekuční řízení tedy mohlo nastoupit až po vyhlášení ortelu apelačního

---

⁴⁵⁴ Jireček, J. (ed.), *Pavel Kristián z Koldína*, s. 90.

⁴⁵⁵ Winter, Z., *Kulturní obraz českých měst II*, s. 700.

⁴⁵⁶ Jireček, J. (ed.), *Pavel Kristián z Koldína*, s. 90-91.

⁴⁵⁷ Winter, Z., *Kulturní obraz českých měst II*, s. 700.

⁴⁵⁸ Státní oblastní archiv Mladá Boleslav. Archiv města Mladá Boleslav, Knihy soudní (sign. II B A 1), pag. 229.

soudu. Exekuci prováděl soud prvního stupně. Soudci byli povinni domoci každému k tomu, co mu bylo přisouzeno, ledaže by se vyskytly neodstranitelné překážky. Pokud povinný z rozsudku neposkytl potřebné plnění do dvou neděl od právní moci, následovala dodatečná lhůta tří dnů a jejím marným uplynutím mu soud rozkázal, aby plnil do západu slunce. Jestliže ani tehdy tak neučinil, byl donucován vězením. Oprávněná osoba se za stanovených podmínek mohla zmocnit jeho statku, dokud jí nebyla zaplácena přisouzená suma spolu s náklady řízení.⁴⁵⁹

Ačkoli podle Koldína měla být lhůta ke splnění povinnosti čtrnáct dní, sám apelační soud ve svých ortelech někdy stanoví odlišnou dobu, a to též po vydání Práv městských. Její délku volí podle vlastního uvážení s přihlédnutím k výši plnění. V napraveném ortelu Mladé Boleslavi z roku 1611 ji Jiříku Khobrovi určuje na osm dní. Během nich musí dotyčný zaplatit pokutu 6 kop míšeňských za zranění, které způsobil Dorotě Cidlinské, když mu udělala škodu na osení.⁴⁶⁰ 6. dubna 1615 stanoví povinnost čtyřem mladoboleslavským koželuhům nahradit 121 kop grošů svým rukojmím (ručitelům) na *zbytečné a neobyčejné škody na prokurátory i na jiné autraty, a také ty škody z druhé rozepře do čtyř neděl.*⁴⁶¹ V roce 1558 potvrdil rozsudek Knína, podle něhož manželé Mikuláš a Anna Krejčí museli zaplatit Zikmudu Kropáčovi jako žalující straně dluh za sukna ve výši 191 a půl kopy a 20 míšeňských grošů do šesti neděl.⁴⁶² Přesto většinou činila lhůta pro splnění přisouzené povinnosti uvedené dva týdny.

Apelační radové v některých případech upřednostňovali, aby se strany samy domluvily, jak se vypořádají. Roku 1564 napravili v tomto smyslu rozsudek Podbořan. Nykodem z Nesuchyně žaloval Ondřeje

---

⁴⁵⁹ Jireček, J. (ed.), *Pavel Kristián z Koldína*, s. 95-96.

⁴⁶⁰ Státní oblastní archiv Mladá Boleslav. Archiv města Mladá Boleslav, Knihy soudní (sign. II B A 1), pag. 10-11.

⁴⁶¹ Tamtéž, pag. 215-216, 233-234.

⁴⁶² Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 98 (sign. 19/267), Nálezy a ortely pro kraje Žatecký, Slánský, Podbrdský, Prácheňský, Bechyňský a Rakovnický, pag. 274-276.

Kapouna, který ho údajně zbil a zranil. Protože dané skutečnosti prokazoval pouze jedním svědkem, což podle soudu nepostačovalo, musel nedostatek důkazů nahradit do dvou neděl přísahou, že ho Kapoun zranil bezdůvodně. Apelační soud ale uznal Kapounovu vinu a stanovil, že se má s Nykodemem *smluvit* ohledně toho zbití a újmy na zdraví. Pokud by se tak nestalo do dvou týdnů od přečtení ortelu, uložil podbořanským konšelům, aby rozhodli znovu, opět s výhradou vrchního práva.⁴⁶³

Co se týče nákladů řízení, měla strana, v jejíž prospěch zněl ortel, obeslat do dvou neděl druhou stranu ze *škod nákladních a autratních*. Škodami autratními se rozuměly náklady přespolních spojené se stravou, noclehem apod. Ostatní byly škody nákladní, např. za písaře. Strana sice uvedla požadovanou výši škod, ale soud jejím návrhem nebyl vázán a mohl přisoudit jinou částku.⁴⁶⁴ Pokud neuplatnila škody ve čtrnáctidenní lhůtě od přečtení rozsudku, soud jí je nepřiznal. Potom se obracela znovu na vrchní právo. Podobné případy projednávali apelační radové mnohokrát. Např. v roce 1570 potvrdili rozhodnutí Hostonic, které nepřiznalo Šimonu Srbovi náhradu nákladů od Víta Soukupa, neboť marně nechal uplynout dva týdny po přečtení reformace apelačního soudu.⁴⁶⁵

Také u této lhůty stačilo učinit právní úkon patnáctý den před polednem, protože se *k 14 dnům počítal*, jak se uvádí např. v reformaci zaslané roku 1581 do Týna nad Vltavou ve věci mezi Janem Čápem, Danielem Trnkou, Mikulášem Kostrbatým na jedné a Jakubem Jelenem na druhé straně.⁴⁶⁶

Někdy odvolací instance rozhodla o nákladech přímo rozsudkem ve věci samé, aniž by se tak zachoval výše uvedený postup, jak ho upravovala Koldínova norma. V roce 1592 se v Hradci Králové řešil

---

⁴⁶³ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 98, pag. 421.

⁴⁶⁴ Jireček, J. (ed.), *Pavel Kristián z Koldína*, s. 92-93.

⁴⁶⁵ Státní oblastní archiv Mladá Boleslav. Archiv města Mladá Boleslav, Knihy soudní (sign. II B A 1), pag. 9.

případ Matěje Brachmana, který podle svědků a relace královéhradeckých radních Jana Bryského a Matyáše Litoměřického přioral v roce 1590 ke svému poli dvě brázdy od obecní cesty. V první instanci byl odsouzen ke zjednání nápravy a zaplacení pokuty. To potvrdil i apelační soud, ale s doložením o povinnosti Matěje nahradit škody autratní a nákladní.⁴⁶⁷

Některá rozhodnutí, jimiž se přiznává přípustnost opravného prostředku, vyzývají stranu, aby protistraně nečinila zbytečné náklady. Tak byl vyzván Mikuláš Starší z Bubna, když mu byla umožněna revize (viz níže).⁴⁶⁸

4.3. *Revize odvolacího řízení*

Proti rozsudku apelační komory existoval opravný prostředek, kterým byla revize. Vyvinul se víceméně živelně z obyčeje, jenž se rozšířil brzy po zřízení soudu.⁴⁶⁹ Podstata spočívala v žádosti o přezkoumání verdiktu apelačních radů, kterou musela strana ohlásit do uplynutí určité lhůty od přečtení jejich rozhodnutí soudem první instance. O délce této lhůty se literatura různí. Z. Winter uvádí devět dnů, J. Klabouch o den víc.⁴⁷⁰ V každém případě se časem ustálila na dvou týdnech, jak o tom vypovídá odmítnutí revize Hynka Stařimského z Mladé Boleslavi z 13. srpna 1582. Ohlášení bylo možné buď ústně nebo písemnou žádostí (*skrže suplikaci*).⁴⁷¹

---

⁴⁶⁶ Tamtéž, pag. 229-230.

⁴⁶⁷ Státní oblastní archiv Mladá Boleslav. Archiv města Mladá Boleslav, Knihy soudní (sign. II B A 1), pag. 26-27.

⁴⁶⁸ Tamtéž, pag. 231.

⁴⁶⁹ Kalousek, J., *České státní právo*, s. 116; Glücklich, J., *Nová redakce zemského zřízení*, s. LIII.

⁴⁷⁰ Winter, Z., *Kulturní obraz českých měst II*, s. 701; Klabouch, J., *Staré české soudnictví*, s. 229.

⁴⁷¹ Státní oblastní archiv Mladá Boleslav. Archiv města Mladá Boleslav, Knihy soudní (sign. II B A 1), pag. 230-231.

Se čtrnáctidenní lhůtou se setkáme i jinde, např. v rozhodnutí vydaném jménem Rudolfa II. v roce 1593. Podle něj se nemá bránit poddanému březinského panství Mikuláši Staršímu z Bubna v podání revize *od ortele vrchního práva* (apelačního soudu) ke králi, neboť ji ohlásil ve dvou nedělích, *v čase právním*.⁴⁷²

Žádost o revizi se posílala do české kanceláře, a ta ji jménem krále přikázala komornímu soudu nebo královské radě. Komorní soud řešil méně závažné rozepře, závažnější soudila úplná královská rada (poradní orgán panovníka). Její složení tvořili nejvyšší úředníci, soudci většího zemského soudu a radové komorního a dvorského soudu. Předsedal jí nejvyšší hofmistr.⁴⁷³ Za přítomnosti panovníka v zemi záleželo na jeho vůli, zda využije svého práva a vyřídí návrh sám.⁴⁷⁴

O tom, jak probíhalo jednání na počátku 17. století, si můžeme udělat představu ze zápisků Viléma Slavaty z let 1601-1603, který působil jako přisedící zemského soudu. Revize se projednávaly během tří dnů následujících po pravidelném zasedání komorního soudu v jeho úřední místnosti, tj. v zeleném pokoji na Pražském hradě. Třetí den se výsledky revize vyhlašovaly.⁴⁷⁵ Pokud se revizí zabýval sám panovník, mohla být vyřízena i na jiném místě. Např. výše uvedené odmítnutí revize z roku 1582 je datováno na Táboře.⁴⁷⁶

Někdy první instance dostala nařízení informovat stranu, která podala revizi, že řízení probíhá a že zatím nemá dělat další kroky. Tak v roce 1582 píše nejvyšší zemští úředníci v královské radě do Mladé Boleslavi, že si ohledně revize Hynka Stařimského ve sporu s bratry Viktorinem a Jiříkem Vodičkovými již vyžádali, aby apelační soud odeslal spisový materiál do české kanceláře. A proto *poroučí* městské

---

⁴⁷² Státní oblastní archiv Mladá Boleslav. Archiv města Mladá Boleslav, Knihy soudní (sign. II B A 1), pag. 70-71, 231.

⁴⁷³ *Ottův slovník naučný VI*, Praha 1997, s. 505.

⁴⁷⁴ Kalousek, J., *České státní právo*, s. 116.

⁴⁷⁵ Kalousek, J., *České státní právo*, s. 116-117.

⁴⁷⁶ Státní oblastní archiv Mladá Boleslav. Archiv města Mladá Boleslav, Knihy soudní (sign. II B A 1), pag. 230-231.

radě vyrozumět Hynka tak, *aby on zatím pokoje učiniti mohl, jináče nečiníce.*⁴⁷⁷

Z výše uvedeného příkladu se bohužel nedozvíme, kolik času zabralo, než soudní akta přišla od apelačních radů do české kanceláře, nicméně je na něm dobře patrný mechanismus úředního postupu. Revize se posílaly do české kanceláře, která si pak vyžádala spisy od apelačního soudu.

Pavel Stránský označuje za možné důvody revizí nespravedlnost nebo zmatečnost ortelu.⁴⁷⁸ Jejich vyřízení nebyla rychlá záležitost. Ze stížností městského stavu plyne, že žádosti o revizi ležely u komorního soudu řadu let. Proto sněm v roce 1600 přijal usnesení, jímž na tři roky prodloužil zasedání komorního soudu o tři dny, během nichž se měly projednávat revize.⁴⁷⁹ Také Mikuláš Dačický z Heslova si ve svých Pamětech všímá tohoto problému. Pro rok 1602 uvádí, že některé revize apelací jsou na komorním soudě *od dávna zastaralé...o což odpory vzešly a mnohé ty revizí jako promlčené v nic přišly.*⁴⁸⁰

Průtahy při revizích opět řešil zemský sněm v únoru 1605. Zakázal, aby byly revize zdržovány a pod různými záminkami nevydávány, jak se často stávalo. Kromě toho nově přidal k zasedání komorního soudu dva dny vyčleněné revizím. Dosavadní tři dny totiž stanovilo usnesení z roku 1600 pouze na tři roky, které již uplynuly. Během těchto dvou dní se zemští úředníci, soudci a radové komorního soudu neměli rozcházet. Dva dny k zasedání komorního soudu byly původně přidány na dobu dvou let.⁴⁸¹

V návrhu na revizi nebylo přípustné jakýmkoli způsobem hanět nebo znevažovat apelační rady. Navrhovatel si mohl pouze *skromně stěžovat do nespravedlnosti nebo zmatečnosti rozsudku*, jak píše

---

⁴⁷⁷ Tamtéž, pag. 29.

⁴⁷⁸ Stránský, P., *O státě českém*, s. 283-284.

⁴⁷⁹ *Sněmy české X*, Praha 1900, s. 45-46.

⁴⁸⁰ Dačický z Heslova, *Paměti*, s. 159.

⁴⁸¹ *Sněmy české XI*, Praha 1910, s. 183-184.

Stránský.⁴⁸² Žádost musel podepsat nejen suplikant, nýbrž i ten, co ji sepisoval.⁴⁸³ Smysl tohoto pravidla tkvěl ve snaze omezit nedůvodné návrhy.

Úzus domáhat se revize se pozvolně rozšiřoval a časem získal značnou oblibu. Strany institut často zneužívaly, zejména k odkladu exekuce, neboť od prvoinstančního rozsudku přes apelaci až po vyřízení revize uplynula většinou dlouhá doba. Žádosti nabyly na intenzitě hlavně v šedesátých letech 16. století. Na neúnosný stav reagoval Maxmilián II. mandátem ze 14. května 1571. Výslovně v něm říká, že návrhy podává již mnoho osob, neustále jich přibývá, a proto se musí omezit. Jako prostředek volí ukládání sankcí za bezdůvodné suplikace. *Nezbední a nepokojní lidé..., kteřížby k takovým suplikováním slušných příčin neměli, nýbrž zoumyslně a pro nezbednost, aby se jim toliko exekucí protáhlo, to před sebe brali..., museli napříště zaplatit pokutu, jestliže by se domáhali revize, ačkoli by měli *prvé v při své spravedlivou vejpověď*. Výši pokuty určil panovník na pětinu hodnoty statku nebo věci, které tvořily předmět sporu. Vybraná suma propadla apelačnímu soudu a provinilec ji musel ihned vyplatit. Kromě toho byl ještě potrestán vězením *k příkladu ostatním*. Mandát pamatoval také na situaci, kdy strany nevedly při o statek ani věc nebo žadatel nevlastnil žádný majetek. Tehdy trest spočíval pouze ve vězení, jež však mělo být těžší a delší. V závěru král připojil ustanovení o nepřipustnosti odpuštění pokut.⁴⁸⁴ Délka vězení činila při uložení pokuty dva týdny, bez ní více než dva týdny. V konkrétním případě o ní rozhodl komorní soud, který projednával revizi.⁴⁸⁵*

O tom, že lidé stále podávali bezdůvodné žádosti o revize navzdory všem postihům, svědčí sněmovní usnesení z roku 1605. Podle jeho odůvodnění nedocházelo k poklesu takových návrhů, ale dokonce

---

⁴⁸² Stránský, P., *O státě českém*, s. 284.

⁴⁸³ *Sněmy české III*, Praha 1884, s. 606-607.

⁴⁸⁴ *Sněmy české III*, Praha 1884, s. 607.

⁴⁸⁵ Adamová, K., *Apelační soud*, s. 109.

jich neustále přibývalo. Proto bylo potvrzeno, že každý, kdo se bude úmyslně bez příčin domáhat přezkumu spravedlivého rozhodnutí, se potrestá čtrnáctidenním vězením v Bílé věži na Pražském hradě. Trest měl být vykonán bezprostředně po vyhlášení výsledku revize. Je zajímavé, že na rozdíl od Maxmiliánova mandátu usnesení už nehovoří o pokutě a nepřipouští odnětí svobody delší než dva týdny.⁴⁸⁶ Otázkou zůstává, do jaké míry věděly osoby žádající přezkoumání apelace, že tak činí skutečně nedůvodně. Požadavek, aby objektivně posoudily spravedlnost rozsudku, vyžadoval určitý stupeň právního vědomí. Ten ale u většiny z nich nelze předpokládat. Ze znění usnesení (ale i mandátu z roku 1571) vyplývá, že sankce měly postihovat pouze ty, kteří neměli řádné důvody k revizi a zneužívali ji výhradně k odkladu konečného rozhodnutí. Vzhledem k rychlosti jejich vyřizování ho tak mohli oddálit až o několik let.

Dalším prostředkem, jak omezit narůstající počet revizí, se stalo zúžení okruhu věcí, v nichž se uplatňovaly. Na sněmu v roce 1610 bylo přijato usnesení, že se mohou týkat pouze záležitostí cti a hrdla nebo dědictví, v jiných případech se zakazovaly. Ve věcech hrdelních a cti měly suspenzivní (odkladný) účinek, tzn. exekuce nebyla možná do jejich rozsouzení. V dědických sporech tento účinek nenastával. Exekuce se připouštěla, ale pokud došlo ke změně původního ortelu, musel nepravý dědic vydat předmět dědictví pravému dědici.⁴⁸⁷

Avšak sněmovní vymezení záležitostí, kterých se mohly týkat revize, neznamenal nikterak převratnou změnu, jednalo se pouze o uzákonění praxe, která se dodržovala již řadu let. V knihách ortelů vrchního práva vedených v Mladé Boleslavi (1546-1616) je zaznamenán první případ, kdy revize nebyla připuštěna, protože se netýkala cti ani hrdla, 13. srpna 1582. Jedná se o výše uvedenou revizi Hynka Stařímského z Mladé Boleslavi. Jak jsem poznamenal, Hynek nedodržel

---

⁴⁸⁶ *Sněmy české XI*, s. 183.

⁴⁸⁷ Glücklich, J., *Nová redakce zemského zřízení*, s. 349.

čtrnáctidenní lhůtu, zároveň je však v rozhodnutí výslovně stanoven další důvod odmítnutí revize, a to absence věci cti nebo hrdla. Na závěr se boleslavské městské radě přikazuje, aby bezodkladně vykonala ortel apelačního soudu.⁴⁸⁸

Jiný případ v jmenovaných knihách je z 7. září 1584, kdy komorní soud zamítl revizi ze Starého Města pražského. Opět se netýkala *pocivosti ani hrdla*.⁴⁸⁹ Stejně jako v předchozím rozhodnutí ale chybí zmínka o dědictví jako možném okruhu věcí, v nichž se revize připouští. První dědický spor, v němž se uplatnila revize, se v mladoboleslavských soudních knihách objevuje až v roce 1594. V první instanci se jím zabýval soud Nového Města pražského.⁴⁹⁰ Vzhledem k tomu, že knihy ortelů vrchního práva se vedly u městského soudu jako pomocné knihy, které měly sloužit konšelům jako „vzorník“ pro jejich rozhodování, zaznamenávaly se v nich z nějakého hlediska důležité právní kauzy. Proto se dá předpokládat, že pokud by byly přijímány revize v dědických při ve větší míře předtím, byly by v tomto prameni zachyceny již dříve. Tomu svědčí i zmiňovaná odmítnutí revizí z let 1582 a 1584, která uvádějí pouze pocivost a hrdlo jako okruh záležitostí, v nichž je přípustný tento opravný prostředek. Lze tedy učinit závěr, že po faktickém omezení revizí na věci cti a hrdla následuje rozšíření o oblast dědických sporů.

Další revize v dědické záležitosti je v mladoboleslavských soudních knihách zachycena detailněji. Spor vedla v letech 1612/1613 měšťanka Starého Města pražského Voršila z Cimburka, manželka Jiříka Škréty Šotnovského, s doktorem Adamem Starším Lehnárem z Kauby o pozůstalost po Oldřichu Rabštejnském z Čihanova. Oldřich nese-psal kšaft, proto měl jeho statek připadnout nejbližšímu pokrevnímu příbuznému. V prvoinstančním rozsudku z 6. dubna 1612

---

⁴⁸⁸ Státní oblastní archiv Mladá Boleslav. Archiv města Mladá Boleslav, Knihy soudní (sign. II B A 1), pag. 70, 230-231.

⁴⁸⁹ Tamtéž, pag. 39-40.

⁴⁹⁰ Tamtéž, pag. 100-101.

priznali staroměstští konšelé majetek Voršile, neboť dostatečně prokázala svědky a jinými důkazy, že je dcerou Anny Štefkové, sestry zesnulého Oldřicha. Byla tedy jeho neteří a měla tak přednost před Adamem z Kauby, druhou stranou sporu, který byl ujcem nebožtíka, neboť matka Oldřicha Eva z Kauby byla Adamovou sestrou. Adam v rozepři argumentoval tím, že zemřelý Oldřich říkal za svého života, že Adam je jeho nejbližším pokrevním příbuzným a kdyby zemřel dříve, nikdo jiný než on by po něm nedědil. První instance toto ústní příslibení neuznala, protože nebylo potvrzeno kšaftem ani zápisem do městských knih, *jak řád a právo vyměřují*. Na závěr ještě stanovila Voršile povinnost, aby zaplatila k záduší Matky Boží před Týnem a sv. Havla, co jim Oldřich písemně připověděl a s čímž Voršila (stejně jako Adam) před soudem souhlasila v případě úspěšného sporu.⁴⁹¹

Apelační soud ortel reformoval 26. července 1612 tak, že Voršile jako nejbližší pokrevní příbuzné potvrdil dědictví pouze nemovitého majetku, kdežto movitý majetek priznal Adamovi. Ve zdůvodnění se odvolává na *příklady vyšších též nižších soudů, že takové ústní dání při statcích mohovitých průchod svůj mívalo a postačovalo prokázat*.⁴⁹² Vzal v úvahu rozhodovací praxi ostatních soudů, s níž se při své činnosti bohatě setkával, a dovedil z ní obyčej, který nebyl kodifikován. V rozsudku se vypořádal také s dluhy k záduší, jež se měly zaplatit jak ze statku nemovitého, tak movitého. Nespokojený Adam žádal apelační rady o vysvětlení jejich ortelu. V odpovědi z 28. srpna 1612 opakují výrok i zdůvodnění, provádějí výčet movitých věcí (oblečení, nábytek, klenoty, hotové peníze, pohledávky na hotové peníze) a ohledně peněz na záduší stanoví, že náležitým zaplacením jsou povinni Voršila i Adam.⁴⁹³

---

⁴⁹¹ Státní oblastní archiv Mladá Boleslav. Archiv města Mladá Boleslav, Knihy soudní (sign. II B A 1), pag. 52-55.

⁴⁹² Tamtéž, pag. 55-57.

⁴⁹³ Tamtéž, pag. 57-58.

Právo Voršily z Cimburku ke statku po Oldřichovi Rabštejnskému z Čihanova uznalo též rozhodnutí o revizi z února 1613. Revize v tomto případě byla vyřízena zhruba půl roku po vydání rozhodnutí apelačního soudu.

Podobně jako u apelace, platil se také za revizi poplatek.⁴⁹⁴

Rozhodnutí o revizi bylo poslední možné rozhodnutí v instančním postupu. Jeho výkon se ukládal soudu prvního stupně, který ho měl provést s *urychlením*, jak píše Stránský.⁴⁹⁵ V samotných rozhodnutích o revizi se např. užívalo spojení *bez zbytečného prodlévání*.⁴⁹⁶

4.4. Příklady ze soudní praxe apelačního soudu

Nový odvolací tribunál zahájil svoji aktivitu velmi rychle, když uvážíme, že byl zřízen 20. ledna 1548 a první rozsudek vydal již 8. února téhož roku. Reformoval v něm ortel Starého Města pražského ve věci závěti Anny Chodovské z Chrastu, která odkázala dva domy Jiřímu Vosovskému z Adlaru. V pořadí druhá apelace přišla z Nového Města pražského a také v tomto případě soud napravil ortel.⁴⁹⁷

Už první rok nebyl chudý na doručené apelace. Celkem došly 104 z 28 různých míst, přičemž údaj pochází z české řady ortelů apelačního soudu, tzn. netýká se německy mluvících oblastí. Nejvíce zaměstnávala agendu apelačního soudu odvolání z Nového Města pražského, kterých dorazilo šestnáct. Jednalo se přesně o dvojnásobný počet oproti Starému Městu pražskému. Nechci se zabývat důvody tohoto poměru mezi oběma pražskými městy na počátku činnosti apelační stolice, neboť ho zapříčinil celý soubor objektivních a subjektivních faktorů

---

⁴⁹⁴ Klabouch, J., *Staré české soudnictví*, s. 229

⁴⁹⁵ Stránský, P., *O státě českém*, s. 284.

⁴⁹⁶ Státní oblastní archiv Mladá Boleslav. Archiv města Mladá Boleslav, Knihy soudní (sign. II B A 1), pag. 231.

⁴⁹⁷ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 102 (sign. 23/161/3), Kniha českých ortelů (1548), fol. 2-5, Apelační soud, kn. č. 96, fol. A1-A4.

dnes těžko přesně zjistitelných. Určitě v tom sehrál roli počet obyvatel a dále můžeme jen spekulovat, že to mohly být též větší zvyk a zkušenosti novoměstských s apelacemi, kteří se po léta odvolávali k vrchnímu právu do Starého Města pražského, zatímco od staroměstského soudu se k další instanci neodvolávalo. Částečným důvodem mohla být také neochota staroměstských podřizovat se královskému tribunálu jako konečné instanci.

Za Novým Městem pražským byl co do počtu apelací Žatec s deseti podanými návrhy, pak následovaly Staré Město pražské a Hradec Králové s osmi odvoláními, po šesti apelacích přišlo z Nymburka a Kolína, po pěti z Kadaně, Chrudimi a Litomyšle a čtyři z Klatov. Z ostatních míst přezkoumávali apelační radové tři a méně ortelů: Litoměřice, Vysoké Mýto, Jaroměř, Beroun a Menší Město pražské (3); Tábor, Mělník a Stríbro (2); Slaný, Kopidlno, Hořice, Mladá Boleslav, Nový Bydžov, Benátky nad Jizerou, Český Brod, Karlštejn (1). Kromě toho potvrdili dva nálezy strahovského a slovanského opata.⁴⁹⁸

Některá česká města reagovala na existenci nové odvolací stolice poměrně pružně, neboť k ní zasílala po jejím zřízení apelace od rozsudků vydaných ještě v roce 1547. Ze 104 odvolání, která byla doručena soudu během roku 1548, se devět týkalo věcí rozsouzených v předcházejícím roce (po dvou přišla ze Starého Města pražského, Nového Města pražského, Kadaně, Tábora, jedno bylo z Litomyšle).⁴⁹⁹ Jedna z došlých apelací směřovala proti rozsudku Starého Města pražského ještě z roku 1546.⁵⁰⁰

Ze 104 ortelů, které nová stolice projednávala během prvního roku činnosti bylo reformováno 41 (39,4%) a confirmováno 63 (60,6%).⁵⁰¹ K stejným výsledkům dospějeme, když učiníme časově omezenou sondu do nymburských rozsudků na počátku 50. let 16.

---

⁴⁹⁸ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 102, fol. 2-101.

⁴⁹⁹ Tamtéž, kn. č. 102, fol. 2-12.

⁵⁰⁰ Tamtéž, fol. 25.

⁵⁰¹ Tamtéž, fol. 2-101.

století. V letech 1550-1551 zjistíme pět reformací (39,4%) a osm konfirmací (60,6%) z celkového počtu 13 odvolání posuzovaných apelačním soudem⁵⁰². Podobný poměr uvádí J. Dobiáš u Pelhřimova: z 26 apelací, které přišly v letech 1555-1615, bylo napraveno 12 (45%) a potvrzeno 14 rozsudků (55%).⁵⁰³

Z těchto čísel nevyplývá, že by apelační radové nadužívali možnost změnit prvoinstanční rozsudky. Nicméně relativně velký počet opravených rozhodnutí nevypovídá příliš lichotivě o kvalitě městského soudnictví. Samozřejmě některé spory byly velmi složité, a proto i náročné z hlediska rozhodování měšťanů bez právnického vzdělání, kteří soudili ve městech. Na druhou existovaly téměř křiklavé případy nesprávných rozhodnutí. Jako příklad je možné uvést kauzu sladovnických tovaryšů Matouše, Jana a Beneše projednanou berounským soudem. Uvedení tovaryši se dostali do půtky se dvěma havíři ze Svaté hory. Podle svědků vytáhl sladovník Jan jednomu havíři meč a začal s ním oba bít, až na zemi zůstal ležet zsekán Kryštof Flašer. Berounští konšelé však Jana a jeho druhy zprostiti viny, neboť podle svědků neměli na sobě žádnou krev. Oproti tomu apelační soud uznal Jana vinným, neboť všechny skutečnosti svědčily v jeho neprospěch a neprokázal, že by havíře Flašera zsekal někdo jiný. Za jeho zranění odpovídali i zbylí tovaryši Matouš a Beneš jako pachatelovi pomocníci.⁵⁰⁴

Motivem pro některá rozhodnutí městských rad, která už na první pohled neodpovídala právu, byly někdy osobní vztahy jejich členů k souzeným osobám. Takových případů si všímá také Jaroslav Pánek u vlašimské městské rady.⁵⁰⁵

---

⁵⁰² Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 97 (sign. 20/266), Nálezy a ortely pro kraje Hradecký, Boleslavský a Plzeňský, fol. 26-67.

⁵⁰³ Dobiáš, J., *Dějiny král. Města Pelhřimova*, s. 198-199.

⁵⁰⁴ Apelační soud, kn. č. 102, fol. 38-39.

⁵⁰⁵ Pánek, J., Hrdelní soudnictví na Vlašimsku v 16.-17. století. *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*, 1982, roč. 23, s. 171.

Přestože českých 104 odvolání, která projednával apelační soud během prvního roku, nebylo rozhodně málo, časem tento počet narůstá. Podílí se na tom více faktorů, které spolu souvisí. Mezi hlavní z nich patří prosazování pravomoci nové instituce a dále vzrůstající počet právních vztahů mezi lidmi a z nich vyplývajících sporů. Pro lepší představu o vývoji objemu vyřizovaných apelací zařazují následující tabulky s jejich počty, jak je zachycují česká řada knih ortelů apelačního soudu ve vybraných letech:⁵⁰⁶

Rok	1548	1554	1559	1568	1569	1570	1571	1572
Počet	104	114	162	393	388	505	458	432

Rok	1573	1581	1589	1599	1608	1609	1618	1619
Počet	520	514	458	420	381	403	158	4

Z přehledu je patrné, že v padesátých letech počet apelací pozvolně narůstal, ale během následujícího desetiletí se více než zdvojnásobil. Od počátku 70. let dochází k jeho stagnaci. Na tom může mít částečně vliv i nařízení Maxmiliána II. z roku 1570, aby byl potrestán každý, kdo zneužije apelace (viz výše). Spíš se ale domnívám, že došlo pro toto období k faktickému dosažení maxima, které oscillovalo zhruba mezi 400 až 500 odvoláními za rok a pro další růst nebyl již prostor.

Malé množství apelací v letech 1618-1619 souvisí s vypjatou situací při stavovském odboji. V roce 1619 byly vyřízeny jen čtyři odvolání, z nich tři přišla ještě v roce 1618 (15.května, 16.května, 7. prosince) a jedno 21. února 1619. Dvě byla z pražského židovského města, po jednom ze Starého a Nového Města pražského. Poslední ortel byl určen pro Nové Město 14. března 1619. Potom apelační radové přestali na čas zasedat a první vyřízená apelace se objevuje až v roce

⁵⁰⁶ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 102, 105, 109, 115-117, 120, 123, 126, 133.

1622. Přišla ze Starého Města pražského.⁵⁰⁷ Administrativní aparát soudu ale vyvíjel nějakou činnost i během tohoto období. Svědčí o tom poznámka učiněná u rozsudku, který byl vydán jako poslední pro rok 1618. Podle ní došlo k jeho expedici 17. ledna 1620.⁵⁰⁸

Dále se budu věnovat některým případům, se kterými se setkali apelační radové při soudní praxi.

Odvolání se týkala velmi často peněžních závazků. Soud se zabýval dluhy několikrát již první rok své činnosti. Trochu paradoxně to bylo v žatecké kauze z roku 1548, v níž žalovala Anna Beránková svoji věřitelku Zuzanu Staňkovou o náрек poctivosti. Zuzana Staňková urazila žalobkyni na cti a podle městského soudu se jí měla za to odpovídat. Rada nad apelacemi ale rozhodla, že nejprve odpovídá Anna Beránková za svůj dluh vůči manželům Janu a Zuzaně Staňkovým a teprve po splnění závazku se může domáhat svého práva, které se jí *nezavírá*.⁵⁰⁹

V roce 1551 napravil apelační soud rozsudek Nymburku z roku 1550, který řešil spor mezi urozeným pánem Mikulášem Otmarem z Holohlav a na Skalici a Jiříkem, synem Lukáška Toboláře. Mikuláš Otmar z Holohlav žaloval Jiříka o 50 kop českých grošů, které mu dlužil jeho otec. V prvním stupni nebylo žalobě vyhověno, neboť se žalobce neprokázal v souladu s právem sedmi svědky a objevily se pochybnosti o pravosti podpisu Lukáška na dlužním úpisu. Apelační soud však konstatoval, že se úpis nachází neporušen a Jiřík jako dědic a držitel statku svého otce musí zaplatit dlužnou částku. Pro dobrovolné splnění stanovil lhůtu dvou neděl.⁵¹⁰ O této lhůtě jsem pojednal již v souvislosti s exekucí. Upravují ji Koldínova Práva městská, ale byla aplikována již dříve.

---

⁵⁰⁷ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 134 (sign. 24/299), Kniha českých ortelů pro léta 1622-1625, fol. 1.

⁵⁰⁸ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 133, nečíslováno.

⁵⁰⁹ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 102, fol. 69.

⁵¹⁰ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 97, pag. 43-44.

Někdy věřitel uplatňoval pohledávku jak u svého, tak dlužníkovu soudu. Nymburský měšťan Martin Kupec měl dluh vůči některým litoměřickým měšťanům. Práva se domáhal nejprve u litoměřické stolice a když tam nepochodil, obrátil se do Nymburka. Nymburský rozsudek pak ještě projednávali radové nad apelacemi, kteří ho potvrdili (1552).⁵¹¹ Peněžní plnění bylo též předmětem sporu Adama Budovce z Budova a na Janovičkách s Václavem Apatykářem z Mladé Boleslavi o 50 kop grošů, který se dostal rovněž před nymburský soud. Budovci jako žalující straně bylo vyhověno až v ortelu apelačního soudu z roku 1554, podle něhož Václav Apatykář musel zaplatit požadovanou sumu.⁵¹²

Zajímavý případ dluhu přišel k apelačním radům od poděbradské městské rady. Jan Raut si půjčil od Víta Hlaváče 52 kop a 3 české groše, které nesplatil. Po smrti Víta žalovali jeho dědici Jana Rauta o splacení částky. Na žalující straně vystupovali poručníci sirotek po Janu Hlaváčovi (patrně synovi Víta) a Vítovy dcery Dorota a Magdalena. Jan Raut se bránil tím, že nebožtíkovi Vítovi poslal za jeho života čtyři voly a nechal mu vozit seno, na což měl svědky. Proto chtěl započíst toto nepeněžitě plnění na svůj dluh. Apelační soud rozhodl v roce 1555, aby Jan Raut nedával žalobcům víc než 15 kop, které uznával jako svůj dluh.⁵¹³

Dalším častým okruhem věcí, které projednávala rada nad apelacemi, se staly dědické záležitosti. Těch se týkala také zmiňovaná první apelace ze Starého Města pražského. Poměrně pravidelně se objevovaly případy, kdy se strana domáhala pozůstalosti pouze na základě *ústního dáni*. Zůstavitel jí něco slíbil za svého života, aniž by o tom sepsal závěť. To byla příčina sporu mezi Brandýsem nad Labem a kapitulou ve Staré Boleslavi, který se soudil v první instanci na Mělníku. Vilím z Brandýsa veřejně přislíbil kapitule svůj statek, ale po

---

⁵¹¹ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 97, pag. 89-92.

⁵¹² Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 97, pag. 207-209.

jeho smrti si na něj dělala nárok brandýská městská rada, neboť zemřel bez dědiců a závěti. Apelační radové rozsoudili (1578) věc standardně jako v podobných případech. Ústní dání připustili pouze u movitostí, takže nemovitý majetek připadl městu.⁵¹⁴ Stejně neuspěl Jiří Kafka z Hostomic s tvrzením, že mu zesnulý Petr Tvrdočel slíbil *v šenkovních domech* dát po smrti svůj statek. Těsně před smrtí sepsal Tvrdočel závěť ve prospěch Anny Vondrové a Kafkovi nepomohla ani apelace do Prahy. Apelační soud potvrdil prvoinstanční rozsudek z Knína (1563).⁵¹⁵

V některých případech bylo třeba řešit rozpor mezi závětí a svatební smlouvou, která upravovala majetkové poměry po smrti jednoho z manželů. Tak tomu bylo např. u prvního odvolání z Nymburka z roku 1548. Dorota Smetánková žalovala Ambrože Pekelského o postoupení statků, které ji odkázal zesnulý manžel Jiřík Hořátevský.⁵¹⁶

Poměrně hojným předmětem apelací byl nářek poctivosti (cti). V těchto kauzách se žalující bránili proti urážkám na cti. Takto byla žalována Dorota Smetánková Jeronýmem Kantůrkem v roce 1549. Nazvala ho lhářem, a protože své tvrzení nedokázala, musela mu zaplatit peněžité plnění.⁵¹⁷ Některé osoby se do těchto problémů dostávali vícekrát. V roce 1551 napravil apelační soud dva nymburské ortely o nářku poctivosti. V obou případech se stal žalovaným Matouš Kautek. Poprvé urazil královského písaře na Poděbradech Jindřicha z Velechova, podruhé nymburského radního písaře Pavla.⁵¹⁸ Pokud se žalovanému podařilo prokázat pravdivost svých slov, nebyl žalujícímu

---

⁵¹³ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 97, pag. 230-232.

⁵¹⁴ Státní oblastní archiv Mladá Boleslav. Archiv města Mladá Boleslav, Knihy soudní (sign. II B A 1), pag. 59-60.

⁵¹⁵ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 98, pag. 749-751.

⁵¹⁶ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 97, pag. 1.

⁵¹⁷ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 97, pag. 18.

⁵¹⁸ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 97, pag. 58-60.

ničím povinen. Takto spor vyhrál Viktorin z Markvatic, když dokázal, že Kryštof Šenkýř *nepořádnou manželku pojal*.⁵¹⁹

Apelační radové museli napravovat špatné výklady smluv mezi stranami, které ve svých rozhodnutích učinily soudy nižší instance. K tomu došlo ve sporu rytíře Oldřicha Zapského ze Zap a na Dubči s Mikulášem Bakalářem od Černé růže z roku 1548. Matka Oldřicha Zapského Žofka Dubecká uzavřela kupní smlouvu s Bartošem z Hradišť, v níž mu prodala zahradu, která náležela k jejímu domu. Smlouva obsahovala doložku, že kupující Bartoš nebo jeho *buducí* (právní nástupci) musí prodat zahradu za stanovenou sumu Oldřichovi Zapskému, pokud o to projeví zájem. Po smrti matky Oldřich chtěl získat zahradu zpět, ale nástupce Bartoše Mikuláš Bakalář odmítal zpětný prodej. Oldřich Zapský ho proto žaloval u soudu Nového Města pražského. Žalobě nebylo vyhověno a věc se dostala před apelační soud. Ten rozhodl, že Mikuláš Bakalář je povinen vydat zahradu, pokud Oldřich zaplatí sjednanou částku, a to do čtrnácti dnů. Odůvodnil to tím, že Žofka Dubecká časově neurčila ani neomezila doložku o zpětném převodu zahrady, a proto záleží pouze na svobodné vůli jejího syna Oldřicha, kdy tak učiní.⁵²⁰

Mezi apelacemi převládaly zřetelně civilněprávní věci nad trestněprávními. Nebylo tomu jen proto, že civilní věci dominovaly i v rozhodování soudů první instance. V trestněprávních záležitostech se skutečně odvolávalo méně. Je to možné doložit na činnosti staroměstského soudu v letech 1548-1560. Ze 425 řešených civilněprávních sporů, se strany odvolaly v 76 případech, tj. 17,9%, zatímco v trestněprávních věcech šlo pouze o 14 z 293 případů (4,8%).⁵²¹

---

⁵¹⁹ Státní oblastní archiv Mladá Boleslav. Archiv města Mladá Boleslav, Knihy soudní (sign. II B A 1), pag. 74.

⁵²⁰ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 102, fol. 50-52.

⁵²¹ Kreuz, P. K charakteristice procesního jednávání, s. 76.

V roce 1555 potvrdil apelační soud rozsudek Nymburku, který odsoudil Staňka ze Žitěnína za vraždu Martina, syna Matěje Neřádka. Podle svědků ho udeřil sekyrou a zranil mečem. Na následky zranění Martin zemřel. Martinův otec Matěj Neřádek z Kostelce se pak domáhal práva jako žalobce. Protože žalobce i žalovaný byli poddaní, zastupovala je před soudem jejich vrchnost. Jménem Matěje Neřádka vystupoval Vilém Trčka z Lípy a na Veliši, jménem Staňka Kateřina z Harasova.⁵²²

Jak jsem uvedl, podle zřizovací instrukce Ferdinanda I. postupoval apelační soud při posuzování apelací na základě práva používaného u první instance. V některých rozsudcích, které projednával, se nachází odkaz na příslušnou normu daného práva. Jako příklad mohu uvést confirmovaný ortel nymburského soudu z roku 1551 v záležitosti Daniela Kramáře jako žalujícího a Kateřiny, vdově po Janu Augustýnovi, jako žalované, který latinsky uvádí aplikované ustanovení saského zrcadla (jinak je celý rozsudek v češtině). Podle něj se Kateřina musela podrobit vyhlášenému ortelu, protože se neodvolala ve lhůtě dvou neděl.⁵²³

Někdy obsahuje ortel apelačního soudu také odkaz na zemské zřízení. Ve sporu nymburských kramářů s Židy Chajmem a jeho synem Šalkem kvůli užívání kramářských živností cituje ustanovení zemského zřízení, podle něhož jsou trhy v městech a městečkách svobodné. Z tohoto důvodu apelační radové napravili původní rozsudek a deklarovali, že o trhových dnech mají Chajm se Šalkem právo provozovat kramářskou živnost *na jednom krámě*, které jim nymburští kramáři upírali.⁵²⁴

V prvoinstančním a odvolacím řízení docházelo k zastupování stran jinou osobou. Kromě obligatorního zastoupení nezletilých sirotků poručníky, např. ve věci dluhu Jana Rauta z roku 1554,⁵²⁵ vystupovali

---

⁵²² Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 97, pag. 217-219.

⁵²³ Tamtéž, pag. 41-42.

⁵²⁴ Tamtéž, kn. č. 97, pag. 44-45.

⁵²⁵ Tamtéž, pag. 230-232.

často manželé na místě svých manželek. Jan Řezáč tak žaloval jménem manželky Doroty Viktorina Kociána v roce 1549.⁵²⁶ Jiřík Antoš dvakrát zastupoval ženu Johanu proti Janu Voříškovi, Dorotě z Jičína a jejich přátelům před nymburským soudem v letech 1549 a 1550 (apelační radové rozhodli o odvolání v roce 1550 a 1551).⁵²⁷

Z procesního hlediska jsou zajímavé apelace, které se týkají důkazních prostředků, zejména svědků. Stávalo se, že konšelé městského soudu nechtěli připustit některá svědectví a až apelační soud zjednal nápravu.⁵²⁸ Jindy se strana odvolala, protože jí prvoinstanční soud odepřel právo vyjádřit se k výpovědím svědků. Takovou apelaci zaslala Kateřina, manželky Adama, od mladoboleslavského práva. Apelační radové jí vyhověli (1609). Nepřiznali jí však náhradu nákladů.⁵²⁹

Spory se vedly také o pravdivost svědectví. V roce 1607 mladoboleslavský soud *odložil hlavní při* mezi plnomocníky Karla z Vartemberka a Michalem Šmejdiřem s manželkou Annou, protože bylo zpochybněno svědectví Matouše Perníkáře. Plnomocníci ho označili za falešné a tvrdili, že to mohou dokázat. Do doby, než prokážou tuto skutečnost, neměl spor pokračovat. Nicméně rada nad apelacemi rozhodnutí reformovala (1607) tak, že první instance nemá věc protahovat a musí vynést rozsudek. Argumentovala, že podle práva měl být svědek zpochybněn ihned *při publikování průvodů* (důkazů), což se nestalo.⁵³⁰

V souvislosti s činností apelačního soudu se chci zmínit o institutu očišťovací přísahy. Jednalo se o důkazní prostředek využívaný při důkazní nouzi. Soud mohl připustit místo jiného důkazu přísahu. Ukládal ji až ve vynesném rozsudku. Objevuje se nejen

---

⁵²⁶ Tamtéž, pag. 7.

⁵²⁷ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 97, pag. 26-27, 46-48.

⁵²⁸ Státní oblastní archiv Mladá Boleslav. Archiv města Mladá Boleslav, Knihy soudní (sign. II B A 1), pag. 95.

⁵²⁹ Tamtéž.

⁵³⁰ Tamtéž, pag. 217-218.

v ortelech nižších soudů, ale užívají ji též apelační radové. V roce 1560 řešili kauzu Jana Jandy ze Starého Města pražského v souvislosti s pozůstalostí po Jiříku Pečárkovi. Bez přítomnosti staroměstského rychtáře odpečetil dům zemřelého, aby se prý přesvědčil, jaké pokoje a svršky se tam nacházejí. Některé šaty si přitom měl odnést. Byl sice sepsán inventář, ale nepodařilo se prokázat, kdy byl vlastně vyhotoven. Apelační soud mu uložil, že musí do dvou neděl od přečtení ortelu složit přísahu, že z domu nic nevzal. Jinak se mělo dát za pravdu Anně Pečárkové, manželce zesnulého, jako druhé straně.⁵³¹

Důkazy chyběly také Ondřeji Zvoníkovi z Mladé Boleslavi. V žalobě u soudu v Budyni nad Ohří se domáhal zaplacení dluhu za ryby. Peníze si půjčil Ondřej Starý, který již zemřel, a tak Ondřej Zvoník uplatňoval svůj nárok proti jeho dědici Šebestiánovi. První stolice dluh neuznala (1557) právě z důvodu nedostatku důkazů. Reformace (1559) od apelačního soudu umožnila žalujícímu, aby dluh dokázal přísahou.⁵³²

Nařazený rozsudek Březnice z roku 1553 nařídil Blažejovi (Bláhovi), obžalovanému z vraždy Martina Pilného, aby se očistil přísahou, kterou měl učinit bosýma nohama v kleče.⁵³³

V 16. století nebyla očišťovací přísaha svázána tak velkým formalismem jako dříve, kdy nedodržení formy mělo za následek její nulitu. V takových případech se jednalo o tzv. přísahu se zmatkem neboli kléskou. K nulitě stačilo, když se přísahající zmýlil ve slově nebo jiné formalitě (povstal dříve nebo se dotkl kříže jinak, než měl). Přísahy s kléskou se však udržely ve městech saského práva, která v procesu kladla větší důraz na dodržování forem. Proto se s nimi setkal i apelační soud. Na konci 50. let 16. století posuzoval odvolání Václava Krejcara ve věci ztráty tuny candátů na trhu, kterou projednal v první instanci

---

⁵³¹ Státní oblastní archiv Mladá Boleslav. Archiv města Mladá Boleslav, Knihy soudní (sign. II B A 1), pag. 15.

⁵³² Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 98, pag. 615-616.

⁵³³ Tamtéž, pag. 536-539.

lounský soud. Uložil Krejcarovi složit přísahu. Celou přísahu nejprve přečetl tzv. rotník, jenž potom předříkával jednotlivá slova. Přisahající je po něm opakoval. Krejcar se ale učinil některé nepřesnosti, a proto ztratil při. Nejvýznamnějšího omylu se dopustil záměnou slova *vědomě* za *nevědomě*. Krejcar se odvolal a apelační radové rozhodli, že má být připuštěn k přísaze ještě jednou. Podle jejich odůvodnění se totiž neprokázalo, že by nevykonal přísahu ve správném znění úmyslně.⁵³⁴

Jak již bylo uvedeno, do působnosti apelační komory patřilo též projednávání apelací od hraničních soudů. Nebyly příliš četné, např. z Boleslavského kraje přišly v první dekádě její činnosti dvě z roku 1552 a 1554. V obou případech byly ortely napraveny.⁵³⁵

Není bez zajímavosti nahlížet na vyřizované apelace z hlediska osob, jichž se týkaly. V různých věcech totiž opakovaně vystupovali titíž účastníci, popř. jejich rodinní příslušníci. Z třinácti nymburských případů, které projednával apelační soud v letech 1548-1550, v pěti vystupuje Dorota Smetánková – třikrát jako žalobce, dvakrát jako žalovaná. Rovněž pětkrát figuruje v ortelech jméno Matouše Opendy. Ten byl žalován ve čtyřech kauzách a pouze v jedné podal žalobu.⁵³⁶ S oběma se setkáme i v rozsudcích z pozdějších let. Vzhledem k tomu, že věci spolu většinou nesouvisely, lze usuzovat, že se často dostávali do sporů s ostatními měšťany. Ty pak musel řešit městský a následně apelační soud. Vícekrát se objevují v agendě apelací též další Nymburčané jako např. Dorota Opendová, Jiřík Kramář, Daniel Kramář, Jan Augustin aj.⁵³⁷

---

⁵³⁴ Winter, Z., *Kulturní obraz českých měst II*, s. 702-704.

⁵³⁵ Národní archiv. Apelační soud, kn. č. 97, pag. 97-98, 204-207.

⁵³⁶ Tamtéž, pag. 1-40.

⁵³⁷ Tamtéž, pag. 1-232.

5. Závěr

Apelační soud vznikl jako jeden z důsledků porážky protihabsburské opozice v roce 1547 a směřoval především k posílení pozice panovníka ve vztahu k městům. Jednalo se o soud královský, jenž byl zřízen panovníkem, který zároveň určil pravidla jeho organizace a činnosti. Jednotliví členové soudu včetně prezidenta a též nejvýznamnější příslušníci administrativního aparátu byli uváděni do úřadu na základě jmenovacího aktu krále. Král je vybíral zejména podle stupně jejich loajality k panovnické moci, i když zohledňoval i jiná kritéria. Tyto osoby neměly charakter nezávislých a nestranných soudců, nýbrž šlo placené úředníky, kteří odpovídali panovníkovi a mohli jim být kdykoli odvoláni. Královská moc vykonávala nad soudem plnou kontrolu. Oproti tomu stavovská obec neměla přímý vliv na otázky týkající se tribunálu. Mohla využívat jen nepřímé prostředky působení na krále, ale záleželo pouze na něm, zda jí vyhoví nebo ne. Apelační komora coby odvolací instance od městských soudů v zemích Koruny české se tak stala nástrojem dozoru panovnické moci nad výkonem městského soudnictví. Měla povahu ústředního byrokratického orgánu soudního typu, ale o soud v moderním smyslu se nejednalo.

Kompetence nového tribunálu se v druhé polovině 16. a na počátku 17. století uplatňovala nejen ve vztahu k soudům královských měst, která jsou výslovně uvedeny ve zřizovací instrukci, ale také vrchnostenských, dále vůči hraničním soudům, purkmistru hor viničných, židovským samosprávám. Na základě ojediněle zaznamenaných případů nelze ještě učinit závěr, že by se obecně prosadila i vůči soudní pravomoci církevních prelátů. Co se týče vrchnostenských měst, existovaly velké rozdíly v tom, jak se podřizovala nové instanci. Nicméně lze konstatovat, že jejich vrchnost obecně

nebyla nakloněna apelacím na Pražský hrad, neboť to považovala za omezování svých práv. V Čechách dosáhl apelační soud uznání poměrně rychle, o čemž svědčí počet narůstajících odvolání, který se na počátku třetí dekády jeho činnosti téměř zpětinásobil. Narážel sice na odpor některých měst a vrchností, ale zdaleka ne v takové míře jako na Moravě. V Horní Lužici a bezprostředních slezských knížectví apelační radové vyřizovali dokonce odvolání od stavovských soudů.

Apelační soud netvořil pouze prostředek upevnění panovníkovi moci. Jeho význam byl mnohem širší. Na jeho rozhodování se podíleli univerzitně vzdělaní právníci, což se projevilo zkvalitněním soudnictví. Jejich podíl nebyl rozhodně zanedbatelný, neboť názory odborníků měly fakticky značný vliv mezi ostatními právníky nevzdělanými členy soudu. Apelační soud svojí autoritou působil nepřímo i na sjednocování rozhodovací praxe soudů první instance. Zasáhl též do procesu unifikace městského práva ve prospěch českého (pražského) práva, když podpořil Koldínův zákoník. Nezastupitelnou roli sehrál v zavádění římsko-kanonického procesu. Opět to bylo kvůli právníkům, kteří působili na doktorské lavici. Díky němu docházelo v určité míře také k oslabování přílišného formalismu v soudnictví. Obecně nebyl nakloněn striktnímu dodržování předepsaným formulí v procesu, což se projevilo v jeho rozhodovací praxi.

Vytvořením nového odvolacího soudu Ferdinand I. prakticky rozbil dosavadní instanční vazby. Přímo k radě nad apelacemi se neodvolávalo pouze z královských měst, ale také vrchnostenských. Starší literatura hovoří o královských městech jako druhé instanci pro vrchnostenská města a městečka, přičemž se opírá o královskou instrukci z 13. března 1548, ale z pramenů vyplývá, že se takový postup v praxi nevyžadoval.

Rada nad apelacemi má i význam nadčasový. Tím, že se u ní soustřeďovala odvolání od městských soudů, dozvídáme se z jeho působení řadu informací nejen o soudu samém, procesních otázkách a

stavu tehdejšího soudnictví, ale i o životě ve městech té doby. Dochované dokumenty pocházející z jeho činnosti jsou proto nejen důležitým zdrojem poznání pro právní dějiny, nýbrž též pro dějiny každodennosti.

The Court of Appeal. The Origin, Competence and Activity.

The court of appeal was established in January 1548 by Ferdinand I. He ruled in the Czech Lands from 1526 until 1564 and was a member of the House of Habsburg. This house had another important person on the European political scene – the Roman Emperor and Spanish king Charles V who was Ferdinand's brother. The both brothers made similar politics. They wanted to restrict the authority of the Estates in their countries. When Ferdinand I suppressed the revolt of the Czech Estates in 1547, he could break the power of the Estate of Boroughs. He established a new central royal institution – the court of appeal (*consilium apellationum* in Latin). This court affirmed or reformed sentences of municipal courts in Bohemia, Moravia, Silesia, Lower and Upper Lusatia. It received appeals from royal towns and landlord's market towns or townships. It was possible to lodge an appeal against all decisions of municipal courts, but if a person failed the term, he/she could not appeal. The judges of the court of appeal were ten representatives of all Estates in Bohemia (three members of the high nobility, three ones of the gentry, four burgesses) and four erudite lawyers. The court was presided over by the president. The judges including the president were appointed and paid by the king and subordinate to him. So we cannot consider them to be independent judges. The king controlled municipal justice through the court of appeal.

Seznam pramenů a literatury

Edice pramenů

- Extrakt hlavnějších a přednějších artikulov z práv Sasských anebo Magdburských - Srovnání práv pražských s právy magdeburskými. In Hermegild Jireček (ed.), *Spisy právnícké o právu českém v XVI. století*. Vídeň 1883, s. 98-147
- Glücklich, Julius (ed.), *Václava Budovce z Budova korrespondence z let 1579-1619*, Praha 1908
- Helclová, Eva (ed.), *Testament Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic*. In *Porta Bohemica. Sborník historických prací 2*. Litoměřice 2003, s. 95-103
- Janáček, Josef (ed.), *Dačický z Heslova, Mikuláš – Paměti*, Praha 1996
- Janáček Josef (ed.), *Sixt z Ottersdorfu - O pokoření stavu městského léta 154*, Praha 1950
- Ješín z Bezdězí, Pavel, *Posmrtná paměť českým hrdinům*, přel. Karel Hrdina, Praha 1938
- Jireček, Josef (ed.), *Pavel Kristián z Koldína - Práva městská království českého a markrabství moravského*, Praha 1876
- Rejchrtová, Noemi (ed.), *Václav Budovec z Budova – Antialkorán*, Praha 1989
- Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu II*, Praha 1880
- Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu III*, Praha 1884
- Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu IV*, Praha 1886
- Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu XI*, Praha 1910
- Stránský, Pavel. *O státě českém*, Praha 1946
- Vaněček, Václav - Malý, Karel (ed.), *Prameny k dějinám státu a práva v Československu*, Praha 1967

Archivní prameny

- Národní archiv. Apelační soud kn. č. 48, 49, 50, 51 (sign. VII.A.21, VII.A.22., VII.A.23, VII.A.24), Registra taxy české
- Národní archiv. Apelační soud kn. č. 57 (sign. XV.F.9.), Manuál právní nálezů městských opravených od jiných soudů (nejvíce od apelace) 1534-1592
- Národní archiv. Apelační soud kn. č. 68 (sign. A.9.), Manuál apelačního soudu
- Národní archiv. Apelační soud kn. č. 69 (sign. 3344), Seznam zřízených radů a úředníků Apelačního soudu (Instalationes)
- Národní archiv. Apelační soud kn. č. 97 (sign. 20/266), Nálezy a ortely pro kraje Hradecký, Boleslavský a Plzeňský
- Národní archiv. Apelační soud kn. č. 100 (sign. XV.F.10.), Manuál právní, tj. nálezy soudů městských s jich confirmací a reformati od Královské rady nad appellacemi 1548-1563
- Národní archiv. Apelační soud kn. č. 102 (sign. 23/161/3), Kniha českých ortelů (1548)
- Státní oblastní archiv Mladá Boleslav. Archiv města Mladá Boleslav, Knihy soudní (sign. II B A 1)

Literatura

- Adamová, Karolina, Apelační soud v Českém království v letech 1548-1651. In *Pocta akademiku Václavu Vaněčkovi k 70. narozeninám*, Praha 1975, s. 101-112
- Auersperg, Johann Carl, *Geschichte des königlichen böhmischen Appellationsgerichtes*, Prag 1805
- Baxa, Bohumil, *Dějiny práva na území republiky Československé*, Brno 1935

Bělina, Pavel, *Velké dějiny zemí Koruny české X*, Praha – Litomyšl 2001

Bílek, Tomáš Václav, *Dějiny konfiskací*, Praha 1882-1883

Bobková, Lenka, Pönfall neboli Šestiměstí v protihabsburském odboji roku 1547. In *Stavovský odboj roku 1547*. Sborník příspěvků z konference konané v Pardubicích ve dnech 29. a 30. září 1997, Praha-Pardubice 1999

Bůžek, Václav, *Nížší šlechta v politickém systému a kultuře předbělohorských Čech*, Praha 1996

Bůžek, Václav, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha-Litomyšl 2002

Čechura, Jaroslav, *Historie českých spiknutí*, Praha 2000

Čelakovský, Jaromír, *Privilegia měst pražských*, Praha 1886.

Čelakovský, Jaromír, O soudní pravomocnosti panovníka a jeho úředníkův nad církevními korporacemi a královskými městy v Čechách. *Právník*, 1878, roč. 17, s. 775-778

Dobiáš, Josef, *Dějiny královského města Pelhřimova a jeho okolí III/2*, Praha 1954

Glücklich, Julius, *Nová redakce zemského zřízení království českého z posledních let před českým povstáním*, Brno 1936

Haas, Antonín, Právní oblasti českých měst. *Časopis Společnosti přátel starožitností*, 1952, roč. LX

Hoffmann, František, K oblastem českých práv městských. *Studie o rukopisech*, 1975, XIV, s.27-53

Hoffmann, František, O překladech a rozšíření Koldínových Práv městských. In *Městské právo v 16.-18. století v Evropě*, Praha 1982, s. 257-266

Janáček, Josef, *České dějiny. Doba předbělohorská 1526-1547*. Kniha I. Díl I, Praha 1968

Janáček, Josef, *Dějiny Prahy*, Praha 1964

Janáček, Josef, Města v českých zemích v 16. století. *Hospodářské dějiny*, 1979, 4, s. 165-203

- Janáček, Josef, *Přehled dějin Československa 1/2*, Praha Academia, 1982
- Janáček, Josef, *Rudolf II. a jeho doba*, Praha-Litomyšl 1997
- Janák, Jan - Hledíková, Zdeňka, *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*, Praha 1989
- Jireček, Hermegild, *Spisy právnické o právu českém v XVI. Století*, Vídeň 1883
- Jordánková, Hana - Sulitková, Ludmila, Kompetence brněnských radních v předbělohorské době. Porovnání se situací v dalších moravských královských městech. In Fejtová, Olga - Ledvinka, Václav - Pešek, Jiří, *Osm set let pražské samosprávy*, Praha 2002, s. 39-54
- Kalousek, Josef, *České státní právo*, Praha 1892
- Kameníček, František, Archivní rozhledy. *Časopis Matice moravské*, 1892, roč. 16, s. 49-59, 139-144, 238-243, 312-318
- Kameníček, František, Archivní rozhledy. *Časopis Matice moravské*, 1894, roč. 18, s. 48-53, 158-164, 245-254, 340-345
- Kameníček, František, *Zemské sněmy a sjezdy moravské I*, Brno 1900
- Kameníček, František, *Zemské sněmy a sjezdy moravské II*, Brno 1902
- Kapras, Jan, *Právní dějiny zemí Koruny české II*, Praha 1913
- Kapras, Jan, *Přehled právních dějin zemí České koruny*, Praha 1927
- Kasík, Stanislav, *Lobkowiczové, dějiny a genealogie rodu*. České Budějovice 2002
- Kejř, Jiří, Pražská právnická fakulta a právnická univerzita. In *Dějiny Univerzity Karlovy I*, Praha 1995, s. 116-182
- Kindl, Václav, K problematice uplatnění právních poznatků v Čechách a na Moravě v 15. a 16. století (vybrané okruhy). In *Dějiny právního stavu a právnických profesí*, Praha 1999, s. 99-104
- Kindl, Václav, Příležitost k získání a uplatnění právního vzdělání a právních vědomostí v Čechách do počátku dvacátých let 15. století (studenti a učitelé práv, úředníci, písaři a notáři). In *Dějiny právního stavu a právnických profesí*, Praha 1999, s. 85-98

- Klabouch, Jiří, *Staré české soudnictví (jak se dříve soudovalo)*, Praha Orbis, 1967
- Kotyza, Oldřich - Smetana, Jan - Tomas, Jindřich, *Dějiny města Litoměřic*, Litoměřice 1997
- Kreuz, Petr, K charakteristice procesního projednávání trestních případů v českých městech doby předbělohorské. In *Hrdelní soudnictví v českých zemích v 16.-18. Století*, Pardubice 1996, s. 63-100
- Křepelková, Anna, *Apelační soud 1548-1783 (1788). Inventář*, Praha Státní ústřední archiv, 1964
- Kulhánek, František, *Dějiny královského města Nymburka*, Nymburk 1911
- Macek, Josef, *Jagellonský věk v českých zemích 1471-1526 II*, Praha 1994
- Malý, Karel, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Praha 2003
- Malý, Karel, K některým otázkám trestního práva městského v 16. století v Čechách. In *Městské právo v 16.-18. století v Evropě*, Praha 1982, s. 303-312
- Maťa, Petr, *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha 2004
- Maur, Eduard, Nová královská města ve druhé polovině 16. století. In *Městské právo v 16.-18. století*, Praha 1982
- Ott, Emil, *Beiträge zur Receptions-Geschichte des römisch-canonischen Process in den böhmischen Ländern*, Leipzig 1879
- Ottův slovník naučný I-XXVII*, Praha 1888-1908
- Palacký, František, Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků zemských i dvorských ve království českém, od nejstarších časů až do nynějška. Doplnil Jaroslav Charvát. In *Dílo Františka Palackého I*, Praha 1941, s. 325-417
- Pánek, Jaroslav, Český stát a stavovská společnost na prahu novověku ve světle zemských zřízení. In Malý, Karel – Pánek, Jaroslav, *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých*

zemích (1500-1619), Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 7. – 8. prosince 2000 v Praze, Praha 2001

Pánek, Jaroslav, Hrdelní soudnictví na Vlašimsku v 16.-17. století. *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka*, 1982, roč. 23, s. 171

Pánek, Jaroslav, Politický systém předbělohorského českého státu, *Folia historica bohemica*, 1987, 11, s. 41-101

Pánek, Jaroslav, První krize habsburské monarchie. In Stavovský odboj roku 1547. Sborník příspěvků z konference konané v Pardubicích ve dnech 29. a 30. září 1997, Praha-Pardubice 1999, s. 11-28

Pánek Jaroslav - Procházková Eva, Hrdelní soudnictví města Sedlčan v 15.-16. století. *Vlastivědný sborník Podbrdská*, 1979, roč. 16, s. 23-87

Pánek, Jaroslav, Zápas o charakter české stavovské opozice a sněm roku 1575, *Československý časopis historický*, 1980, 28/6, s. 863-887

Pánek, Jaroslav, Zápas o vedení české stavovské obce v polovině 16. století, *Československý časopis historický* 1983, 31/6, s. 855-884

Pešák, Václav, *Dějiny královské české komory od roku 1527*, část I., Začátky organizace české komory za Ferdinanda I., Sborník Archivu Ministerstva vnitra Republiky československé, svazek III, Praha 1930

Pešek, Josef - Svatoš, Michal. Mistr Koldín a právní kultura pražských měst. In *Městské právo v 16.-18. století v Evropě*, Praha 1982, s. 289-298

Peterka, Otto, *Leitmeritz und das Magdeburger Recht*, neuvedeno.

Peterka, Otto, *Rechtsgeschichte der Böhmischer Länder II*. Reichenberg 1928.

Rejchrtová, Noemi, *Václav Budovec z Budova*, Praha 1984

Rukověť humanistického básnictví v Čechách a na Moravě 4, Praha 1973

Ryantová Marie, Ladislav Popel II. z Lobkovic jako první prezident apelačního soudu. In *Stavovský odboj roku 1547*. Sborník příspěvků z konference konané v Pardubicích ve dnech 29. a 30. září 1977, Praha-Pardubice 1999, s. 185-204

Sedláček, August, *Hrady, zámky a tvrze české I-XV*, Praha 1882-1927.

- Schmidt von Bergenhold, Johann Ferdinand, *Monographie des kaiserl. königl. Böhm. Appellations Gerichtes*, Prag 1850
- Slavík, František Augustin, *Dějiny města Vlašimě a jeho statku*, Tábor 1889
- Svárovský, Eduard, *Mladá Boleslav do bělohorské katastrofy*, Mladá Boleslav 1958
- Svatoš, Michal (red.), *Dějiny Univerzity Karlovy I*, Praha 1995
- Šípek, Rudolf, Vrchní správce Christoph Philipp Zickel. Příspěvek k dějinám správy lobkovického panství Neustadt-Störnstein (1656-1675). In *Porta Bohemica. Sborník historických prací 2*. Litoměřice 2003, s. 79-91
- Šmahel, František, Obrysy českého stavovství od konce 14. století do počátku 16. století. *Český časopis historický*, 1992, 90, s. 161-187
- Štěpán, Jan, Ke krystalizačnímu procesu městského práva českého. In *Městské právo v 16.-18. století v Evropě*, Praha 1982, s. 267-278
- Šubert, František Adolf - Borovský, F. A. (red.), *Čechy III/1*, Praha neuvedeno
- Tomas, Jan, Praha – hospodářské a sociální poměry a předpoklady událostí r. 1547. In *Stavovský odboj roku 1547*. Sborník příspěvků z konference konané v Pardubicích ve dnech 29. a 30. září 1997, Praha-Pardubice 1999, s. 145-166.
- Tomek, Václav Vladivoj, *Dějepis města Prahy XII*, Praha 1901
- Válka, Josef, *Morava reformace, renesance a baroka*, Brno 1995
- Válka, Josef, *Stavovská Morava (1440-1620)*, Praha 1987
- Vaněček, Václav, *Dějiny státu a práva v Československu do roku 1945*, Praha 1970
- Vorel, Petr. *Od pražského groše ke koruně české*, Praha 2000
- Vorel, Petr. *Rezidenční vrchnostenská města v Čechách a na Moravě v 15. – 17. století*. Pardubice 2001
- Vorel, Petr. *Velké dějiny zemí koruny české VII*, Praha-Litomyšl 2005

Weizsäcker, Wilhelm, Letmeritz in der Sudetenländischen
Stadtrechtsgeschichte. In Peterka, Otto – Weizsäcker, Wilhelm, *Beiträge
zur Rechtsgeschichte von Leitmeritz*. Prag 1944, s. 48-50
Winter, Zikmund, *Kulturní obraz českých měst II*, Praha 1892
Zdeněk, Václav, *Dějiny královského appellačního soudu na Hradě
pražském, nyní Vrchního soudu v Praze od roku 1548-1933*, Praha 1933

